

• V. ÉVFOLYAM •
1915
MARTIUS
MEGJELENIK
MINDEN HÓ-
ELSEJÉN •

ULT ES JOVO

• ZSIDÓ IRODALMI MŰVÉSZETI TÁRS-
SÁG IRODALMI ÉS KRITIKAI FOLYOIRAT •
AZ ORSZÁGI KULTURBIZOTTSÁG KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL TERKEST

• DR. PATAI JÓZSEF •

FELIX JOSEPH BARRIAS:

ESZTER AHASVÉRUS ELÉ MEGY

A Mult és Jövő műmelléklete

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

MULT ÉS JÖVŐ

ZSIDÓ IRODALMI, MŰVÉSZETI, TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI FOLYOIRAT

Az O. M. I. K. E. kulturbizottságának közreműködésével szerkeszti

DR. PATAI JÓZSEF

Megjelenik minden hó elsején
Szerkesztőség és kiadóhivatal:
Budapest, VI. ker., Podmaniczky-
utca 6. szám. Telefonszám 146-92.
Előfizetési ára az O. M. I. K. E. párt-
fogó tagdíjjal együtt egész évre:
20 korona, díszkiadásban 30 korona.
Egyes szám ára: 2 és 3 korona.

V. ÉVF., 1915 MÁRCIUS

DR. HAJDU MIKLÓS: TÜLEKEDÉS A ZSIDÓ HŐSÖK KÖRÜL¹

Folytatnom kell a magyar zsidó katona helytállásáról és kötelességteljesítéséről szóló legutóbbi fejtegetésemet. Több okból. Legelőbb azért, mert *A mi erőpróbánk* című cikkem megjelenése után (lásd a *Mult és Jövő* 1915 januári számában), mindjárt január első napján személy szerint meginterpellált a dologban régi, kedves barátom, Szabolcsi Lajos doktor, az Egyenlőség egyik szerkesztője. Aztán azért is kell még az ügyről beszélni, mert a zsidó katonák külön hősi glorifikálása zsidók körében, baráti oldalon is egyre növekvő visszatetszést kelt. Mindezek felül pedig meg kell világítani, hogy merőben más, amit tiszasülyi Polnay Jenő indítványa érlel a jövő kultúrhistoriája és történettudománya számára és más oldalra tartozik a zszurnalisztikai munka, amit a háború felekezeti szemüvegen át néző krónikása végez.

Szabocsi Lajos doktor több irányban rekrimi-

¹ A Magyar Zsidó Hadi Archivum, ahogy ezt más helyütt jelentjük, megalakult. Dr. Hajdu Miklós jelen cikke azonban már nem csupán a Hadi Archivummal foglalkozik, de a hőskultusz sok-sok zavaró momentumával. Hogy éppen a zsidó hősök ügyét akarja e zavaró jelenségektől menten látni: ez a nemes szándék érthetővé teszi kritikájának életét. Helyt kell adnunk természetesen ilyen előkelő helyről jött véleménynek minden megszorítás nélkül. Annál is inkább, minthogy Hajdu Miklós dr.-nak az Egyenlőségben és a *Mult és Jövő*ben kifejtett nagyjelentőségű zsidó publicisztikai munkássága biztosítéka annak, hogy cikkében kifejtett nézeteit igaz zsidó érzése sugallja. Nem is azért kísérjük sorait e megjegyzéssel, mintha csak azt óhajtanánk kifejezésre juttatni, hogy fejtegetéseivel nem mindenben értünk egyet. Erre nincsen szükség, hiszen e hasábokon mindenki maga felel az írásáért. Viszont az ügyre tartozik, ha megjegyezzük, hogy e cikk nem hivatalos megnyilatkozása a Magyar Zsidó Hadi Archivumnak, mint amelyre természete szerint nem tartozik más bírálat, mint az összegyűjtendő történelmi anyag kritikája.
(A *Mult és Jövő* szerkesztősége.)

nált. Azt kérdezte tőlem: miért nem emlékeztem meg a Polnay Jenő indítványának méltatása során az Egyenlőség heti riportjairól? És azt kérdezte: miért álltunk munkába? mivégből szervezkedünk, amikor ők regisztrálnak mindent, ami a zsidóságnak a háborúban való szerepét érinti? Élőszóval megfeleltem már az interpellációra. Azonban ez nem elég. Sok minden történt azóta és örvendem kell, hogy a kérdéssel érdeme szerint foglalkozhatom. Igaza van Szabolcsi Lajosnak, vannak az ügynek érintkezési pontjai. Ha tisztázni akarjuk a dolgokat, elfogultságnak nem lehet helye.

*

Miért álltunk mi munkába, amikor az Egyenlőség írja a zsidó hősök krónikáját? Útszéli bölcsesség volna, ha azt mondanám: hát éppen ezért. Éppen azért kellene két kézzel megragadni a Polnay Jenő kezdetét, mert ez a krónika a nagy ügy nagy céljait tangálja? Nem, nem egészen ilyen sötét az ügy. De van valami igazuk azoknak is, akik túlságos szigorúsággal efféle állítanak. Persze nem beszélek ellenségeinkről, akik nem jó szemmel nézik ab ovo, ha zsidó kötelességteljesítés méltatását látják. De viszont nem dughatjuk a homokba fejünket, amikor barátaink csapják össze a kezüket és ők kiáltják oda a krónikáirónak, hogy ami sok, az már sok. Olvastuk például József főherceg egy levelét, amiben udvariasan válaszol Szabolcsi Miksának az Egyenlőség szerkesztőjének arra a kérdésére, hogy miként viselkednek a parancsnoksága alá tartozó zsidó katonák. A levelet közölte a *Neues Pester Journal* is és a következő megjegyzést adressálta az Egyenlőség címére:

„Die Antwort des Erzherzogs ist korrekt und hochsinnig, wie wir sie vom Enkel des Palatins und vom Sohne des unvergesslichen Erzherzogs

Joseph nicht anders erwartet haben. Dagegen finden wir die Anfrage taktlos und unfein, und die jüdischen Soldaten werden für dieselbe nicht Dank wissen.“

Nemde igaz, hogy a zsidó katonának a nagy, egyetemes célért küzdő, egységesen csatázó, kombattans seregben való szeparálása baráti oldalon is kicsikarja az elítélést? A Neues Pester Journal végre is nem tartozik ellenségeink közé. Sőt, ahogy én ismerem, minden zsidó ügynek megértője, támogatója. Tulajdonosai, szerkesztői, a Bródyak, a magyar zsidó kultúra és filantropia mintái. A Neues Pester Journal a József főherceghez intézett kérdést mégis ildomtalannak és izléstelennek bélyegzi. Úgy gondolom, amikor ezt teszi, túlszigorú mértékkel mér. Elvégre a szerkesztő (már mint aki) még mindig előveheti néhanap a körkérdezés kényelmes módját arra, hogy innét vagy onnét, ettől vagy amattól kapjon közlésre való sorokat. „Taktlos und unfein“ — ez mégis kemény szó. Az Egyenlőség nem szolgált rá erre a stigmára. Legalább is nem gondolhatta, amikor a kérdést feladta, hogy így sül el a dolog. Egyebekben József főherceg is azt hangsúlyozza, hogy az egyetemes cél szolidáris érzésben egyesíti az egész hadsereget.

Az egyetemes célt és a nagy szolidaritást nem is szabad egy pillanatig sem szem elől tévesztünk, amikor a zsidóságnak a háborúban való szerepét méltatjuk. Rosszul mondom, hogy méltatjuk. Nem reánk tartozik a kötelességteljesítés értékelése. A méltatást, a kitüntetést, a megbecsülést, a dekorálást elvégzik az erre hivatott fórumok. Mi — itt alakul ki azután a maga teljes szabadságában a Polnay Jenő által indítványozott adatgyűjtés célja és rendeltetése — legfőbb regisztrálhatunk, mi összefoglaló keretbe illeszthetjük a bennünket érintő személyi és tárgyi jelenségeket. Mindezt azzal, de csakis azzal a céllal, hogy kultúrhistoria számára óhajtuk a ma eseményeit megrögzíteni. Külön dicséretre, külön magasztalásra nem számíthat a zsidó katona. „A magyar zsidó fiatalságnak az egyetemes védkötelezettség harci próbájában legelőször nyílik ma alkalma megmutatnia, hogy hadi erényekben is méltó fia hazájának“ — ezzel glosszáltam legutóbb Polnay Jenő becses gondolatát és úgy sejtem, megláttam ebben intencióit is. Kultúrhistoriai értékeinket akarja Polnay Jenő a kultúrhistoria számára összegyűjteni. Ennek nemcsak a jogosultsága világos, de magyarázni sem kell, hogy így, ilyen irányú. szigorúan tárgyilagos adatgyűjtésre, valamint ennek az anyagnak történetkritikai szisztematikus rendezésére szükség van. Ez a mi munkánk programja. És ebben különbözik egyben attól a zszurnalisztikai munkától, amivel az Egyenlőségben, de más felekezeti lapokban is találkozunk.

Hogy a felekezeti lapok ma, amikor a nagy háború foglal le minden érdeklődést, a háborúból

kiszakítják a maguk reszort-anyagát, ezen nem csodálkozhatom. Érthető ugyan, hogy progresszív gondolkodású emberek körében némi idegességet kelt, ha a zsidó katona szerepét kihasítják nagy haderő egészéből. Elvégre nincsenek külön zsidó ezredek és maga a zsidóság tiltakozott mindig az ellen, hogy faji vagy vallási szeparáltsága jelentkezzék uniformisában is. Ezért kell nagyon vigyázni ennél az ügynél. Persze egészen más, ha a történettudomány vagy a kultúrhistoria parcelálja a maga munkakörét. Úgy-e bár nem akad fenn senki azon, hogy teszem a Nemzeti Iskola és a Néptanítók Lapja külön gyűjti a tanítókról szóló adatokat, a Magyar Jogélet sommázza az ügyvédség honvédő szerepét, a Népszava megírta a szociáldemokrata vezéreknek a háborúban való részvételét? Ésatöbbi. Lehet és szabad a zsidó katona kombattans munkájáról is beszélni. A felekezeti sajtó ezt megteheti, meg is teszi. Nem felejtetheti azonban el egy pillanatig sem, hogy ebben a maga informatív és regisztráló szerepét tölti be. Az adataiért csak annyiban szavatol, amennyiben újság adatokért egyáltalában felelősséget vállalhat. Amikor azonban a történettudomány és a kultúrhistoria fog munkához, ezek, a — természetük szerint — jóakarató krónikák gondos, rigórozus átvizsgálásra szorulnak. Ha ez az ellenőrzés elmarad: bizony a komoly történettudományos munkálkodást az a vád érhetné, hogy szeparatistikus jelenségeket vegyít olyan ügybe, ahol ilyen zavaró momentumoknak nincsen helyük.

És ne feledjük, hogy amikor felekezeti lapokban elkezdődik egyesek dicsérése, ömlik az anyag és nincs olyan újságíró vagy újságcsináló, aki ezt a „beérkezett“ matériát kritikai biztonsággal kezelhetné. Egyik eset lelkesebb feldolgozóra akad, a másik higgadtabbra. Hösként áll így előttem az igazi hős, de az is, akiről valamelyik jóakarója annyit talál szükségesnek feljegyezni, hogy négy hónapja van már a harctéren. És utólag kell megállapítani valakinél még azt, hogy pardon, tévedtünk, a zászlós úr, akiről a múlt héten írtunk, nem zsidó. Az első hősök sorában hal meg egy cionista, a cionisták egyik vezérembere: kap véletlenül négy sort. A hitközségi elnök fia viszont, aki nem halt meg, — éltesse is az isten! — beküld magáról egy hasábot. Meg is jelenik. Ilyen az újságírói munka. Magyarázzam-e, hogy ez nem történetírás? Lehet persze mindezt könyvbe is foglalni, a könyvet el is lehet adni, de ez a könyv nem alkalmas jövőre idők történelmi dokumentumának. Az adatgyűjtésben — tessék elhinni — az adatok gyűjtése, hitelesítése, szisztematikus egybefoglalása, megőrzése az elsőrendű érdek és nem a könyvkiadás.

Mindezt pedig nem Szabolcsi Miksa megjelentető könyve mondatja velem. Hiszen magam is az Egyenlőség munkatársai közé, Szabolcsi Miksa érdemes munkásságának becsülői közé tartozom. Hanem inkább az, hogy csaknem valamennyi rész-

letűzlet (akárcsak valamikor a Remekírókkal) *most a hősök könyvével törődik*. A magyar nemzet fiai — vallás- és fajkülönbség nélkül — még kint a csatatéren ontják drága vérüket és áldozzák ifjú életüket a hazáért, de itthon bizony már tizfajta gyűjtemény teszi le a névjegyét. Siet mindegyik, hogy a másik meg ne előzze. Hála isten, nem mind a zsidó hősökkel törődik. De — és üzleti szempontból ezt is meg tudom érteni — kevés kivétellel csaknem mindannyian arra alapítják a vállalkozásukat, hogy a hősök hozzátartozói majd csak megrendelik a könyvet. Hát bizony sokkal kegyeletesebb és szebb üzlet akkor az enyvesháté, amelyik csataképet árul, olyat, amibe bele lehet illeszteni az elesett harcos fotográfiáját. Ezen legalább háziáldás is van.

A hősök könyve! Külön beszéljünk a bécsi vállalkozásról, Frühling Móréről. „Die Juden in der Wehrmacht Österreich-Ungarns“ a címe és Halm & Goldmann könyvkiadó urak most küldték szét a magyar hitközségeknek prospektusukat és két darab levelüket. Az egyik levél a művet ismerteti, a másik egy „Attest“ annak bizonyosságául, hogy a budapesti zsidóság vezetősége („die Repräsentanz der budapester Judenschaft“) 3000 koronával járult már hozzá a munka létesítéséhez és még 4000 koronát fog e célra lefizetni. A tiszteletreméltó nevek, akik ezt a bizonyítványt jegyzik, nyilván helyesen ítélik meg a készülő munkát. A prospektus is hangsúlyozza, hogy a Kriegsarchiv anyagából meríti a szerző adatait. Bizom benne, hogy ez is, csakúgy mint Szabolcsi Miksaé, jó könyv lesz. De ez is csak könyv. A kiadó a mozgatója. Ami persze nem állja útját annak, hogy a szerző becsületes törekvése meg ne valósuljon.

*

Aki azonban a jövő számára óhajtja értékeinket megőrizni, azt mellétekintetek ne zavarják. Az, amikor adatot gyűjt, ne gondoljon se laphasábokra, se a baráti kézre, amely a kéziratot küldi, se a kiadóra, aki megszabja az ívek számát, se a napi érdekességre. A magyar zsidóságnak a nagy háborúban való kombattans szerepéről van szó. Ennek a *szolidáris együttműködésnek* tárgyi, személyi, számbeli, katonai, társadalmi, gazdasági, emberbaráti, etikai jelenségeit óhajtjuk a messzi jövő számára megőrizni. *Megőrizni*: dicsérő jelzők nélkül, cícoma nélkül, írói hozzátoldás nélkül. *Archívumot kell tehát csinálnunk*. Itt a Magyar Zsidó Múzeum vagy az OMIKE tervezett Kultúrpalotája, oda minden időkre letehetjük e kincseket. Ezt mondtam két hónappal ezelőtt és íme, megjelent pár hete Bécsben is a „Jüdisches Kriegsarchiv“ munkaprogramja. Berlinben ugyane szempontokból vezéreltetve ugyancsak „Jüdisches Kriegsarchiv“ számára gyűjti az adatokat a Bureau für Statistik der Juden. A felhívás még hangsúlyozza is, hogy a különböző helyeken összegyűlő adatokat a Kriegsstatistik számára föltétle-

nül egységes kritikán át bocsájtva kell ellenőrizni, hitelesíteni és megőrizni.

Amit Polnay Jenő a háború első hónapjaiban elgondolt, arra fognak kezét Bécsben és Berlinben is már a zsidóság kulturális értékeinek gondozói. Ők is tudnak Frühling sokkötetes munkájáról (tudomásul azonban nem veszik), de úgy látják, ez is más, meg az ő céljuk is más. És helyesen disztíngváltnak. *Közhitelű adatok archívuma* lehet csak méltó monumentuma a zsidó katonák kötelességteljesítésének. A hőskultusz, mihelyt részletűzlettel komplikálódik, messze-messze jár a történetírástól és még messzebb a történelmi források hozzáférhetetlen, rideg és szabatos területétől.

És ismerve azt a legmesszebbmenő lojalitást, amellyel a Mult és Jövő igen tisztelt szerkesztője, Patai József doktor minden vélemény megnyilatkozását respektálni szokta, megengedem magamnak annak a megjegyzését magukon e hasábokon, hogy Polnay Jenő indítványának glosszálásában éppen a Mult és Jövő részéről több szabatoságot óhajtottam volna. Nyomatékosan kellett volna hangsúlyozni, hogy Polnay indítványa nem rejt magában semmiféle könyvkiadási tervet, annál kevésbé kíván az esetleg keletkező hősi részletűzletek zengő kórusába beleilleszkedni. Ha „*emlékműről*“ szólt, csak az adatgyűjtés monumentális eredményére gondolt, amint hogy „*Aranykönyv*“-nek nevezi a miniszterium az összeírt hivatalos adatok complexumát, ha nem is jelenik ez meg könyvben. Polnay Jenő, amint a vezetése alatt alakult nagybizottság felhívása is kiemeli, nem könyvkiadásra gondolt, hanem tudományos Archivumra, nagy historiai adat- és oklevéltárra a jövő történetírója számára.

Ha együtt lesz a muzeális anyag, ám jöjjön a historikus és dolgozza fel könyvben, amiről írni akar. (Az Imít-nak esetleg értékes tudományos kiadványa lehet ez majd). Ez a sorrend. Előbb kell leszűrődnie a történelmi igazságnak, csak aztán foghat munkához monografiák, vagy egyetemes históriák írója. De röptében elfogni és röptében márványba faragni a történelmi eseményeket, ez nem komoly dolog. Elhamarkodott cselekedet, postamunka. Mommsen, Carlyle, Graetz nem így csinálta.

Mindezt az eszmék tisztázása kedvéért mondtam el. Meg azért, hogy senki se higgye, hogy mi, akik történelmi adattárt óhajtunk létesíteni, tisztos könyvkiadói vállalkozások nehéz munkáját akarjuk konkurrenciával zavarni. Dehogyan akarjuk. Hiszen mikor Polnay Jenő felhívása megjelent, még egyáltalában nem volt szó hősi könyvkiadásról sehol. Ezeket a mindenfajta könyveket (a zsidó hősökét, a magyart, az osztrákot, a tanítók könyvét, a Hadsegélyző Hivatal kiadását, legelőbb persze a hadügyminisztérium hivatalos aranykönyvét, no meg mind a többi) arra hivatottak át fogják ex offo olvasni és ami a könyvek, újságcikkek, levelek betűiből átmegy a szigorú, történetkritikai retortán, ami bennük *tény, adat, közhitelűen bizonyított igaz-*

ság, az helyet foglalhat majd az archívumban is. Ami lelkesítő írói munka, a tudósító hallomása, vagy az érdekelt érthető túlzása, annak a történelem lapjain nincs helye.

Úgy gondolom, — hadd térjek vissza oda, ahonét elindultam — Szabolcsi Lajos barátom se látán ezekután ellenséget bennem. Éppen bennem, aki még az újságcsinálás dolgában se vagyok olyan szigorú, mint teszem a Neues Pester Journal. Sőt még a körkérdéseken se akadok fenn. „Taktlos und unfein”: ez nem igazság. De lehet belőle mások számára igazság. Mert hát hiába, ne áltassuk magunkat azzal, hogy könyvekkel lehet az antiszemitákat meggyőzni. Ellenben könnyen csinálhatunk túlzásba vitt tendenciákkal barátainkból is antiszemitákat. S könnyen lábra kaphat a vád, hogy a zsidók a háborúból, a hősiességből, a legvéresebb és legkomolyabb nemzeti eseményekből is híú reklámot, szeperatisztikus személyi kultuszt és mindenekelőtt azonmögiben részletfizetési üzleteket gyártanak. Roppant

kényelmetlenül érzem magam, ha arra gondolok, micsoda vásár lesz itt a zsidó hősök körül!! Halm és Goldmann körirata már szétfutott Bécsből a magyar hitközségekhez. Hány jön még utána?! Hét görög város versengett Homéroszért. Nálunk, amint hírlík, már is vagy tíz különböző részlet-üzlet verseng s tülekedik a zsidó és nemzsidó hősök körül. Körlevelek röppennek szerteszét az országba, aztán nyomukban indulnak és ellepik a községeket a proviziós leányok, legények, asszonyok, férfiak. Ne bántsuk őket, szegényeket. Nehéz sor a kenyerük. De ne feledjük, hogy mindegyik aláírást, előfizetést — no meg (ami éppen nem ismeretlen a részletkönyves üzletek tájékán) adatküldést kér. Egy-egy hős kegyelet-hozzá tartozója tízfelé fizetheti majd a havi részleteket, az újfajta kultuszadót a zsidó hő után. Hát nem sokkal méltóbb az ügghöz, ha egyesegyedül az adatokat kérjük? Pénzt nem. Akik életet és vért adtak, bizonyisten eleget adtak. Még ha zsidók is.

Eduard Bendemann: A babylóni fogság felé. A középén Jeremiás próféta.

(A berlini National-Galerie tulajdona)

TURÓCZI JÓZSEF: ELÉGIA

Ó, vers, te légy ma bánat riadója,
Sikoltson benned, minden ami fáj,
Fakadj ki hangos éjbe mint a rózsa!

*

Legyen a bánatod ma áldott,
Szép fájdalomvirág, magad,
Szenteld meg a fájdalmadat.

Már jön az est nagy, tompa gyásza,
Felhörgő bánatóriás:
Legyen a szád halk búja más.

Ó, lásd, e vers sóhajtó hidján
Küldök feléd sok drága szót,
Becézőt és vigasztalót.

Új ékszerül küldöm feléd mind,
Nyomasztó téli alkonyon
A homlokod köré fonom.

Rubintokat hozok halommal,
Csiszolt rubintok fénye rőt:
Könnyes szemednél álljon őrt.

Párnád alól ha éjfelen túl
Hűs fájdalomkigyó sziszeg föl,
Falat verek mély türkiszekből.

Hajad izsóp szorítsa által,
Smaragd sötétbe sáppadó.
Legyen kezédnek drága tó,

Új ékszerül küldöm feléd mind,
S a fénylő drágaköszavak
Ajultan simogassanak.

*

Ó, vers, te légy ma bánat altatója,
Ragyogjon benned, minden ami fáj,
Borúlj rá hangos éjben mint a rózsa.

TURÓCZI JÓZSEF: BÁNAT

Olykor megállsz, s fejed lehajlik nesztelen,
Mintha sötét tavak vizére hajtánád,
Hol rózsák inganak kék nyári estelen,
A napkorong setét s halkan sóhajt a nád.

Künn reszket már a tél, és minden arcon álom,
Hajad nehéz tüztét remegve ontja rám,
S én nézlek távozón a végtelen homályon,
Oly messze vagy nagyon, már nem is vagy talán...

Már láttom messziről az éj felajzott ijját,
S olykor kezem kinyúl s úgy simogatna még
Egy eltűnő kezét, egy arc finom profilját,
Rózsát, mely álmatag egy hajfonatban ég.

TURÓCZI JÓZSEF: ZSOLTÁR

Fogd át az álma néma végtelenjét
Havas esőn, mely arcára omol,
Száját ha éri, legyen íze bor,
S ha síró szemmel szólít: ó, ne menj még.

Tábortüzeknél téli holdvilágban
Virágoztasd ki, ami benne vágy van,
S fejét úgy hajtsa két kezéd fölé,
Mint aki anyaölbe hajtja lágyan...

GÁRDOS ANDOR: ROSSZ OSZTÁLY

Százkorona:

Ennyi maradt a nagyapámról,
A pogány unoka
Ebből élt tíz hónapon,
Ritka kis kenyéren és szerelmes dalon.

Asztal felett
Tudós öreg könyv garmadába,
Vizes tinta és toll.
Ennyi volt a vagyonom
És néhány meleg perc a napos oldalon.

Titkolt könnyek,
Erőm felmúló kívánások;
És magányos éjek
Egy körösmenti padon,
Mikor csókolt a mesétmondó ösvadon.

Kora reggel,
Aluvó város közepette
A templombamenés,
S jámborul — imádságon
Keseregni az üldöző, setét átkon.

És kívánó
Irigyen sorsokat felmérni;
Bibliás testvérek,
Öshitben maradottak
S messzi fekvő célok, melyek meghajszolnak.

Pihenetlen,
Munkás, ünneptelen szombatom;
Otthoni nyugalmas,
Ajtatos fehér asztal
S Anyám boldogan, jóságos szelíd arccal.

Rosszabbik rész
Az én örökletes osztályom:
Vénhedett küzdöklés
És távoli remények,
Miket, ki tudná, élve vajjon elérek?

Ottmaradtak,
Testvéreim, ti, bibliások —
Gazdag-békénélők:
Halljátok-e szombaton
Ünnepi dalba beverődni sóhajom?

PATAI JÓZSEF: FEGYVERES PURIM

zsidó Karneval herceg leveti tarka-hímzésű bíbor köpenyegét és komor páncélban és sisakban, pajzzsal és fegyverrel jár most a zsidó utcákon. A purimi derűt, a vidámságot, a jókedvet, a Hámán-kífigurázást és a jelképes Hámán-verést a fakalapáccsal és kereplőkkel, mind-mind elnyomja a gond és az aggodalom azokért, akik kint a távoli hómezőkön vérben-fagyban szorítják az ellenségeinket és erejük minden megfeszítésével verik a mi Hámánjainkat.

Valamikor, valamikor, nem is olyan régen, talán egy éve csak, a gyönyörű királynőről szállt a legenda szájról szájra, Eszterről regélgettünk ilyenkor, a zsidó Mardocheus leányáról, aki uralkodott Susan legszebb palotájában, hol biszusz és karmazsín szőnyegek csüngtek fehér gyapjú-köteleken ezüst karikákkal erősítve a fehér márványoszlopok köré, hol az alabástrom, smaragd és gyöngypadozaton arany és ezüst kerevetek csillogtak, amiken arany kancsókból itták az óbort Ahasvér király vendégei. Napsugaras keleti mesék ragyogó fényében járt a zsidó Karneval herceg. Még a gettó fia is ki-egyeneseedett és miután egynapos jámbor böjttel már előre biztosította magának az égi kiengesztelést, nekirugaszkodott a nótának, a kurjongatásnak, a mulatásnak. Hiszen Purimkor ez nem csak hogy nem tilos, hanem egyenesen vallási kötelesség. „Úgy kell lerészegedni Purimkor, hogy ne tudjuk, mi a különbség Hámán és Mordechai között.“ Így eszelte ezt ki a talmud, hogy legalább egyetlen egy görbe napot biztosítson évente az aszkéta zsidó életnek.

A zsidó Karneval herceg most komor páncélban és sisakban, pajzzsal és fegyverrel jár a zsidó utcákon. Nem hancurozzák körül kifordított kabátú, pajkos gyerekek; ha találkozik is az apró jószágokkal, nem üznek vele tréfát, hanem komoly, aggódó kérdéssel vetik reá szemüket: hazajön-e apánk a háborúból legalább a legközelebbi ünnepre, a Peszachra? Felveheti-e majd fehér talárját a Széderestére, hogy újra regéljen nekünk a Szabadság ünnepéről? Az utcákon nem járnak „zsidó betlehemesek“, a purimi színjátékosok nem állítják pellengérre a községi perpatvarokat, hiszen a perpatvar hősei most mint igazi hősök messze-messze járnak és mindnyájunkért patvarkodnak mindnyájunk ellenségeivel. A jámbor házikisasszonynak sem kell a „Purimspiel“ romantikus „Liebes-Akt“-ján könnyekre hatódnia; könnyeket lop a szemébe, ha egy ifjú talmudistára gondol és arra, hogy hány ifjú talmudista lelte már hősi halálát a csatatéren...

A fegyveres purimi Karneval herceg be-bekukkant a zsidó házakba. Az ajtó felett ott a hagyományos tábla, hogy „Adár hó beköszöntésével örvideni, vigadni kell“. De a kedves jó fiú, aki

W. Wachtel : Eszter

a táblát máskor szép rokkokkofigurákkal szokta díszíteni, ügyesen ábrázolva Hámán és Mordechai történetét, — most nincs idehaza. „Örvideni és vigadni“ se lehet úgy ilyenkor. Hiszen minden házból hiányzik valaki. Minden házból hazavárnak valakit, aki jönni fog boldogan, mámorosan, győztesen.

Örvideni és vigadni még nem lehet. De bizni, hinni, remélni igen. A zsidót sohasem hagyta cserbe a remény, a hit, a bizalom. Az első Purim is fegyveres volt. Eszter királynő csak Ahasvér királyi szívét hódította meg népe számára; a felgyülemlett gyűlöletet akkor is fegyverrel kellett elhárítani. Eszter könyvében harcok is vannak. Míg a királyi palotában hatvanféle keleti olajjal illatosították Eszter hajfonatait, az alacsony házakban és kunyhókban fegyvereket kovácsoltak, pengéket élesítettek. „És összegyülekezének a zsidók, hogy megvédjék az életüket és pusztítsák az ellenséget, a zsákmányhoz azonban nem nyulának.“ A zsidók sohasem voltak gyávák és sohasem voltak zsákmányra éhesek.

Fegyveres volt az első Purim is Susanban. A zsidók akkor is nyíltan harcoltak. Mordechai nem akart meghunyászkodni ellensége előtt. Hámán pedig „tízezer kikkár ezüst“ tel győzte meg pártját arról, hogy „van itt egy nép, amelyet nem érdemes életben hagyni“. Eszter és Mordechai népe csak

Isten előtt alázkodott meg és a zsidó királynő nem tagadta meg származását, hanem hitte, hogy „talán éppen csak ezért az időért került a trónra“, csak azért emelkedett ilyen magasra, hogy segíthessen testvéreinek, ha majd rájuk szakad a szomorú éjszaka.

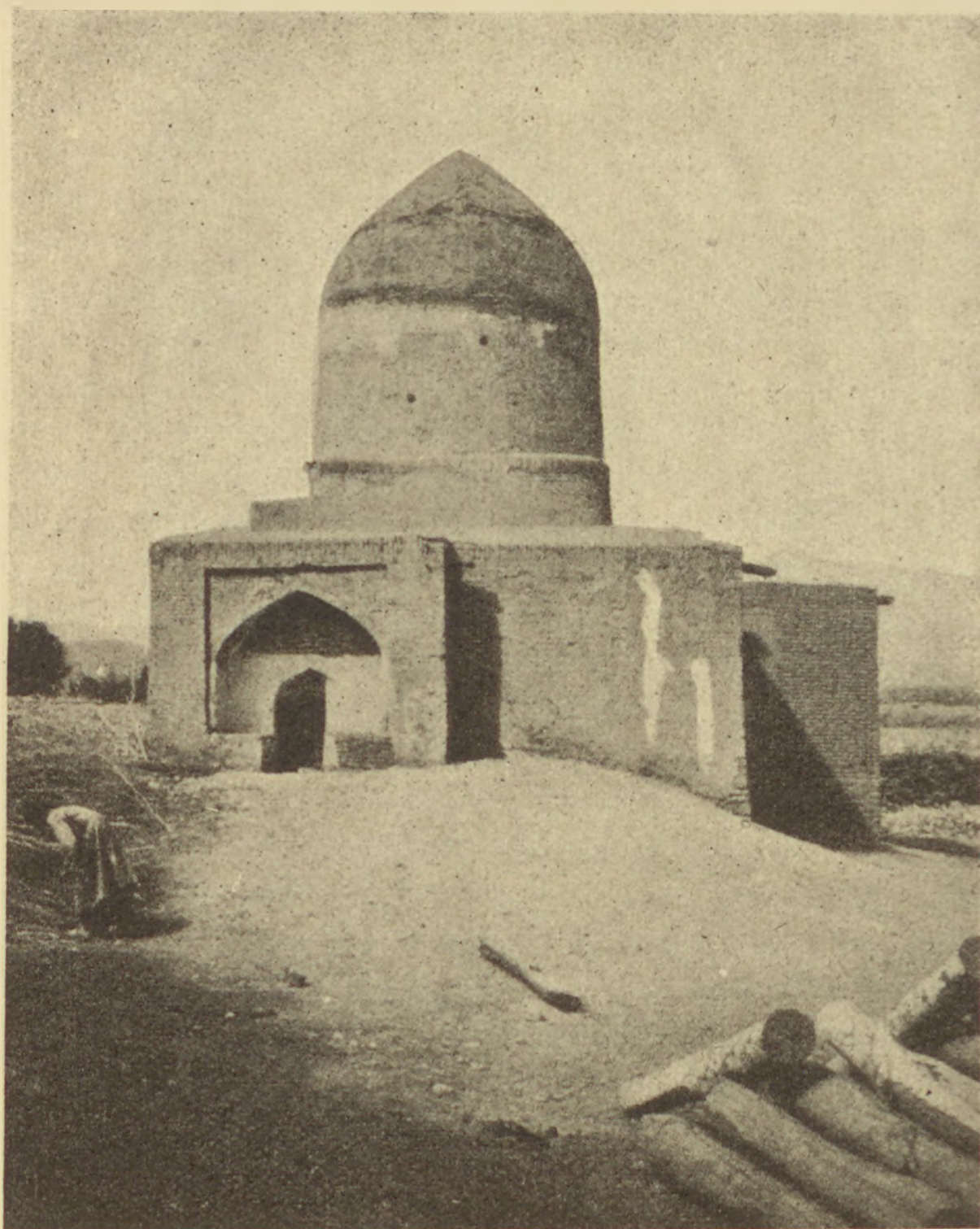
Fehér asztal körül ülnek a purimi vendégek és belééneklék a pirkadó hajnalba a legendás purimi nótát:

Szól a kakas már,
Majd megvirrad már.

Szeliden, borúsbanatosan, szinte sirva-vigadva szól a nóta. Nem is kurjantanak most hozzá. Háború van. „Az én kezem teremtményei a tengerbe pusztulnak és ti dalt daloltok?“ Így intette le Isten az angyalokat, mikor az egyiptomiak elmerülésekor dalba fogtak. Barátok vagy ellenségek, emberek pusztulnak. Hangfogót a hegedűre, szordinót a jókedvre. Várni kell a hajnalt, a pirkadatot, amikor az emberek legszentebb ünnepe, a Purim lesz, amikor az emberek, a népek, a nemzetek csak ajándékot küldenek egymásnak, örömet és békét és barátságot.

Hej, de mikor lesz az már?!
Mikor lesz az már?

Így végződik a szomorú purimi melódia. És a zsidó Karnevál herceg komor páncélban és sisakban áll odakünn és fegyverére támaszkodva, kemény pajzsára hajtja fejét és sír...

Eszter és Mordechai állítólagos sírja Susában

LÉVAI MIHÁLY: TEMETÉS

Északkeleti harctér, 1915 február

főutca végén még füstölögtek a leégett házak romjai s egy-egy eltévedt golyó még ott bűg el a falu fölött, hogy valahol a réten vagy az országúton lecsapjon és toronymagásra hajtsa fel a fekete földet.

A sebesülteket már elszállították a szanitécek, a halottakat kivitték a temetőbe a népfölkelők. Már megásták a szélesszájú sírt is, amelybe holnap reggel fogják eltemetni őket. Addig itt fekszenek a friss havon és meredt szemmel bámulnak fel a fekete égen csendesén úszó holdra. Van közöttük néhány tiszt is. Azok külön csoportban fekszenek egymás mellett, számukra néhány kisebb gödör sorakozik a többiekre várakozó nagy mélység mellé. Koporsóikat most ácsolják odalenn a patakparton. De az asztalosmunka gyöngye zaja nem hallik idáig. Elvész abban a hangzavarban, mely a hegyek felől s az országútról ide tör. Ott ágyúk dörögnek, puskák ropognak, gépfegyverek kattognak, itt szekerek zörögnek, rohanó ágyúk kerekei csattognak a fagyott országúton. Egyik-másik szekéren füstölgő fáklya ég s amíg az eldöcög a temető mellett, vörös fény szalad rá a halottak arcára. Az előbb a holdfényben fehérek voltak, mint a hó, mely ravatalterítőként ott nyugszik alattuk. Most sárgák a mozdulatlan arcok, mint a viasz s a törött szemek hártyáján meg-megcsillog a messzi fáklya képe.

A hegyek felől két fekete ember közeledik a temető felé. Nagy bunda takarja őket. Az arcuk kendővel van bekötve, csak a szemük látszik ki. A kendő fölé van húzva a báránybőrsapka. A poszt, akit odaállítottak a halottak mellé, rájuk kiált.

— Passierschein! — mondja az egyik s a zsebéből előhúz valami papirosfélét.

A baka elveszi s a holdfényben kezd betűzni. A bizonytalan világosságnál nehezen megy a különben sem túlságosan folyékony olvasás. Abbahagyja.

— Mit akarnak? — kérdi.

— A generális úr megengedte — mondja az, aki az engedélyt hozta —, hogy kiválogassuk a zsidó halottakat. Mi fogjuk őket eltemetni.

— Ez benne van az írásban?

— Benne.

— Nohát csak válogassák. Bár ezeknek, szegényeknek, már mindegy, katolikus pap mondja-e el fölöttük a kirilejzumot vagy a zsidó kántor. De ha benne van az írásban, hát csak tessék!

A két ember nem felel. Odalépnek a halottakhoz és először azokat emelik ki a sorból, akiknek a hajviselete elárulja, hogy zsidók. Ilyen csak kettő van. Két jámbor pajeszes népfölkelő. Aztán az arcokat kezdi el tanulmányozni kihúznak a sorból még négyet.

— Hatan vannak — mondja az előbbi ember a bakának. A másik nem szól egy szót se. Mindjárt visszajövünk értük.

Elmennek. Negyedóra se telik bele, szekéren jön-

nek vissza. A szekér alja tele van szalmával. Egy-
másután óvatosan felemelik a hat halottat, felteszik
a szalmára. Az az ember, aki eddig nem beszélt, ki-
bontja arcán a kendőt és félig dűnnyögő hangon el-
kezd valami vontatott, panaszos gyászdalt énekelni.

— Aki pihen a Legfelsőbb oltalmában,
És a Mindenható árnyékában nyugszik.

— Nem félsz az iszonyattól éjjel
Sem a repülő nyíltól nappal.

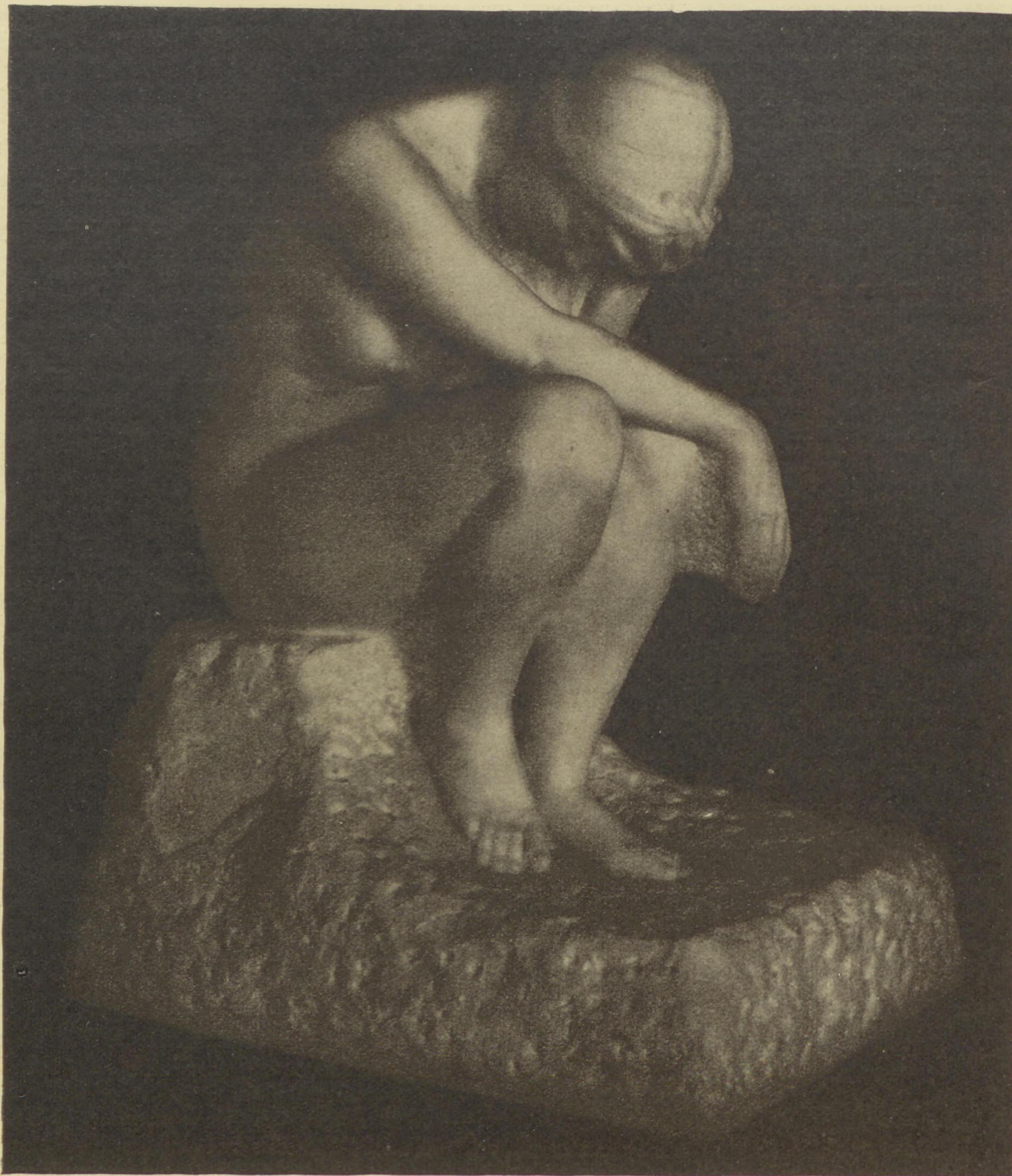
éneklük együtt szívbemarkoló hangon.

Aztán nem ülnek fel a kocsira. Az egyik folyton
énekelve, kantárnál vezeti a lovakat. A másik ott

megy a szekér mögött. Kikerülnek az országútra.
A trénszekerek, az ágyúk kitérnek előttük. A menet
lassan megy a falu felé. Egy szakasz baka jön
velük szembe. Azt nem láthatják a sötétben, mit
visz a szekér, de a tisztt, alighanem maga is zsidó,
a két éneklő emberről rögtön rákövetkeztet az
eseményekre és hátraszól:

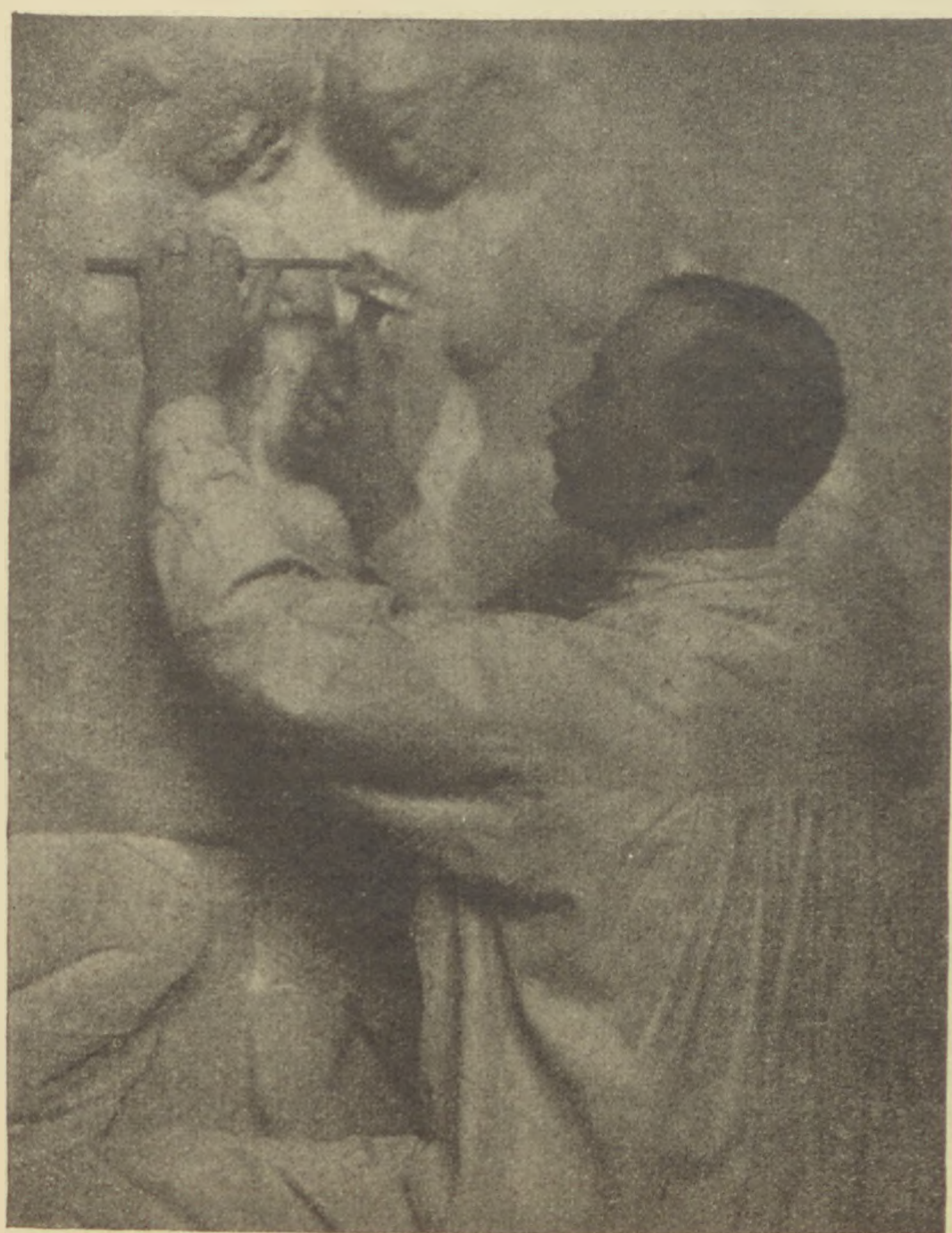
— Fiúk! Halottakat hoznak. Szakasz vigyázz!
Tisztelegj!

És a puskaportól füstös arcú, fáradt, kimerült
bakák úgy kivágják a díszlépést a cammogó szekér
mellett, hogy csak úgy csattognak a cipőszögek
a kemény rögökön.

Sámuel Kornél

Bánat

Samuel Kornél, az uzsoki szoros védelmében elesett szobrász

PATAI EDITH: SAMUEL KORNÉL

Dátoljára mikor szerkesztőségünkben járt egy Herzl-emlékről beszélt. Ő, aki Michelangelo művészetét csodálta és ezen keresztül megszerette a zsidó nép szinte internacionálissá vált hősét, Dávidot, akkor egy igazi zsidó álmot ringatott a lelkében. A zsidó nép újjáteremtőjének, nagy ébresztőjének képét akarta kőbe vésni.

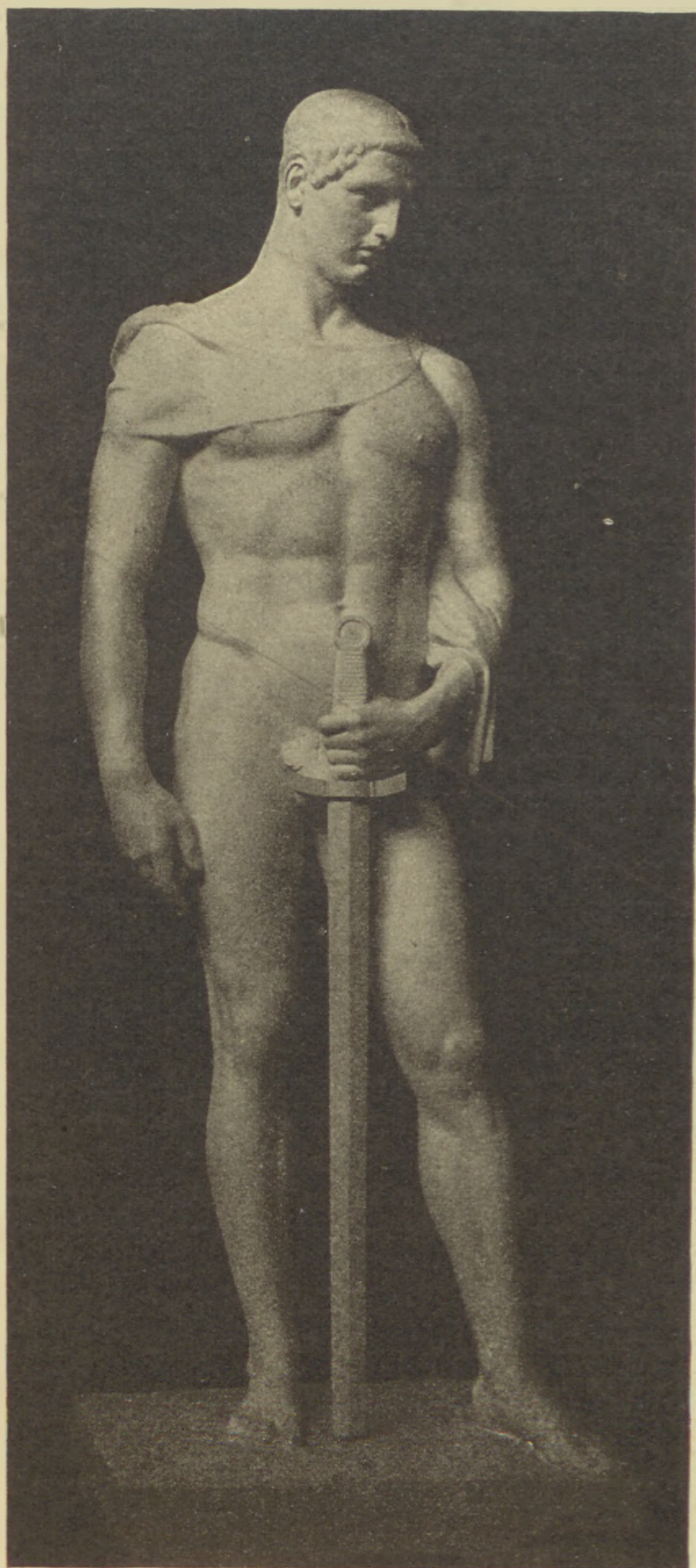
Ekkor művészi fejlődésének első szaka — melynek eredményei között ott találjuk a fekete fába faragott Évát és a „Bánat“-ot, ezt a nemes finom művészi érzésről tanakodó női aktot — már-már a megállapodottság felé közeledett. Dávidja teljesen kész, kiforrott technikáról és a tiszta, harmonikus formák megérzéséről tanuskodik. Talán éppen Herzl alakja vezette volna új, művészi feladatok útjára. Sok ambícióval, nagy művészi érdeklődéssel foglalkozott ezzel a tárggyal.

De jött a háború és Samuel Kornél letette a finom vésőt és búcsút mondott a fehér márványnak. Bizonyára gyorsan és hősiesen vedlett át a művészi álmok lovagjából a véres valóság katonájává, ahogy gyorsan, szinte érthetetlenül változnak meg ma a kis és nagy emberek mind. Hogy ő talán szebb és értékesebb világot hagyott el, mint a többiek, ezt mérlegelni szinte kicsinyeskedésnek látszik ma, mikor még dörögnek az ágyúk.

Es mégis önkínzó gondolattal kutatjuk: vajjon a kedves, jó fiú, Samuel Kornél mire gondolt, mikor ifjú tekintete utolszor ölelkezett a világgal. Az utolsó perc csodálatos kapacitásában azok mellett, akiket szeretett, szóhoz jutottak-e az el-

hagyott álmok, a nagy tervek, amelyekről oly szívesen beszélt? És látta-e a Herzl sötét szemét, távozó lelkén átsuhant-e a nagy probléma, hogy lehet ezt a hatalmas szemet kőben kifejezni? Kérdések, amelyekre nincs felelet.

Samuel Kornél elesett az uzsoki szoros védelmében, mikor hősi rohamra mentek a magyar katonák. A drága hazai föld kapuját megvédték a beözönlő ellenség ellen, de sokan maradtak ott a hóval borított Kárpátok aljában örökre. A halál nem tesz különbséget katona és katona, bajtárs és bajtárs között. De mi külön fájdalommal síratjuk el Samuel Kornélt és vele együtt meg nem valósított álmait, nagyszerű terveit és azokat a jogos reményeket, amelyeket életéhez fűztünk.

Samuel Kornél: Dávid

ABÁDI IMRE: A FEHÉR LOVAS

1.

Most jöttem meg. Messze jártam, egy olyan országban, ahol — sok-sok száz esztendővel azután, hogy ott a csodák napirenden voltak — ismét csodák történnek; messze, messze, négy tenger határa között, túl a legendás Araráton, melynek csúcsa kikötőül szolgált a Noé bárkájának, túl az Amanusz hegy-láncán is, melynek girbe-gurba, fantasztikus ormai olyan különös pose-ban hajolnak egymáshoz éjszakánként — nemhiába beszél ott a nép, hogy kővé vált hűtlen asszonyok gubbasztanak a hegytetőkön, — de túl még az elhagyott Éden-kert vadvirágos pusztaságán is és az ezeregymesék aranykupolás városán is, azon a földön, ahol a rúdon vitt szállófürtről szóló bibliai följegyzés ma újra eleven valóság, a többi csodálatos dologgal együtt, amikről ezeresztendő hosszú századai álmodtak. Az álmaikat pedig csak az Isten tudja megvalósítani, ez az ő privilégiuma, az embernek csak az álmodás gyönyöre adatott; eddig legalább alig volt rá eset, hogy olyasmi, amire azt mondták, hogy emberi álom, mindenképpen valóra vált volna. Lehet, hogy egyszer az emberi álom is valósággá érnék, de az embereknek nincs elég türelmük, lelki és fizikai kitartásuk hozzá. Úgy látszik azonban, hogy annak az országnak a népe, ahol én jártam, igen közeli rokonságban lehet a mindenhatóval, ha oly régóta él, hogy még az álmainak a megvalósulását is megérte.

Most már azt hiszem, sejtik, merre jártam, hogy milyen messziről jövök és elhiszik, hogy mire hazaértem, kerek hét pár csizma talpát nyűttem el a nagy hegyek között, hét nagy botot koptattam el azon az országúton, melyet még Dáriusz perzsa király építtetett a katonáival és míg a sztambulí Szófia-mecset kupoláját, meg az Arany-szarv-öböl hídját megláthattam, megnőtt még a szakállam is.

Bizony, el-elkopott a talpam, míg a próféták földjét megjártam, de a tarsolyom megtelt e föld ékes, bizzar, de mindenképpen becses köveivel és nehézillatú, friss virágaival, melyeknek magvát már az új idők szele hintette el. Elmondanám tehát önöknek, hogy a hosszú szenderegés szürke és néma századai alatt mit álmodott ez a megújnodott Kanaán. Elmondhatom, mert láttam ezeket az álmokat a virágba borult mandulásokon fehérteni, láttam a gazdag malaga-gerezden aranylani, éreztem az üde narancsliget illatában és halottam a Jarmuk, a Kison meg az Audsa folyócskák szeliden csevegő hajkaitól, midőn megpihenem partjaikon. Elmondanék hát néhány történetet. De melyikkel kezdjem?

Talán ezzel:

2.

Elisa Tel-Adasz felől jött és a Jeszreel síkság kövér kaszáloin át egy távoli tanyának tartott. Elisa fiatal volt még és oly könnyedén, annyi fenséggel, mint ő, nem ült a lován senki; keze szilárd biztossággal tartotta a fegyvert és amit a szeme célba vett, még ha egy magasba szárnyaló madár volt is az, nem kerülte el az ő golyóját. A környéken lakó beduinok, akik a holdtalan éjszakák sötét leple alatt az új tanyák és falvak terméseit dézsmálgatták, nagy respektussal emlegették, de igazában nem szerették Elisát, féltek a fegyverétől és ha büszke, fehér lova feltűnt a messzeségben, másfelé fordultak, ha csak lehetett, elkerülték, nem szívesen találkoztak vele.

Elisa tiszta bátor szívvel tekintett körül a termékeny síkság üde színpompája fölött. Derűs lélekkel, gondtalanul ült a lován, mely pihenő lassúsággal lépkedett vele a rétek homokos dűlőjén. Könnyű, ezüstösen himzett szélhajtóját duzzasztgatta a reggeli fuvalom, a fején is meglíbbent olykor a fekete egálával leszorított kefia szöglete, majd a ló szügyéről lelógó tarka bojtokba kapott a szellő, körülcsókolta a lovat, játszott egy küssé a sallangos szerszámokkal és elsőhajtott tőle újra, sietett előre a Karmel felé, hogy átadja neki a *Tábor-hegy* reggeli üdvözetét. E hegy — merész, egyedülálló piramis a galileai dombok fölött, büszke obeliszk a Nazareti szülőföldjén — messze mögötte volt már Elisának. Valami titkos kéz éppen most bontotta ki felhőköpenyéből, most fejtegette róla ködféher hálóköntösét és darabjait széthányta a távoli pálmafák fölött, melyeknek magasba tartott koronáira lassan ráereszkedtek s amint e felhőfoszlányok lenyúltak a pálmafejekről, úgy tűnt, mintha könnyű fátyolok lebbentek volna a pálmák karcsú dereka mellett. Elisa dalolni kezdett. S hogy Elisa dalolt, ez oly természetes volt. Olyan öntudatlanul tette ezt, ez a dal annyira hozzátartozott az útjához, a természetéhez, az ő fiatal felhőtlen lelkéhez, mint ahogy a felhőtlen végtelen: tiszta azúrt, a levélen lévő harmat pedig csillogást mutat. Dalolva közeledett a Kison folyó felé, mely időnkénti s csak a nagy csöndben hallható mély csobbanásokkal hömpölygött a vadon tenyésző, dűsvirágzatú leanderbokrokkal szegélyezett medrében. A lova szomjas lehetett, mert amint megpillantotta a folyót s a hús habok illata megcsapta, meggyorsította lépseit. Elisa leszállt a lóról és odavezette a folyóhoz. Csakugyan szomjas volt, karcsú nyakát előrenyújtotta és puha, meleg ajkait belemerítette a hullámokba. A tulsó oldalon a folyó medre mélyebb lehetett, mert ott a víz elcsendesedve, síma felülettel mozgott tova. A parton lévő leanderbokrok mélyen tekintettek ott a folyóba és rózsaszínű virágzatuk visszamosolygott rájuk a tükörfelület mélységéből.

A tulsó oldalon most valaki fölfelé kapaszko-

dott, a leanderbokrok megmozdultak és a sűrű, virágos ágakat egy formás, barna, ezüstékszeres kéz kettéválasztotta, mire egy leány jelent meg a bokrok előtt, egy karcsú beduinvirág. Egy kissé meglepődöttnek látszott e váratlan találkozástól, de nyugodtan állt egy pillanatig, meleg, fekete szemeit megpihentette Elisán, aztán lehajolt, fekete, öblös szájú agyagkorsóját megtöltötte vízzel, megfordult, a leanderbokrok ágai összezsapódtak mögötte és ezzel a jelenség végetért. Elisa fölpattant a lovára és hosszasan nézett a leány után. Aztán ő is folytatta az útját, de most már dal nélkül, hallgatagon, mert e perctől kezdve nem volt többé oly gondtalan, csapongó. A kedélyére, a szívére ráborult valami, valami, ami lekötötte a nyelvét, béklyóba verte az eszét és akaratát. A kisonparti tünemény újra és újra megjelent Elisa előtt a nap-sütésben, a leány karcsú alakja, ékszeres karja, arca, egyre homályosodva tért vissza hozzá, míg végre csak bűvös melegséggel ragyogó tekintete lebegett előtte. Ezt látta Elisa folyton, ha lehunyta szemeit, akkor is, ha fölnézett a magasba, akkor is, még az esti tűz lángjában is, mikor szótlanul hevert beszélgető társai mögött a földön.

Elisa ismét ellovagolt a folyóhoz, ugyanarra a helyre, ahol a lovát itatta: hátha láthatná a leányt újra. És a leány csakugyan megjelent a korsóval. Elisa köszönt neki, egymásra néztek, a leány mosolygott, mire Elisa megkérdezte:

— Mi a neved, nem mondanád meg?

— Száida — felelt a leány éles, csengő hangon, miközben a korsót lenyomta a víz alá, majd fölegyenesedett és újra átnézett Elisára:

— Hová tartasz?

— Csak idejöttem, hogy lássalak.

A leány zavart mosollyal nézett Elisára. A nyakán galárisok csillogtak, a fogsora formás volt, szeméből szilajság, ellenállhatatlan életerő sugárzott.

— Ne siess még — szólt rá Elisa, amint a leány indulni akart.

— Menni kell, nincs vizünk.

— Holnap is jössz vízért? — kiáltott utána Elisa.

— Jövök — szólt vissza a leány.

Elisa ismét várta. A leány jött, vizet merített, miközben átszólt:

— Be szép fehér lovad van.

— Szép — hagyta jóvá Elisa és néhány pillanatig mind a ketten hallgattak, — de — folytatta

Wylliam Dyce:

Jákób és Rachel találkozása

aztán — csak nem tetszik neked a ló jobban, mint a gazdája?

A leány a kötényébe nyúlt és megdobta Elisát egy narancssal. Elisa elkapta az aranyalmát.

— Inkább te jönnél át, Szaida.

— Minek? — kérdezte a leány és úgy állt ott a folyócska partján, a leandervirágok mellett, mint egy utánozhatatlan tökéletességű bronzszobor: az örök sugárzás és az örök virágzás szimbóluma.

— Minek mennék át? — kérdezte a napsugár leánya.

— Közelebbről szeretnék a szemedbe nézni.

— Csak azért?

— Csodálatos szemed van, Szaida.

— Mi csodálatos benne?

— Ha én azt tudnám...

— De te könnyebben átjöhetsz, mert lovad van.

— Ha szívesen látsz, Szaida, átmehetek.

— Holnap gyere, napszállta után — szólt Szaida és elfutott.

3.

Ott ültek a Kison folyó partján. Millió kis lámpás sugárzott a fejükre és Elisa a szülőföldről beszélt Szaidának, meg arról a városról, melyben született.

A csend óvatosan, nesztelenül árasztotta el seregével a vidéket, a sötétség görnyedt hátán terjeszkedtek az esti némaság örei a folyó két partjaig és itt megálltak, leültek és fekete szakállas fejükkel előrehajolva beletekintettek a folyóba, melyet az éj serege nem tudott meghódítani, sötét kezét nem tudta rátenni a folyó szájára, mert kisíklott alóla és szavát egyre csak hallatva, csillogva, csacsogva haladt előre, szüntelenül csak kúszott, mint egy széles szalag az idő kerekén, mint egy hajtóerejű, széles pánt, melyet fényesre csiszolt az idő, az éltető föld hatalmas gömbjén; az éjszaka áthatolhatatlan sötétjéből jött, mint az élet, locsogott, fölcsillant, dudolt egy kicsit, mint az élet, aztán alámerült, beleveszett a fekete semmibe, mint maga az élet.

Nehéz, vastag, fekete szőnyeg borította a rétek világát, de olykor megtört és megvillant a földnek e nehéz bársonya: két foszforeszkálva forgó tüzes sakálszem fordult a folyó felé. Vagy két száműzött, kóbor, megtört fényű csillag volt talán, két megszületendő ember, akiket bűneik miatt ide száműztek az égi világból az alvilágba, a földre? A távoli palmafák sötét kérdőjelekként emelkedtek a magasba az éj és az élet rejtelmei felett. Fent pedig ringott, hullámozott a nagy baldachin habos selyemmel bevont kárpitja, mintha a rúdjaít, melyre a baldachin négy sarkát erősítették, mámoros emberek tartották volna. És a baldachinról láthatatlan fonalakon méla hintázással apró öröklámpások lógtak alá. E lámpások tűzforrása oly erős és bőséges volt, hogy a sugarak szinte elérték a sötétlő pálmák koronáit.

Hányan alszanak most tompa kábulatban és hányan járnak ébren, nyitott szemekkel, de anélkül, hogy látnák és éreznék ennek az éjszakának átszellemítő szépségét? Az ilyen éjszakák emelik fel az embert a porból, az ilyen éjszakákon gyúlnak fel azok a gondolatok, melyektől földi kárhozatba jut, aki megérti, vallja és hirdeti azokat; az ilyen éjszakákon Isten bepillantást enged egyeseknek az Ég birodalmába, hogy a földre száműzött bűnös ember sarjadékának ezerszerte jobban fájjon, hogy embernek született. Ez a látás eddig csak egyeseknek adatott, ezután is csak egyeseké lesz...

Ki tudja, ha minden szerelmes ajak ezeknek az éjszakáknak az áhítatában közelednék egymáshoz, talán a földön is csak tökéletes emberek volnának...

Szaida úgy figyelt Elisára, hogy még az ajkait is nyitva felejtette. Ott ültek egymás mellett a Kison folyó partján és millió csillag sugárzott a fejükre.

— Gyere közelebb. Nem látom a szemedet — szólt Elisa a leányhoz, aztán folytatta:

— ...És tudod, abban a nagy, szántornyú városban, ahol én születtem, a legkisebb ház is magasabb, mint a jaffai minaret. Hát még a legnagyobb! Több ablak van azon, mint Nazaretben, meg Tiberiásban együttvéve. Az utcái szebben vannak kikövezve, mint az el-kudsi Omar-mecset. És ezeken az utcákon, de még az utcák alatt is, olyan kocsik járnak, amelyekbe nem kell lovat fogni, mégis gyorsan haladnak. Van ott olyan utca, ahol minden boltnak üvegfa van és ezeken az üvegfalakon belátni a boltokba, melyek tele vannak arany, meg ezüst fülönfüggőkkel, nyakláncokkal, gyémántos hajékekkel, rubinttal, opállal, drágakövekkel. Aztán van olyan utca is, ahol nem látni mást, csak színes selymeket, meg csipkéket, egy másik utcában pedig tele vannak a boltok drága bőrökből, selyemből, meg bársonyból készült topánokkal. Mert ott nem járnak az emberek mezítláb, mint te, ott az év egyik felében nagyon hideg van, a nap nem süt és ilyenkor az esőcseppek dermedten, fehérén hullnak le az utcákra, meg a házakra és fehérbe borul minden. Ott is van egy folyó, de nagyobb, mint a Kison, abba a városba is van egy tó, de kisebb, mint a Geneareth és a hidegtől ennek a vize is megdermed, úgy hogy járni lehet rajta.

— Igaz ez?

— Igaz. És akinek kedve van hozzá, vastalpat csatol a lábára, ennek olyan éle van, mint a kés foka, ezen aztán merész játékokat űznek a dermedt tó tetején.

— Ha ez mind igaz, miért hagytad el azt a várost, Allahnak sok szép csodáját?

— Nem én hagytam el, apám.

— Hát apád? Miért hagyta el apád?

— El kellett hagynia, muszáj volt neki...

— De miért?

— Hát csak azért, azért... hogy én téged megtalálhassalak, hogy mi találkozassunk, Szaída. Megtaláltalak és most elviszlek abba a száztornyú városba. Eljössz?

— Megyek.

Fényes topánt veszek a lábadra, gyöngyfüzért barna, aranyló nyakadra...

Elisa napokig egyébről sem beszélt Szaídának, csak az ő távoli városának a csodáiról, meg azokról a kincsekről, melyekkel Szaidát el fogja halmozni és Szaída három éjjel nem fogyott ki a csodálkozásból, Elisa pedig három éjen át nem győzött felelni a kérdéseire. Szótték, szövögették a szökés terveit, a nagy utazás részleteit, egy este aztán Elisa elszomorodott és hallgatag ült a lány mellett.

— Nem mehetünk mi oda, Szaída, — szólt, mikor a lány fürkészve nézett az arcába.

— Miért nem?

— Az a város nagyon messze van.

— Milyen messze?

— Olyan messze van az, Szaída, — sóhajtott Elisa —, hogy tíz ló is kidőlné alólunk, tíz kenyér is kevés volna, de még a pénzünk is úgy elfogyna odaig, hogy még egy kopott kabakunk se maradna,

mire megérkeznénk. Nem mehetünk mi oda, Szaída.

— Maradjunk itt, gyere át mihozzánk, élj velünk.

— Nem élhetek én veletek, Szaída. Én lőttem agyon az Abdallah fiát, a termésünk konok fosztogatóját. Igaz, hogy aztán kibékültünk a rokonsággal, fájdalomdíjat is fizettünk, mégis tudom, hogy családja bosszút állna rajtam, ha köztetek élnék.

— Akkor én megyek tihozzátok. Akarod?

— Erre még gondolni se merek, Szaída. Kitaladna a családom, elfordulna tőlem mindenki...

— Hova megyünk hát? Hova meneküljünk? Merre tartsak veled?

— Mi előttünk már csak egy út van, Szaída. Az az út, mely odavezett fel a magasság birodalmába, ahonnan annyi csillag mosolyog reánk. Velem jössz?

— Mindenhova követlek, Elisa, mindenhova.

4.

A ló lehorgasztott fejjel, szundikálva állt mögöttük, azt hitte, alszanak mind a ketten s neki ledőlni nem szabad, neki félszemmél őrködni kell a gazdája fölött. De amint a hajnal első derengése, a két halott hideg, dermedt arcára esett,

Ph. H. Calderon :

Hágár a pusztában

riadtan futott haza a tanyára és nyerítésével fölverte az embereket.

— Az Elisa lova! Az Elisa lova egyedül jött vissza! Elisát megölték a druzok! — hangzott mindenfelől.

Egy legény az Elisa társai közül, akik már előbb sejtették, hogy baja eshetett Elisának, mert a szokott időben nem érkezett meg az éjjeli szolgálatból — villámgyorsan vetette föl magát Elisa elárvult lovára és a ló elvágatott vele, egyenesen odavitte a Kison partjára, ahol holtan, mozdulatlanul feküdt Elisa és mellette a leány.

A környéken mindenki azt tartja, hogy Elisát a szomszédos beduinok ölték meg bosszúból az Abdallah fiáért és hogy a bosszú művének — szándékosan, vagy véletlenül — a szép Szaida is, akivel Elisát a folyó partjára csalták — áldozatul esett.

Az Elisa társai között volt azonban egy, aki tudta az igazat. Ez mondta el nekem az Elisa történetét, mikor egyszer az őrségi tűz mellett beszélgettünk. Azt azonban ő is hiszi, hogy a szerelmes hős látható időnkint a Kison folyó fenekén. Ez a monda indított arra, hogy egy este kilovagoljak vele a Kisonhoz. Üde, kristálytiszta, holdas éjszaka volt, szótlanul, halkán léptettünk a folyó mentében. Egy kanyarulatnál a legény hátraszólt:

— Ott van ni, fehér lovon, fehér keféjében.

— Ugyan menjen már, hisz az a tejút tükörképe, vagy valami kósza felhőé.

— Nézze meg jobban, nézze csak, — bizonykodott a legény.

Felemelkedtem a nyeregben és mereven szegeztem tekintetem a csendesen tovahömpölygő folyóba, mire én is egy fehér lovast láttam a tükörképben és így aztán el is kellett hinnem.

NAGY IMRE: MENEKÜLŐK

*Felkapja az alvó gyereket,
talán angyalról álmodik szegény,
takaró, párna, néhány jó falat
ott marad a háza küszöbén
és megy.*

*Méteres hó az országúton,
fölötte vadul zúg a szél,
a gyerek talán el is pusztul,
mielőtt meleg ágyba ér
és megy.*

*Elfáradt lábát kínozza az út,
lelkében avult kép, egyik őse,
felsír a gyerek, mintha sírná:
apám, ennek a harcnak is
te vagy a hőse . . .
és megy.*

Hogy hova, meddig, nem tudja ő se.

GUTTMANN MÓR: ZSIDÓ MISZTIKUSOK

A ZÓHÁR ÉS BEN JOCHAI¹

...s az idők legsötétebbjében, midőn kicsi zsarnokok zsidó vérben fürödtek és zsidó máglyák fényénél járták ujjongó táncukat; midőn szabadmadár volt minden zsidó és prédalező nyílak örökös célja; mikoron a vérben, könnyben acélosodott zsidó lélek is hajladozni kezdett, mélységes csüggedettség ernyesztette a legerősebbet is és epekedő szomjúsággal áhítozott minden lélek egy kis vigasztalás, egy csepp reménység után: az időknek e legnehezebbikében megjelent a könyv népének az ő Istene és elhozta neki az ő vigasztalását, egy könyvet, melyet évszázadokon át elveszettnek hittek s amelynek létezéséről is már alig-alig tudtak.

E könyv a Zóhár, írója Rabbi Simon ben Jochai. Hogy melyikök a nagyobb, a munka-e vagy írója, nehéz eldönteni; de mindkettő határkö a zsidó nép életében. Sajátos és különös a mű, páratlanul áll a maga nemében, még az oly végtelenül gazdag zsidó irodalomban is és sajátos, egyéni, teljesen egyedülálló a munka alkotója, Ben Jochai is. A munkáról megítélhetjük az embert és az emberről fogalmat alkothatunk magunknak a munkáról. Csak fogalmat, de ítéletet alig, mert ritka elme, mely e nagyszerű alkotást teljes egészében átfoghatja. Mindent találunk e munkában, a legmélyebb metafizikai gondolatokat, a poézis bensőséges fényét, a midrás életbölcsejét, legendák ragyogó képeit. És mintha egy tropikus, buja őserdőben járnánk, ahol mindent még a természet titokzatos keze alkotott, mely érintetlenül emberkéztől a maga csodás, vad, rendetlen pompájában tündökölt: a Zóhárban is egy isteni elme a maga csodás, korlát nélküli nyilvánulásaiban ünnepli a maga nagyszerű teremtő erejét. Szívhezszóló bájos költészetet hirtelen mély metafizika váltja fel, emezt legendák nagyszerű sora mellett bölcs szentenciák és halachikus viták.

Ez a rendszertelenség, valamint a nyelv idegen arameus-volta sokáig ellenszenvet keltettek a mű iránt és igaztalan támadásoknak tették ki. Sokan azért, mert csak a XII. században került a mű felszínre, apokrifnak tették meg, mások viszont, mert van benne sok, igen sok alig érthető rész, hebehurgya zagyvaságnak bélyegezték. A modern kutatás azonban ma már kezd hinni a mű eredetiségében, ami pedig a benne levő „értelmetlenségeket illeti, annak is egyszerű a magyarázata. A miszticizmus ugyanis a zsidóknál mindig művelőkre talált, de mivelhogy annak gondolatai igen szubtilisek s a gondolatnak egy kis elferdítése mérhetetlen konzekvenciákkal járhat, nagyon ügyeltek

¹ A Zóhárt alapvető fontosságának és terjedelmének megfelelően még két cikk fogja méltatni. (G. M.)

arra, hogy csak arra méltók legyenek beavatva e tudományba. Így például rendelkezik a Misna Chagigában: Nem szabad a teremtés történetét két ember előtt tanítani, a Merkábát — ez a tulajdonképpen miszticizmus — egynek sem, csak egyes vezérszavakat szabad megjelölni, az összefüggést magától kell megérteni.“ Ezért nem is írták le e tudományt, hanem csakis szóbeli hagyomány útján fejlesztették. És hogy titkosságát megóvják, olyan terminológiát szerkesztettek, mely a be nem avatottnak teljesen lehetetlenné tette a megértést. Egy egy szó egész gondolatkört tartalmaz és egy betű néha egy hatalmas gondolatkomplexumot jelez. Ezért a Zóhár csak kommentárjai útján lehet megérteni. (Ehhez hasonlótl találunk az indusoknál, kiknek filozófiája szent könyvükben, a Vedantában van összegyűjtve. Ez is kommentár nélkül épp oly zagyva értelmetlenségnek látszik, akár a Zóhár, Çankan kommentárjával viszont a legragyogóbb elmealkotás.) És az első, aki odáig merészkedett, hogy írásban örökítse meg e tudományt, Ben Jochai volt. Amínthogy ő volt az első, aki egy egész körnek tanította a misztikus tudományt. A Zóhár egyik részében, az Idrában, a maga lenyűgöző nagyszerűségében van megörökítve, hogy miként íródott a nagy mű:

„És eljött vala a nap, melyben Rabbí Simon elköltözendő volt e világból. Rendben akarta szavait átadni, mire köréje gyülekezének minden társai, úgy hogy a szoba tele lön velök. Fölveté Rabbí Simon szemeit, meglátta a meglátandókat és ekkor tüzes ragyogás ömlött el mindeneken és akinek szeme nem bírta a csodálatos káprázatot, mind eltávozték, csak Eleázár fia és Rabbí Aba maradtak benn. Felemelkedett erre Rabbí Simon és újonnan leült. Kacagott és mosolygott rejtelmes lelke és kérdé: hol vannak mind az én társaim? Felállott Rabbí Eleázár, kiment, behívta a kívülállókat és Rabbí Simon égfelé emelvén kezeit, imádkozott és megint mosolygás született lelkében és hogy közben bejött Rabbí Jiczchak, így szólott hozzá: óh, mily boldogság jutott osztályodul, hogy kell lelkednek örvideni e napon, mert most jött el a nagyszent-akarások pillanata, hogy szégyenkezés nélkül távozzam e világból. És a szent szavakat, melyek rejtettek valának eddig, fel akarom tární, nehogy mondhasák: teljesülés nélkül távoztam e világból, szívembe rejtven titkaít. Történjék tehát a következőké: Rabbí Aba írjon, Eleázár fiam mondja és a többiek suttogják szíveikben. Beburkolóztott erre Rabbí Simon és kezdé: Nem a halottak dicsérík Istent, és nem a sírba szállók. „Nem a halottak dicsérík Isten“, mert Isten az Élet és csak az Élék között van és ezek az Igazak, kiknek dicsőségét a Végtelen akarja, inkább, mint a magáét. Ezért itt van Ő is, vele hetven igazak dicsőségövezte fejjel, ragyogásuk a Rejtelmek Rejtelmének fényességéből való és örvideni jöttek, szavaimat hallaní. Kezdé ezek után Rabbí Simon és mondá:

„Kedvesemé vagyok és ő vágyík utánam“, szól az Írás. Amióta vagyok, Istennel vagyok összefonódással egybefonódva és ezért vágyík utánam. És jött, mint egy szerelmes a nagy vágyakozásban, hogy szavamat hallja, rejtelmes szavak rejtett értelmét, osszentitkok dicsőségét. Szólnak szavaím a Titkok Titkáról, ki mindentől távol és mégis mindenhez közel, ki a Mindenben van és benne a Minden. Ő az Ősök Őse, a Rejtelmek Rejtelme, Forma és Formanélküli; forma, hogy mindennek alapot adjon és formanélküli az Ő felfoghatatlanságában. Midőn formát öltött, Világosságok születtek és sugárzásuk Ő volt. És mint midőn a mécs világot áraszt, a mécs a látható lényeg és a sugaraknál látunk, ugyazonképen itt is az Ősrejtelmes a lényeg és a Világosságok útjain tudjuk őt és így Egyek ök, áldva legyen Neve minden világokon“.

E néhány sorban szinte komprimálva van az egész Zóhár és előttünk áll teljes nagyságában annak mestere. Mintha élete utolsó perceiben még egy ajándokot akarna hagyni az élőknek és az Életnek, annak az életnek, melyet ő avatott szentté és amelynek himnuszát ő zengte először. A haladókló mégegyszer elzengi az Élet dicsőségét, mégegyszer vágyakozva fordul feléje, egybefonja és összekapcsolja a legnagyobb és legszentebbet: az Istent az Élettel. Ben Jochaival megszűnt az Élet arasznyi léte és a Föld is belékerült a Végtelen örökéletébe. És búcsúszavaiban lelke minden részecskéjéből akart még valamit adni a Földnek. Megtaláljuk e néhány sorban misztikus égbelen-dülését, gyönyörű írásexegézist, mély metafizikai gondolatait egy ritka egyéniség mindent átfogó lelkének csodálatos nyilvánulásait. De még ez a mester is, ki legelső volt a zsidóságban, aki az egyén kultuszát előtérbe tolt és az egyént tette meg a minden alapjává, aki ennél fogva szinte inkarnációja volt a zsidó népleleknek, amely tudvalevőleg teljesen individuálisztikus, (annyira egyéni volt, hogy szembe mert szállani a római zsarnokokkal, amiért aztán száműzték), mégis csak reszketve és szent félelemmel mert a nagy tradícióval szakítani, amely e mélységes tudomány leírását megtiltotta. Gyönyörűen meséli ezt a küzdelmet a Zóhár:

Kezdé Rabbí Simon: Rejtettek voltak mind- eddig e szavak, mert féltém őket nyilvánvalóvá tenni, de most ám legyenek világosak. De tudott az a Végtelen előtt, hogy nem dicsőségemre, sem nem apám házának dicsőségére teszem mindezeket, hanem csak hogy szégyenben ne lépjek ama nagy Palotába. És megadatott látnom, hogy a Végtelen és mind az Igazak itt vannak az én búcsúlakomámon és örvidenek szavamom, boldogságos osztályom. Mondá Rabbí Aba: Midőn szent Fényességünk, a Magosságok Fényessége e szavait mondá, felemelte kezeit, sirt és nevetett, mondani akart valamit és szólott: e szó gyötört egész életemen át és most sem engedík, hogy ki-

mondjam. És felemelkedett és leült, ajkai meg-megvonaglottak, szent teste háromszor is meggörnyedt és senki odanézni nem bírt. Míglen megint megszólalt a Mester: óh, te szájam, óh, te szájam, aki annyit megértél, forrásod sohasem fog kiapadni. Megindult csodaáradatod és nem szűnik meg soha. Rólad szól az Irás: „És egy folyam indult az Édenből“ és rólad vagy on írva: „mint egy forrás, mely soha ki nem apad“. És most tanuskodom magamról: egész életemben e napra vártam és nem vala módomban csak most. És e nappal koronázódik életem, hogy e szavakat felfedhetem. És megengedettett, — áldva legyen Ő.

Igy küzdött magával Ben Jochai, míg elszánta magát, hogy lelke legféltettebb kincseit a világnak átadja. Pedig ő erős volt és hitt lelke nagyságában, amint ezt egy nagy lélek biztos tudatával mondja magáról: kevesen vannak, kik a magasba emelkednek, de ha csak ketten is vannak, egy közülük én vagyok. Meséli a Zóhár:

Egy ízben találkozott a Rabbí a pusztítás angyalával amint a földet jött sujtani. Mondá a Rabbí: Menj vissza Istenhez és mondd meg, hogy Ben Jochai nem akarja a világot elpusztítva látni. Szólt Isten: menj utadon és ne törődj Ben Jochaival. Visszajött az angyal és mondá ezt a Rabbinak. Felelt Ben Jochai: Menj és mondd meg: ha nincs csak harminc Igaz, a világot nem szabad elpusztítani, ha csak husz, ha csak tíz, ha csak kettő, akkor sem. De ha senki nincs, itt vagyok én és érettem legyen a világ, mert írva van: „az Igaz a világ talpköve.“ Kihangzott az égi hang: „boldog vagy, Ben Jochai, Isten határoz és te megváltoztatod akaratát.“

E kis kép egy óriás sziluettjét mutatja, ki hatalmas akaratával új utakat mutatott népének. Az „embert“ szankcionálta, őt tette meg mindennek szuverén urává, az „embert“, ki eddig csak szófogadó objektum volt, urrá lett és teremtvé. A lélek, mely eddig passzív volt, aktív szerephez jutott. Helyet adott a lélek minden erejének, fantáziájával a legragyogóbb magasságokba szállott és gondolatával a mélységek mélységét kutatta fel. Munkájában egyesítette a költészet szépségeit a filozófia mélységeivel. Minden lélek megtalálja ott önönmagát, ha szemének a látás megadatott. Évezredekkel előre repült a ludí pusztá magányos gondolkodójának tekintete. Tizenhárom évig, mondja a talmud, ült Rabbí Simon a római zsarnok haragja elől menekülve a ludí pusztá egy barlangjában, a homokba vájva magát és gondolkodott. A pusztá éles, forró homokja felvágta testét és midőn apósa, ama nagy Rabbí Pinchász, gyógyolajjal kente, omló könnyei reáhullottak és sós nedvök felmarta a nyílt sebeket, Ben Jochai feljajdult: „Oh, jaj! mondá Rabbí Pinchász, hogy így látalak! — „Oh, nem, — felelt erre Ben Jochai, csak mert így vagyok, vagyok ilyen. Tizenhárom esztendő után hogy kijött, nem bírta el a föld tekintetét, minden elpusztult, amire ránézett. Visza-

tért barlangjába és ott megbékélt a földdel. Még egyszer leszállott lelke tengermélységeibe és ott megtalálta önönmagát és örök összefüggését a földdel. Megszerette a földet és segíteni akart rajta. Felemelte és felvitte az Egekbe. És a föld hálás volt érte. Midőn meghalt, a Föld nem bántotta:

Mikor Bar Jochai meghalt, — beszéli a Zóhár — tanítványa, Rabbí Chijja, végigterült a földön, megcsókolta a föld porát és zokogva szólt: oh, Föld, Föld! mily kegyetlen, mily nyakas vagy, minden szemnek legdrágább kincse benned pusztul el. Minden ragyogó csillag benned alszik el. Szent Fényességünk, kinek fénye a világot beragyogta, a nagyhatalmu, kiért egyedül lön a világ, benned porladjon? Rabbí Simon, te ragyogó Nap, te, aki vezeted a világot, te elporladnál? Meghökkenve felegyenesedett Rabbí Chijja egy pillanatig és mondá: föld pora, föld pora! hagyd gögödet! a világ oszlopai nem jutnak hatalmadba, Rabbí Simon nem fog elporladni!

SOMLYÓ ZOLTÁN: MINT AZ ÁLOM

I.

Az utca hosszú s olyan széles.
Találkoznunk már nem veszélyes.

A vágy s az átok mind betellett.
Elférünk békén egymás mellett.

Igy járunk csöndbe', mint az álom.
És közöttünk, aranybatáron,

virágosan, fölpántlikázva
a drága emlék jön vigyázva.

Komor kocsis ül fönn a bakján.
Kezébe ostor, fütty az ajkán...

S ostorával fenyegetve,
a régholt múltba fut sietve.

II.

Fehér lábaid merre visznek téged?
— Mondd meg nekik, hogy minden nyomuk
[éget.

Mondd meg nekik, hogy úgy szerettem volna
utánuk járni én a boldog porba.

Mondd meg nekik, hogy csöndbe, lassan járok.
S ha útba esik egy-egy sötét árok,

én beléfékszem, hogy te könnyen, futva
mehess a boldog, veszélytelen útra!

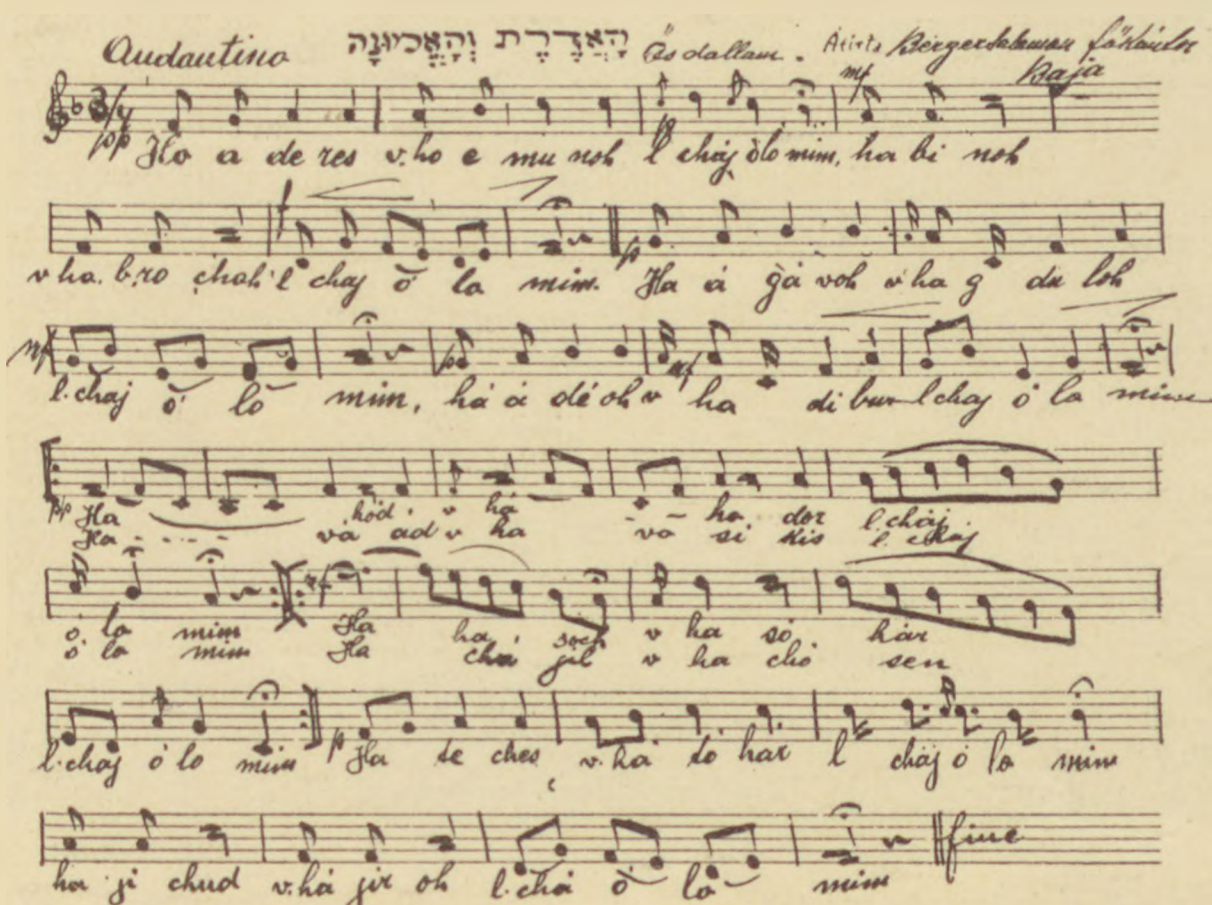
ELEK ALFRÉD: VÁNDOROK

Nyíss ajtót, nyíss és enged be a vándort,
Ki oly szomorú, mint a téli est;
Kérdéseiddel meg ne bánts, ne vádold
És hogy honnét jött, ne kutasd, keresd.
Engedd az embert megpihenni nálad,
Hozzál be sőt s egy karaj kenyeret;
Ma boldog az, ki mást még megkínálhat:
Holnap, ki tudja, sorsod merre vet!

Oh, az ajtód most tárva-nyitva álljon,
S kit idefujt a fagyos téli szél:
Ültesd magadhoz! Neki mi se fájjon,
Aki némán is oly sokat beszél.
Feledtesd vele tegnapok viharját,
Mi tán lelke mélyén háborog;
A világot most nagy szelek kavargják
És vándorok vagyunk mind, vándorok.

Ha nem akarná: saruit te vesd le
És van még nálad egy kevéske hely,
Hol lepihenhet elcsigázott teste,
E megalázott, fáradt porhüvely.
Barázdás arcát, oh derítsd mosolyra,
Szelíd szavak virágát hintsd felé,
Mint hogyha elveszett testvéred volna,
Aki övéit ime föllelé.

A nehéz szíklakó is könnyű porszem,
Mit tovaful a szörnyű forgatag
És nincs egy talpalatnyi hely sehol sem,
Ahol Krózusnak tudhatnád magad;
Gyökértelen fa minden földi vándor,
Ki most aléltnan hozzád tántorog,
Távol hegyek kegyetlen viharából...
És vándorok vagyunk mind, vándorok.

SZÉKELY BÉLA: A NAGY POGROM

Északi harctér (—)

ég akkor messze volt a harctér, de az ösmeretlen tábor felé futó vonatknak kattogása már felénk verte a háború lázát. Már láttuk a kiszivárgott kötéseken a sebesültek véré, már fantáziánkat megfogta a harc rémes káprázata, — amikor harmadnapi utazás után egy különös, furcsa vonat került elénk az egyik kis állomáson. Számtalan vagon egymás után s a kocsikból furcsa zenéből hangzott ki: gyermekek sírása, asszonyok jajveszékelése, öregemberek ideges, szomorú beszéde. A menekülők vonata volt, Galícia mélyéből jött. S akkor egyszerre megéreztük, szótalan szomorúsággal: itt nemcsak háború folyik, nemcsak szembekerült ellenségek vitézi, véres küzdelme, hanem az oroszok nagy pogromja, melynek nemcsak ólommal töltött fegyvere van, de kancsukája is, s melynek katonái nemcsak harcosok, de a barbárság izzó gyűlöletének hordozói is.

Azóta harcoknak hat véres hónapja telt el. Azóta feltárult előttünk a harc minden borzalmasága s az az érzés, mely akkor megilletett, érezvén, hogy itt nemcsak katonák ellen harcolunk, de a nagy pogrom mindent elsöpörni akaró áradata ellen is, szomorú tapasztalatokkal, véres megismerésekkel lett erősebb.

Néhány feljegyzést, néhány szintelen képét szeretné itt adni egy harcoló katona annak a harcnak, melynek fegyvertelen részesei a menekülők ezrei voltak, s azok a még szerencsétlenebbek, kiket elsöpört az áradat. Szintelen képek, de azért mellettük minden színes csillogása elhalványul azoknak a nemes, kulturális törekvéseknek, mit néhány hónapnak előtte büszke hívalkodással úgy hittunk: XX. század.

*

Alacsony parasztházak, tipikus galíciai falu. Az ablakokban szent képek, az ajtón krétával különös jelek:

⋈ ⊕ ⋈

Hogy mit jelentenek, hamar megértettük, ha megnéztük a feltelen házak pusztulását. Ezek a ruszofil ruthének titkos jelei voltak s akár a peszachi gödölye vérével való megjelölés Egyiptom földjén, úgy védték ezek a jelek őket Galiciában. Azokban a házakban, hol zsidók laktak, rettenetes pusztítást vittek végbe, — oh, nemcsak az oroszok, hanem a lakosság maga is, melynek nyíltan hirdették az orosz katonák: azért jöttünk, hogy elpusztítsuk a zsidót; a földjeiket elvesszük s minden orosz kap 30 holdat... Előrenyomulásunk alkalmával az oroszparasztoknál a legkülönfélébb rablott dolgokat találtuk, melyeknek nagyon könnyű volt megtudni a gazdáját. Csak a zsidók lakásait kellett megnézni. Valami rettenetes romboló ösztön nyomai, a katonák mindent

összetörték, az értékesebb dolgokat pedig a lakosság hordta el. Amelyik községből az orosz visszavonult, a zsidók házaít felgyújtotta, — ha ugyan volt ideje rá.

*

Voltak azonban, akik nem menekültek el az oroszok elől. Ezek valamivel jobban jártak. A lakásaikba kozákok költöztek be — lovaikkal együtt. Mindenüktől kifosztották őket s míg a szerencsétlenek heteken keresztül valósággal éheztek, addig az oroszok a tőlük elvett élelmiszerekből pompás lakomákat csaptak. Jaj volt annak, ki az utolsó falat kenyerét meg akarta volna tartani magának. Összevert, agyonkínzott öregasszonyokat láttunk, kiknek az volt egyetlen bűnük, egy falat kenyeret akartak maguknak megtartani. Hiába mentek panaszra, a tiszt kilökte őket, ha ugyan nem első volt azok közül, kik a pogromot vezették.

*

Rettenetes az elpusztult városok némasága. A felégetett házak végtelen sora, a feldúlt lakások, néma utcák. Sehol egy ember, mindenütt pusztaság... Ilyen most a galíciai zsidó községek nagy része. És az éjjelek a néma házakban. Az ajtófélfán még véletlenül ittmaradt a mezüze s az összetört bútorromok szomorúan beszélnek: hány tűzhely omlott itt össze, hány felépített, megküzdött élet lett egyszerre semmivé. A nagy pogrom itt is pusztított...

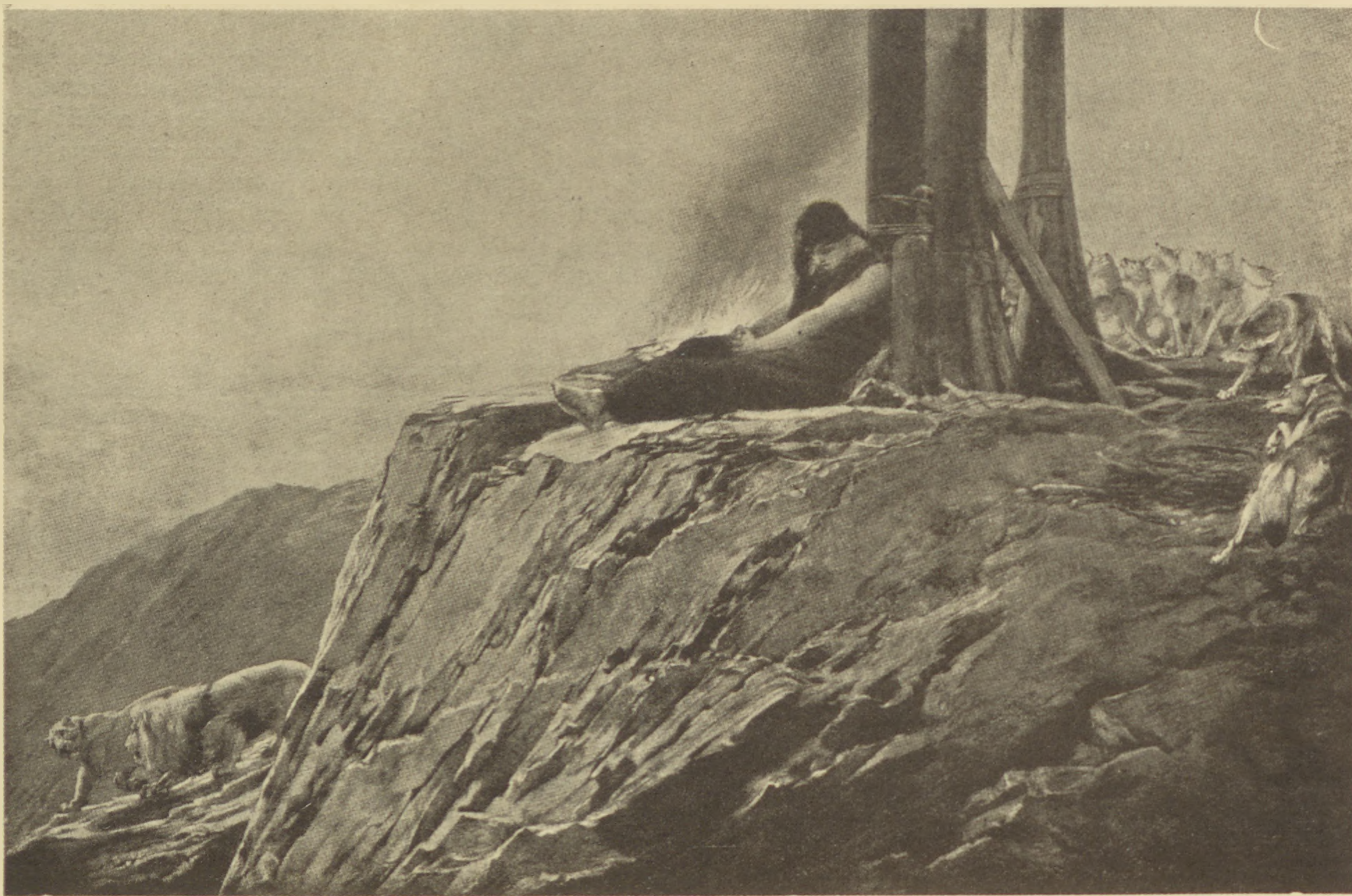
*

Ki látta már a menekülők kocsijainak végtelen sorát? Egy rossz kocsí, előtte gebe s a kocsin minden, mi megmenthető: batyúk, ágypárnák és sok sok gyermek. Egy egész élet küzdelme egy rozoga kocsiban. Hát még akiknek ez se jutott! Egy szegény asszony mindenét a gyermekkocsijába pakkolta fel, mások talyigára rakták, mit gyors menekülésükben összeszedhettek. És a sor alig ér véget. Újabb és újabbak jönnek, a végén már sántán, betegen, alig vonszolva magukat. A nagy pogrom sötét árnyéka ráterül a szűk, kanyargó útra, hol a menekülők csapatával szemben katonák masíroznak. S megérezzük, nemcsak háborús harc ez a mienk, de szent háború, szabadságharc, a megtorlás és a humanitás küzdelme.

*

Egy melegebb epizód a sok szomorúság között, valamelyik galíciai faluban beszélte el egy özvegy asszony:

— Mikor az oroszok bevonultak a községbe, mi a pincékbe bujtunk el. A kozákok ezzel nem sokat törődtek s rövidesen lehallottuk a pincébe, milyen vígan vannak. Persze, csakhamar a pincére is sor került, ide is lejöttek, hátha akad valami rabolni való. Mikor megtaláltak, nekem estek. A két gyermekem ott húzódott meg mögöttem. Már azt gondoltam, hogy végem, mikor egy erőteljes: Sztáj! állította meg a katoná-

Briton Riviere: Ricpah, Ája leánya, éjjel-nappal őrzé a gibeoniták által megölt gyermekeinek holttesteit.

(II. Sámuel 21. 10.)

kat. Hatalmas termetű, vadarcú dóni kozák volt. Szó nélkül a gyermekekre mutatott. A kozákok elvonultak a pincéből, ám nagy rémületemre a tiszt kézenfogja a két gyermekemet és felviszi őket. Rettegetesen meg voltam rémülve, de anya vagyok, utána lopózkodtam... A kozák ott ült az asztalnál, térdén a két gyermekésfolynak, folyanak a könnyei. Megnyugodtam. Bementem a szobába, hol a kozák beszélni kezdett: gyermekéről, asszonyáról, elhagyott otthonáról. Mikor reggel elvonultak, megcsókolta a gyermekeket s cukrot adott nekik...

*

A zsidók száz-ezrei harcolnak az orosz seregben. Milyen ezeknek a sorsa? Több zsidó orosz fogoly elbeszéléséből néhány szomorú adatot gyűjthettem össze erre vonatkozólag. Előbb jól ment a soruk, de később egyszerre megváltozott a helyzetük. A többi katona alig érintkezett velük s hogy teljes legyen a kiközösítés, pl. a nemzeti ajándékképen küldött téli felszerelésből — melegebb kabát, kucsma — a zsidó katonák egyáltalán nem kaptak. Az orosz hadsereg zsidó katonái tehát téli, melegruhák nélkül harcolnak. A tisztek minden kudarcért a zsidó katonát okolják s ha visszavonulás van, jaj nekik. Kancsukázzák, ütik őket, sőt gyakori eset, hogy a tiszt a zsidó katonát — példaképen — le is lövi. Amellett az orosz hadvezetőségek jellemző emberpazarlását legsúlyosabban a zsidó katonák érzik. Őket válogatják ki, ha olyan vállalkozásról van szó, melyből aligha lehet élve kikerülni. A parancs: ha nem hajtod végre a feladatot, lelőlek. Míg a többi katonák pihenőre fedél alá juthatnak, nekik posztot kell állani s szinte folytonos szolgálatban vannak.

Ez az oka azután annak, hogy az orosz zsidó

L. Leighton: Rícpah megvédi gyermekei holttestét.

(II. Sámuel 21. 10.)

katonára nézve a háború egyetlen szomorú öröme, ha fogságba juthat.

Vannak képek, arcok, miket sohse tud elfelejteni az ember, melyek bevésődnek a lélekbe, hogy fájjanak a csendes órákban, mikor a harc küzdelmei után pihenőre jutunk...

Egy mozgalmasabb hadi műveletnél történt. A szűk út tele volt kocsikkal, katonasággal. Már szürkült. A hadi tömkelegben az út szélén felrakott kövön egy alak állott szobor-mozdulatlansággal, kelet felé fordulva. Egy öreg, kaftános zsidó volt s imádkozott. Mögötte csapatok vonultak el: ő imádkozott, ágyúk dörögtek el, nem zavarta: imádkozott, a közeli harc odahallatszott: ő csak imádkozott.

Mintha most is egyre ott állna, a kaftánját meglebegteti a szél, ő kelet felé fordul, hajlongva rázza magát és imádkozik, még mindig imádkozik:

— Halljad Izrael...

DR. KOHLBACH BERTALAN:
DOBROVOLNIKI

alahányszor kiejtette a nevet nagy-mama, hátborzongatást éreztünk mi gyermekek. A nagy szabadságharcunkról mesélt, ő a lelkes szatmár-megyei honleány, aki oda felkerült volt a tótok közé, a Vág part-jára. Dobrovolniki... Hurbán és Hodzsa frank-tírőrjei, szövetséges társai, vezetői és kémei a kozák invázióknak hatvanhat évvel ezelőtt.

Péntek este volt; a falakon velencei, barokk stílusú tükrök visszaverték többszörösen a lángot, amely a nagy karos gyertyatartóból fellobogott volt. Ünnepi csend; várják a templomból hazatérő családfőt, a rabbit. A gyerekek ünneplőben körülülnek az asztalt, az anyjuk fehér főkötőben már köszöntötte a szombat megérkezését. De a máskor derült arc szomorú; ideges várakozás, aggodalom szól szeméből.

Bevonultak az oroszok; rémiti a község zsidóságát és a jó magyar megyei urakat a „dobrovolnik” és segítő társa, a tót cseléd, a tót favágó, a tót napszámos; akkor különösen a luterános tót volt az ellenségünk. A mi cselédünk is azokhoz tartozott, pedig de jó dolga volt a „pán rabbín” házában. Egyszer tíz pengő forintot kapott — akkor nagy összeg —, azt sem tudta miért; eleget bosszankodott a „rebecen”, de a ráv kívánta, mert titokban avval gyanúsították a cselédet, hogy ellopta az elveszettnek hitt szép, nagy burnótos ezüst szelencét, amely abban a gazdag családi ezüstszelemben foglalt helyet, amelyből később három árvagyermek nevelési pótléka került ki. A szelence megkerült, de a rabbi felfogása szerint a ki nem fejezett titkos gyanúsításért is kárpótolni kellett a tót leányt. Tehát jó dolga volt nagyapáék házában a cselédnek, csak úgy, mint a „jidise mád”-nak, Channenek.

És mégis besúgta az oroszoknak: jöjjenek csak péntek este a rabbihoz; tízenkét ezüst gyertyatartó ragyog az asztalon; aranyozott ezüst kehelyből isznak bort; az asszonyon, gyerekeken ékszer, karperec, fülbevaló. Ki tudja, melyik dobrovolnik vagy orosz szólta el magát a Ring Izsák korcsmájában.

A gyerekek idegenkedve nézik a sárgaréz és vastövises gyertyatartókat; sutognak egymáshoz. „Róchele” odafordul Színajhoz: miért nincs a mamának a kezén a drágaköves csattos karperec? hol van a csigaalakú tömör arany fülbevaló? A díszhelyen, az asztalfőn ott a letakart fonatos kalács, de hová lett a serleg?

Hazajön a rabbi; tiszta fehérben e szép, magas alak. Fehér atlaszkaftán takarja; cipője csattos ugyan, atlaszos; fején kerek, fekete nemez-kalap; megáldja Leáját, meg gyermekeit, fölemeli a boros poharat, hogy köszöntse meghitt, kedves vendégét, a szombatot; a „berácha” közben hirtelen nyílik az ajtó, a gyermekek megijednek, anyjukhoz

futnak; ez minden ízében remeg, hogy most nem sikerül a menekülés, mint nemrég Schlick tábornok katonái elől... csak a rabbi nyugodt.

Pikás kozákok hatolnak be, mögöttük tót dobrovolnikok... Nagyapa szláv köszöntéssel fogadta őket, megkínálja őket székkal, meg borral; ezek néznek, kutatva, fürkészve keresnek... végre feláll vezetőjük, odaáll a tiszteletreméltó — akkor 55–56 éves — házigazda elé: „Bocsáson meg, uram, hogy ájtatosságában megzavartuk; ideküldtek, hogy honvédek rejtőznek itt.”

A sárgaréz és tövises gyertyatartók nem marasztalták a kozákat; láttak egy öreg rabbint, amilyent az akkor — azt hiszem — még pogrommentes Oroszországban is láthattak; az orosz köznép vallásos; eltávoztak.

Soká maradtak még Liptószentmiklóson, de a rabbi házat megkímélték. Nem emlékszem nagy-mama elbeszéléseiből, hogy fosztogattak volna. Az udvarokban nagy üstökben főzögették az igazi cakumpakot.

A kíváncsiak kedvéért pedig megmondom, hogy pénteken, amikor a cseléd nem volt otthon, kitalarították a sütökemence előtti nagy vermet és oda beástak minden ezüstöt és ékszert; onnét csak a muszka kitakarodása után került ismét a péntek esti asztalra.

W. Topham : Hanna megáldja gyermekét, Sámuel Eli főpappal

DÉNES SÁNDOR: A KISENEVI KATONA SZOMBATJA

Ökörmező, febr.

csatakos országúton, amely az ökörmezői harctér felől vezet beljebb, békésebb területre, halad a menet, amelyet már megszokott az erre barangoló ember. Ez már éppen úgy hozzátartozik a harctér képéhez, mint a katona, az ágyúk vagy trénszekerek sora: egy csoport orosz fogoly.

Lehetnek körülbelül hetvenen. Legnagyobb részük gyalog. Aki sebesült, az trénszekéren. A fogolytranszportot kísérő magyar katonaság — nincs több tíz embernél — ott ballag mellettük, köztük békességben beszélgetve. Akinél nincs fegyver, az már nem ellenség.

A foglyok vegyesen vannak: gyalogosok az ösmerős barna daróc köpenyegben, legtöbbje a toronyai vonal úgynevezett „háziezredéből“ való, a 315. sz. orosz gyalogezredből. A Kárpátok munkába vétele óta ugyanis állandóan ezek vannak a wyskov-toronyai szoros támadására beosztva. Van közöttük 56 évestől egészen 16 évesig mindenféle korú, van szibériai, van tatár és dóni kozák, van zsidó is bőségesen.

A szekéren egy sebesült kozákpárancsnok földig érő nehéz fekete gallérjában, mellette egy idősebb gyalogos, akinek bal lábát még a japán háborúban lőtték keresztül. Most a jobb lábára kapott egy lövést. Egy súlyosan sérült gyalogost, akinek a vállában van egy golyó, egy másik a hasában, külön szekéren szállítanak. A halál sápadtsága ül az arcán. Üvegesedő szemei révetegen néznek szét a hófedte Kárpátok között, a magyar katona által kínált cigarettából reflexszerűleg fujja a füstöt és szivetszagatóan jajgat, nyög.

A hátam mögött egy orosz gyalogos közlegény beszélgetett egy szuronyos magyar bakával.

Zsidóul diskurálnak. A szomorú nagy menetben egymásra akadtak: a két zsidó és „mein Freund“-nak szólítva egymást, beszélgetnek.

Hallgattam.

Az orosz beszél:

— Te káplár vagy?

— Igen.

— Nálunk a zsidó nem lehet sarzsi. Én könyvelő vagyok civilben, még sem lehetek sarzsi. Ezek közül a legtöbb írni, olvasni nem tud, mégis lehet altiszt is.

— Nálunk a zsidó, ha megérdemli, elérheti a legmagasabb tisztí rangot is.

— Nálatok — sóhajtott az orosz —, nálatok minden másként van. De nálunk...

— Nézd, mein Freund, nézz végig ezeken az embereken. Nekem ezekkel kell harcolni, az életemet feláldozni. Ezekkel, akik közül nem tudom, melyik öli meg az apámat, a másik felkoncolja az anyámat, a harmadik a testvéremet, a fele-

ségemet becsteleníti meg. Mít tudom én, melyik fog megölni engem, melyik fogja vérszomjas örületében a falhoz vágni csecsemő gyermekem zsenge fejét azok közül, akikkel nekem véremet kell együtt ontani, azt sem tudom, hogy miért... Mít tudom én, hogy amíg én itt harcolok Oroszországért, a cárért, egy otthonmaradt részeg paraszt nem gyilkolja-e le a családomat?

Szomorúan, elkeseredve beszélt az orosz katona, a szemei tele voltak könnyel, a hangja remegett a bajtársaival szemben érzett mélységes gyűlölettől.

Aztán folytatta:

— Még akkor történt, mikor az őszön először jártunk erre. Itt táboroztunk a Nagygag balpartján, Majdánkán. Brusilow generális Toronyán tartózkodott a brigáddal, jó kívül a harcvonalon, mi Theodoroff kozákezredes parancsnoksága alá voltunk rendelve. Az ezredes szállása a Nagygagtól jobbra, Repenyén volt.

— Egy péntek estén a falu utcáján jártam. A házak legtöbbje sötét, a lakosság elhagyta a községet. A házakból az orosz katonaság lármája hallatszott ki.

— Megálltam egy alacsony kis ház ablaka alatt. A házban világosság volt. Benéztem... az asztalon fehér abrosz... kicsiny, öklömnyi fehér kalács kendővel leterítve... burgonyába vájt gyertyatartókban apró gyertyák... egy öreg zsidó zokogva imádkozik... a párja hangosan sirva borul az asztalra... Szombat szomorú előestéje... a szívem elszorult... hangosan felzokogtam a kis ablak alatt... valahol Kisenev környékén, egy kis sötét faluban két öreg sir... a falu utcáján részeg kozákok fegyverei zörögnek.

Ezen az éjszakán nem aludtam. Reggel meglestem, hol tartják a zsidók szombati istentiszteletüket. Csendben belopódtam a kis házba, amelyet megtöltött a kétségbeesett zokogás, öreg, meggyötört lelkű zsidók fohásza, amely szállott a Jehovához, a mi közös nagy Jehovánkhoz, aki a mi Mindenható Istenünk Majdánkán és Kisenev környékén egyaránt. Belopódtam, odaálltam egy zokogó öreg mellé és lehajolva imakönyvébe, vele imádkoztam... Valahol Kisenev környékén így zokog most értem egy öreg, őszszakállú, istenfélő zsidó... Megragadtam a mellettem álló ember reszkető kezét... megijedt... a számhoz erőszakoltam... megcsókoltam...

Éppen a Thórát olvasták. A szent Thórát... a mi közös Thóránkat... kívülről durva zaj hallatszott, az ajtón reszkető gyermekek futottak be hangosan jajveszékelve... jöttek a kozákok...

Megijedtem. Ha ezek engem itt találnak, cimboraságban a magyar zsidókkal, végem van, felakasztanak... Már bent voltak a kis házban, ahol szegény, halálra rémült zsidók imája az ijedtség keserves zokogásába fulladt... Rávetettem magam az öreg zsidóra, durván, erősen megragadtam, kivonszoltam a házból és ott lódítottam rajta egyet: fuss, menekülj, bujj el... atyám.

Aztán visszamentem. Versenyt durváskodtam a kozákokkal, akik letépték a jámbor, tehetetlen emberekről az imaköpenyeget, lábaikról lehúzták a csizmát, testükről a ruhát. Versenyt dolgoztam velük. De akit levetkőztettem, azt a nagy zűrzavarban kilódítottam az ajtón és utána dobtam a cókmojkját: menj, menekülj! Így mentettem meg a szent Thórát is. Sárba kell tiporni, kiáltottam, durván megragadtam, kiszaladtam vele az udvarra, ott a kezébe nyomtam egy öreg embernek, fuss vele, rejtsd el, mentsd meg...

A lelkem tele volt keserőséggel, a szívem elfacsarodott, a szüleimre gondoltam, az értem aggódó két öreg emberre, a feleségemre, a gyermekeimre és azóta nem löttem magyar katonára.

Elhatároztam, hogy amint tehetem, megszabadulok ezektől a vadállatoktól, ezektől a gyilkosoktól, akik mindig hősök a védtelen zsidóval; sokkal nagyobb hősök, mintha az ellenség áll velük szemben...

Most alkalom kínálkozott, megadtam magam és ha vége lesz a háborúnak, elhozatom a családomat is Oroszországból, megyek akármerre, de ezek közé a vadállatok közé nem megyek vissza...

Elhallgatott. A melléből sóhaj szakadt, mint egy véres hördülés. Azután a társára, mein Freund-ra emelte két beesett, szomorú szemét és valami régi-régi bánattal a hangjában, folytatta a lamentálást:

Nálatok... nálatok más... nektek van hazátok... de nálunk csak azért engedik élni a zsidókat, mert nélküle nem lehetne pogromot rendezni... Nektek érdemes harcolni... de én... még attól is irtózom, hogy a harctéren elesve, ezekkel temessenek közös sírba...

FARKASHÁZY GYÖRGY: A HALÁL DALA

Mélyvízű tó örvénylő árján
Jer velem óh fekete bárkán.
Amíg gyötrődöl fázva s lázban égve
Beléringatlak a nagy Mindenségbe.
Jer velem óh fekete bárkán
Mélyvízű tó örvénylő árján.

Piros ajkról fakadó ének,
Hazug gyönyör, csábító élet,
Zokogó jajjok sorsnak véres átkán...
Minden, óh minden csak csalfa szívárvány.
Hazug gyönyör, csábító élet,
Piros ajkról fakadó ének.

Lágy selyemnél selymesebb karom,
Bölcsődalnál ringatóbb dalom,
Zuhogó vérenél zuhogóbb könnyár
Véres szíveknél véresebb a föld már.
Bölcsődalnál ringatóbb dalom,
Lágy selyemnél selymesebb karom.
Jer velem óh...

S. SCHACHNOVITZ: AZ ÖREG NÉMET

— Az 1870/71-iki német-francia háborúból —

a már öreg, törődött ember Nochum vagy az „öreg német“, mint ahogy a városkában széltibe-hosszába hívják. Sárgás, ráncosbőrű arcán nem is látszik az a sok tüzes küzdővágyás, amely egykor benne égett. Megtört, fáradságtól előrehajló alakjával és a bottal, melyet mindig reszkető kezében szorongat, úgy vonszolja magát lépésről-lépésre, mint egy öreg, töpörödött invalidus.

Másképp volt az akkor, mikor még testi és szellemi ereje teljében az élet és küzdelmek közepontjában állott és a „német“ nevet becsülettel szerezte meg, állva a csaták tüzeiben. Mert tudniillik, hogy Nochum Ems-től Versailles-ig — Ersvél város imaházában — végig küzdötte valamennyit.

Mikor a meleg júliusi napokban az újságok vastagbetűs, hasábos cikkeiben hozták a közeledő háború híreit és az egész ország Vilmos, Napoleon, Bismarck, Benedetti neveitől volt hangos; a legkisebb falu sem mentesült a futótűzként terjedő hírek izgalmaiktól és így történetünk színhelyén, a kis Ersvél városkában is nagy lett az izgalom.

A Beszhamídrásban, hol a talmudtanulmányok mellett szorgalmasan foglalkoztak a hívek a politikával is, a szenzációs hír oly erővel hatolt a kedélyekre, hogy hónapokra megakadályozott minden tanulást és munkát.

Itt is tobzódott a harc naponként és az ellentétes nézetek gyakran olyan hevesen pattogtak és csattantak el a levegőben, hogy még áldozatokban sem volt hiány. És az áldozatok közé tartozott az a hosszú sok-sok éven át tartó barátság, mely Nochum és Oscher között fennállott. Nochum és Oscher volt a két „maszkil“, a „felvilágosultak“, a kultúra egyedüli fáklyavivői a kis helységben és ez szoros barátságban fűzte őket össze. Politikailag azonban nézeteik eltértek egymástól. Nochum a „Hamélic“-et, míg Oscher a „Hacefiráh“-t olvasta. Természetes tehát, hogy politikájukat is e héber lapok irányára szerint vallották.

Mikor a háború kitört, Nochum azonnal a németek pártjára állott, míg Oscher a franciák barátjának vallotta magát. És mikor a Rajnánál eldördültek a fegyverek, megszakadt a jó barátság is a két régi barát között.

Mindkettőnek volt hű hallgatósága, a ragaszkodó hívők serege. Természetesen itt is akadtak meggyőződés nélküli árulók és átpártolók, kik az érkező hírek szerint hol az egyik, hol a másik táborhoz pártoltak; voltak olyanok is, kik szigorú semlegességet fogadtak és igyekeztek ezt minden alkalommal fenntartani. De a legkellemetlenebbnek bizonyultak azok a bizonyos jellemtelen „harctéri hiénák“, kiknek semmiféle érzelem nem elég

magasztos és komoly, hogy nevetőinyüknek tőkét ne kövacsolnának belőle.

A Beszhamidrás csúfolódóinak „bevétel“ rovata nem-sokára két érdekes számmal gyarapodott. Elnevezték Nochumot „német“-nek és Oschert „franciá“-nak.

A két hadvezér már külső megjelenésében sem hagyott fenn kétséget a háború kimenetelére nézve. Nochum magas, erős testalkatú ember volt, joviális arcú, erősen csengő hangú és nyugodt kedélyű. Oscher ellenben beteges, köhögős és ingerlékeny, hamar fellobanó természetű.

Így állt a két különböző erejű ellenfél egymással szemben, de naponként csak apró csatározások, kirohanások és összecsapások történtek.

— A németeknek győzniök kell és győzni is fognak — érvelt Nochum a „Hamelic“ legújabb számával kezében, megrajzolva közben a levegőben a németek győzelmi útját. „Csekélység! német politika, német hadsereg! Bismarck! Moltke! Ha-ha-ha, most az egyszer elszámítottad magad, kedves franciám!“

Nochum gúnyosan nevetett és amellet oly kihívóan nézett Oscherra, hogy annak epéje forrni kezdett és izgatottságtól remegő hangon szólt:

— Nekik nem kell és nem is fognak győzni — miért éppen a németek! A német önhitt, amellet buta és tehetetlen!

— Buta és tehetetlen, — ismétlé Nochum hoszszasan és gúnyosan nevetve, — az, ki oly dolgokról beszél, mikhez nem ért! Láttál te már kedves barátom valaha német katonát? német lovakat? halottál e már német ágyúkat bömbölni?

— No és te? Hol láttad te őket!?

Mindenki nevetett a franciának ez ügyes visszavágásán. Nochum is meg tudta azonban tartani — mint járatos stratégia — az ő pozícióját. Felvonultatott mindent, amit eddig olvasott és hallott és megtoldva még egy pár saját maga kitalálta tódítással, sikerült neki e gazdag anyagot a német haderőről oly erősen és szemléltetőn a nagy hallgatóság előtt előadni, hogy nemsokára az előbbi összevetőket és a többi figyelőket is mind a maga pártjára hódította.

Oscher megpróbálta az előadást néhányszor köhögésével megzavarni, de ezzel sem sikerült neki az ellenségnek erősen felépített barrikádjaait összetörni.

A szívós ellenfél ezt látva, hirtelen elhatározással offenzív lépésre szánta el magát.

— Szégyen és gyalázat minden egyes emberre,

W. Wachtel: Disputáció

ki a kultúrára ad valamit, — de különösen egy zsidóra, ki tudja, mit jelentenek e szavak „szabadság, egyenlőség és testvériség!“ — a franciák ellen ellenségként fellépni!

„Kultúra, szabadság, egyenlőség!“ Veszélyes fegyverek voltak, melyeket Oscher felhasznált, hogy a tudományszomjas ifjúsági hallgatókat a franciák oldalára csalja. De a németnek is helyén volt az esze és tudatában volt annak, hogy ellenfele mily veszélyes fegyverekkel küzd, azért egy ügyes vágással kimentette magát szorongatott helyzetéből:

— Ami a kultúrát és civilizációt illeti, én is éppen úgy mint te — elismerem Franciaország érdemeit. De másrészt nem hiányzik kultúra és civilizáció a németeknél sem, azonkívül most nem erről van szó; itt azon forog most meg minden, hogy ki az erősebb a csatamezőn. Azt pedig minden gyerek tudja, hogy Moltke, von Roon és Steinmetz nem valami ügyefogyott emberek.

— És Napoleon? Mac Mahon? krárogott Oscher.

— És mi is történt I. Napoleonnal akkor Oroszországban? válaszolja gyorstüzeléssel Nochum.

— Akkor és most! Ha-ha-ha! — nevetett köhögösen Oscher.

— Maj benajhem? Mi a különbség? — énekelte Nochum, mintha a Talmudot recitálta volna.

— No és ha most a francia megbosszulja magát a poroszokon, az „akkor“ törtétekért? szólt már rekedten Oscher.

— Azt majd meglátjuk! szólt Nochum is teljesen megtörve.

— Majd ki fog tűnni! dörögte Oscher is a felindultság legmagasabb hangján!

Abel Pann (Jeruzsálem): A fogorvosnál

De hirtelen ezeknél a szavaknál, mintha összebeszéltek volna, mindig fegyverszünetet kötöttek. Tovább nem hagyták fejlődni a dolgokat.

A németek szorgalmasan keltek át a Rajnán. Mindenütt nagy elragadtatás. Észak egyesült a déllel és egy magasztos eszmében egyesülve vívták a nagy harcot.

A franciáknak még se hírük se hamvuk. Oscher leghűbb és legkitűnőbb hívei közül is egyik a másik után távozott el tőle. Nochum ellenben nagy és lelkes seregével együtt ujjongott, mikor a legújabbán érkezett győzelmi táviratokat felolvasta. Ezalatt Oscher elhagyottan ült a szoba egyik félreeső sarkában és feszülten figyelt minden egyes szóra; habár e szavak mindegyike törzsúrként hatott rá és mikor barátja kárörvendően nevetve átkiáltotta hozzá, hogy: No Oscher mit szólni hozzá? akkor elfordította megvetően arcát és csendesen szakállába mormogta: Lesz ez majd más-kép is; majd kitűnik!...

— És tényleg másképp történt. Jött a hír Saarbrückenről, az első találkozásról és a németek visszavonultak! Örömtől ragyogó arccal rohant Oscher — újsággal kezében — a Beszhamídrásba.

— Hol van Ő?! kérdi a körülállóktól győzelemittassan. De Nochum már korábban meghallotta a hírt és ma okosan nem jött el a Beszhamídrásba. De azért Oscher a körülötte összegyűlt csoportnak lelkes hangon felolvasta a visszavonulási részleteket és a beszédbe bekapcsolta az ellen-

félnek elkészített beszédet is, melyben feltűnő sokat beszélt holmi gyávaságról, ügyesen elrejtve a szavak között, hogy e szóval a poroszokat gondolja e Saarbrückennél, vagy Nochumot, ki ma nem mutatkozott az arénán.

De a győzelmi mámor nem tartott sokáig. Már rövid pár nap múlva hozta a táviró a németek Wissenburgi hódítását.

Oscher nem hitt az újságnak. De csakhamar jött csapás-csapásra.

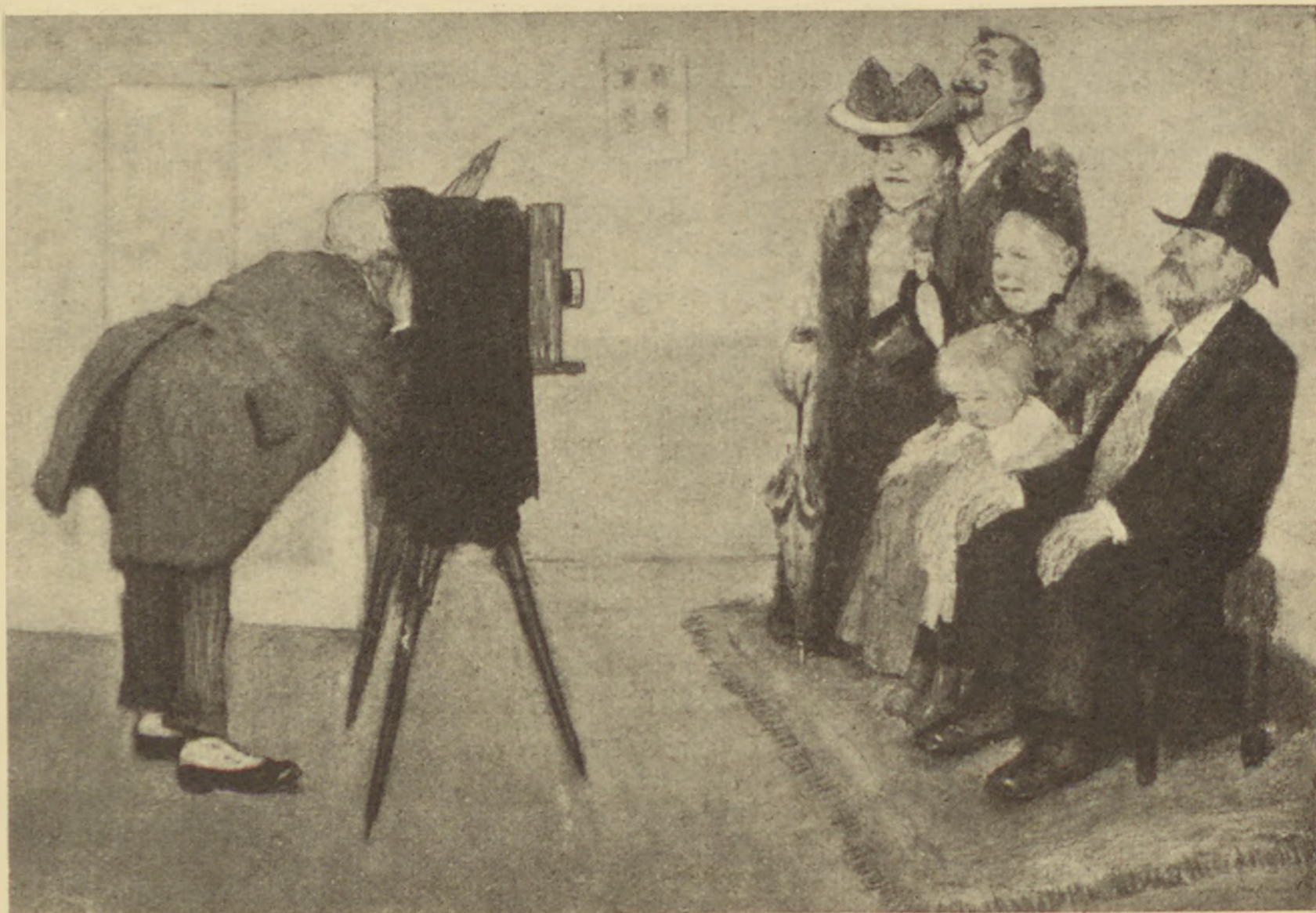
Wörth, Mac Mahon seregeinek teljes megsemmisítése.

Es nemsokára elesett Oscher legerősebb bástyája is, Strassburgot is meghódították a német fegyverek. Jöttek a hírek

a németek hősies, győzelmes átvonásáról a Moselnél és azután a gravelottei csata. Metz várának hősies bevétele.

Oscher erősen betegeskedett és köhincselte és csak ritkán jött a Beszhamídrásba. Mikor egyszer egyszer el is jött, akkor is egyedül ült, a többiektől alig észrevéve, de félfüllel mindig odafigyelt Nochum elbeszéléseire, mint régebben. És most is igyekezett az előadást köhögésével és krákogásával megakadályozni és a hozzáintézett kérdésekre csak mérges, rövid és elharapott válaszokat adott.

Ilyen rossz hangulatban volt Oscher akkor is, mikor egy borús szeptember eleji napon ez a szó „Szedan“ bekerült a Beszhamídrásba. A francia sereg bekerítve, Napoleon elfogva, a nagy császárság rombadöntve.

Abel Pann (Jeruzsálem): A családi kép

Nochum értette a módját, hogy szépen, szemléltetően ecsetelje a helyzetet, annyira, hogy a kis homályos Beszhamídrásban úgy érezte minden jelenlévő, mintha a nagyszerű történelmi perceket maga is átélné.

Oschernek önkéntelenül is hallani kellett az eseményt, de ő „hős” volt és ha már odanyujtották neki, fenékig akarta a méregpoharat üríteni. Mintha maga előtt látta volna a nagy Napoleont a szegényes ponyvasátorban, összetörve, meghajolva ülni a vas Bismarck előtt, és látta őt, a büszke nagy császárt a kastélyban bánatos, fájdalmas arccal Poroszország királya előtt görnyedve, meghajolni. Nagyon sajátságos érzése támadt és már-már hajlandó lett volna részéről is a kapitulációra, de ekkor meglátta német ellenfelének csúfolkodó, gunyosan mosolygó arcát. Ez felbosszantotta és előbbi ellágyuló hangulata hirtelen vad méreggá vált.

— Az egész túlzás, hazugság és csalás! kiáltotta Oscher ingerülten, habár bensőjében ő maga sem hitt szavainak, de csak azért is megtette, mert felháborodásának valami úton-módon utat kellett találnia a kitörésre.

És e nagy elkeseredett kitörésre, mintha kommandóra történt volna, nevetőmoraj hangzott fel, melyben Nochum hangja csengett ki legjobban. Ez végleg elvette a szegény francia türelmét. Oly közel merészkedett ellenségéhez, hogy mindenki csak a tettelegességet várta már. De ez mégsem következett be, hanem reszketve, ríkácsoló hangon kiáltotta Oscher Nochum fülébe: Te hazug, túlzó vagy! Te, te szamar, te Aufschneider!

Nochum e szavakra elsápadt. De csakhamar visszanyerte nyugalmát és visszatartva ingerültségének kitörését, tettett nyugalommal csak annyit válaszolt: És te bolond vagy!

Elváltak egymástól. A körülállók gúnyos nevetése mellett távoztak el egymástól a jóbarátok — örökre.

Eljött a tél. A híres párisi bevonulás. A versaillesi béke. Békét kötöttek a franciák a németekkel, de Ersvil városában sohasem tért vissza a barátok közé a szent, a nyugodalmas béke.

Oscher már csak nagyritkán ment ki az utcára. És mikor az ellenfelek mégis találkoztak, akkor Nochum gúnyosan, győzelemittasan mosolygott Oscher szemébe, míg Oscher nem állva a gúnyos tekintetet, elfordult, köhögött és bosszusan köpött egyet.

És mikor eljött a szép tavasz, meghalt Oscher. Nagyon jó ember volt, „lamdon” és „maszkil”-nak volt elismerve a városkában. A koporsó mögött ott lépkedett politikai ellenfele Nochum, csendesen, megtörve és magába szállva és a nyitott sír előtt ráhajolt a koporsóra és halk, elcsukló hangon imádkozott.

— Bocsáss meg, kedves barátom, úgy mint én megbocsátok neked ma mindent. Mily szívesen venném, mily boldog volnék, ha mindaz, ami

Hóemberpost. (Purimi tréfa az északi harctéren)
Munkatársunk, Lévai Mihály felvétele

köztünk történt, meg nem történt volna. Szíves örömet lemondanék minden győzelemről, csak még egyszer hallhatnám azt az egy szót tőled, hogy „mauchel”: megbocsátok. Én — Isten a megmondhatója — nem is vagyok az oka annak, ami közöttünk történt, én nem is akartalak téged soha, de soha megsérteni...

Azóta Nochum véglegesen búcsút mondott a politikának. Barátjának szelleme, aki kiengesztelés, feloldás nélkül vált el tőle, lebegett mindig szeme előtt. A politika — mondja Nochum minden egyes alkalommal — a mi legnagyobb szerencsétlenségünk, az választja el az embert társaitól és elrontja az emberek karakterét.

Az évek is megtették a magukét az agg harcoson. Megtörve, teljesen apatikusán, mint egy ímbolygó árnyék csoszog ma az ősz Nochum ide-oda és a városka lakói még mindig úgy hívják, és e név rajta marad haláláig: „Öreg német.”

Németből fordította: *Leitner Zoltán*.

Nagy szíveséget tesznek olvasóink lapunknak, ha kávéházakban, klubbokban, kaszinókban, társaskörökben kéri a Mult és Jövőt.

DR. FÖLDES ARTUR: EGY HŐS SZÍNÉSZ HALÁLÁRA

Münz Dolfi volt, amikor még én megismertem a második évét szolgáló egyéves önkéntest, kit később *Boldízsár Andor* néven ismert és ünnepelt a pesti kabarék mulató és tapsoló közönsége. Sült német és kissé zsidós akcentusú nevével az izig-vérig magyar gyerek körülbelül 15 évvel ezelőtt lépte át először az ütötköpött budai Nyúl-kaszárnyának kapuját. És nem a német neve és nem a zsidó hite, hanem a szilaj és lobogó magyarsága szülte a keserves második esztendőnek büntetési ráadását. Vidéki pátriából, hol a föld és a levegő, a csillagos ég és a délibábos róna, az emberek meggondolt, lassú, szófukar beszéde, sőt még a jámbor, istenfélő zsidó-asszonynak anyateje is magyar: szakadt ide a német fekete-sárga világnak kellős közepébe. Tán rekruta évének első hajnalán már a pesti aszfalton is végigharsogta, hogy „Kossuth Lajos azt izente...“, de ha az utcán még nem is rikoltotta, odabent a kaszárnya udvarán már meg nem állta, hogy bele ne harsogja a német „szoldateszka“ ijedt fülébe a lázadóan forradalmi indulót.

Münz Dolfiról, a német nevű zsidó rekrutáról már az első nap tudta az ezredestől az utolsó zupás őrmesterig mindenki, hogy lázadó magyar rebellis. Erre aztán huszonegy napí „egyessel“ kezdődött a vidám „gyöngyélet“ és hogy minő vidám, nótás, dalos jó kedve volt a fogolynak, arról sokat regéltek még egy év múlva is a silbakoló örök, a thörinspekciók, a naposok, meg a kantinosnak világszép leánya. A kaszárnya csendes éjszakáját be sokszor fölverte a „Kossuth nóta“ mellett a „Jaj be...“ kezdetű csúfolódás is és a szolnoki bakák ott bent a „Zugszimmerben“ a „strohzsákon“ meglapulva szent áhitattal regéltek a hős, magyar önkéntes úrról, kinek bátor daloló kedvével az egész osztrák armádia se bír.

Münz Dolfi ahogyan kezdte, úgy folytatta. Míg rúgni kellett a „Marseinet“, míg „Anschlag-übungban“ kétszázszor egymásután a vállhoz kellett szorítani a nehéz puskát: férfias, erős izmával az elsők között volt, de németszóra füle sohse hajlott. Az önkéntesiskolában, az utolsó padban ásitva unatkozott vagy csendes békességben szunyókált és amikor egyszer a táblához hívták és egyetlenegy hangra se nyílt az ajka: az iskolaparancsnok harcsabajsza alatt először morgó és nyársaló pattozással, aztán meg atyai intelemmel

mosta, mosta Münz Dolfi nyakas nyakát; a fiú pedig fülelt, figyelt, nagyot nyelt és „habtacht“ állásban állt egy óra hosszat és mikor vége volt, ennyit mondott:

— Herr Hókmann, meldíge horsam nix dajcs!

Természetesen ennek is kaszárnyafogság és egyéb kalamitás lett a vége; de mindhiába: Münz Dolfi vad sovénységét a katonai fegyelemnek minden szigorúsága se tudta megtörni. Még a második év is dalos kedvvel, magyar szilajszággal, de azért büszke katonai „strammsággal“ telt el. Fáradtságot, éhséget, szomjúságot kitűnően tűrt a gyerek, de német könyörgésre vagy német parancsszóra se látott, se hallott. Így aztán a német nevű zsidó fiú még katonáéknál is kuruc magyar legény maradt.

*

Egyszer csak vége lett a második évnek is és nemsokára hősünk Boldízsár Andor lett. Művészetét, tősgyökeres magyar típusait ismerte Budapest közönsége. Nagy Endre, majd később Medgyaszay Vilma kabaréjának erős oszlópa volt. És bizonyára sokan megkönnyezték, hogy ifjúságának és művészetének virágjában kellett az élet színpadáról lelépnie. De ami az én szememre könnyfelhőt lopott, az drága elköltözött barátomnak szomorúan hősies katona-tragédiája volt...

*

Mikor Boldízsár újra komisz ruhát öltött, már hiába kereste azt, ami életét annak idején elkésztette. Magyar kommandó és a háromszínű magyar lobogó köszöntötte még a kaszárnya udvarán is és ezer és ezer lelkes hadfi ajkán zendült a viharzóan mámoros induló:

— Mindnyájunknak el kell menni!

És ment a hős magyar Boldízsár az ellenség elébe. Hónapokig vitézül harcolt, míg egyszer aztán szerb szurony járta át a tüdejét. De halálos sebében vérezve is hős magyar maradt Boldízsár Andor! Utolsó sóhajával is azt susogta:

— Nem baj, ha én meghalok... csak győzzünk...

Én úgy érzem — elköltözött jó barátom! — hogy végső sóhajodnak nemsokára visszhangja támad a nagy és végső győzelemnek ujjongó himnuszában. Mert csak győznünk lehet olyan hadsereggel, melynek hű magyar fiai nemcsak életük egy évét áldozzák szívüknek magyar imádságáért, de hős halált is halnak akkor, midőn a hazafiság már nem dacos kurucnótázás, hanem véres komolyság...

A zsidó művész vérének hullásával pecsételte meg törzsökös, igaz magyarságát. Hős Boldízsár Andor, úgy ahogy mindenkor gondtalan, bohém szíve parancsolta: a hazáért élt, danolt és meghalt. Nyugodjék békében a hazai földben!

Boldízsár Andor

KACZÉR ILLÉS:

DÁGON

ÓKORI DRÁMA EGY FELVONÁSBAN

II.

AMRAFEL (legényeivel a vitorlákhöz szalad): Huzátok. Balra. Lejebb. Feszítsd. Kaleb, te megállj. Dóbír feljebb. Göngyöld fel. Csavard rá. Kösd meg. (Lekiált a hajó gyomrába.) Serényebben az evezőkkel odalenn. Két-két embert minden padra. Hé, chéták, nógassátok a szolgákat. Ostort a renyhe népségnek.

(A hajó testéből elnyújtott nyöszörgés, jaj és ordítás hallik s mire fölér, eggyéolvad a szél és a tenger lármájával. A rabszolgák jajveszékelése megoldja a rémület nyelvét.)

ASKELONI KALMÁR: Rajtunk a veszedelem. Jaj nekünk! Jaj!

SIDONI KALMÁR: Jaj nekünk! Jaj nekünk! Jaj!

(Mint vésztűz a hegyeken, gyulad fel sorra a kalmárok ajakán a jajszó.)

VALAMENNYI: Jaj nekünk! Jaj nekünk! Jaj!

ISMI-SAMMA (énekes felszóval): Énekeljete Dágonnak, mert jó, ordítással és veszékelő jajjal tégyetek neki vallást. Mint sólyommadár az egeken, mint sárly a habokon, úgy száguld ő a roppant vizek alatt és óriás hátával a felhőkbe taszítja a tengernek kérgét. Sebesen jó, vágatva közeleg, ő, a cethalak cethala. Farkával kormányoz, orrával szeli, nyelvével paskolja, uszóival megvesszőzi a tengert. A tenger nyög, a tenger sir, a tenger taraja megöszül a vesszői alatt. Énekeljete Dágonnak, mert nagy, mert mindötöket elnyel ma az ő fenséges szája. Tégyetek vallást neki, aki nagyobb mint Kadmos, a hadak istene, nagyobb mint Moloch, a tűz kegyetlenje, nagyobb mint a szárazföld valamennyi Baálja. Nem hasít fegyverrel sebet: ő nem iszik vért, nem éget lángokkal sebet: ő nem eszik húst, nem kéri testek paráznaságát: ő nem szürcsöli a kéjek borát. Ő a fehér pusztulás, a vértelen halál. Ő, aki mindent mindenestül elnyel. Tégyetek vallást Dágonnak. Énekeljete, síkoltsatok neki, asszonynak szülöttei. Üvöltsön a szájakok. Hördüljön a melletek. Suttogjon jajt a bérekedt torkotok. Mert a síkongás, a jajszó vallástétel, ének az ő fergeteges fülének.

(A beborult égbolton sárga villám cikkan. Rövid csattogó mennydörgés. Ismi-Samma a korláthoz megy s magasra tárt karral a tengerbe hajol. A szája mozog, de nem hallani, mit mond. A hajón növekvő zűrzavar. A hajósok ide-oda futkosnak, a hetiták szitokkal, káromkodással fogadnak minden hullámot, amely a hajót meglöki. Artikulátlan indulatszók hallatszanak. Ilyesmí: „Hua, hua, hu! Ahu! Áu! Hu!” A kalmárok közt jajgató, sóhajtó, óbégató kétségbeesés, fejvesztett szaladgálás a fedélen.)

DEGLI-BEL: Milyen szép a tenger, ha háborog. Olyan mint Ninive, az isteni város, ha utcáin át a háborúba vonulnak a király dübörgő hadiszekerei. És izgató a tenger, mint egy oroszánvadászat, amikor a felhajszolt vad megrázza magát és szembefordul üldözőivel. Ó hogy sáppadoz és jajgat a hajszoló rabszolgáraj! Akárcsak emitt a megrémült kalmárnépség.

A KISÉRŐ: A haragos tenger, ő, sokkal riasztóbb, mint a felbőszült vadállat. Emezt a vakmerő férfiú egy nyilával leteríti, még mielőtt a közelébe érne. A tengert, ha megindul, ki állítja meg, ő Degli-Vulnak egyetlen fia.

DEGLI-BEL: Te is rémüldözöl, öreg kísérom?

A KISÉRŐ: Nem magamért félek, téged féltetek. Én már vén vagyok. Én már mindenik isten poharából ittam, nekem már valamennyi istennő az inyemre csepegtette mézét. Mindegy, hol halok meg, a szárazon, vagy a tengeren: Bel, a szellemek országának ura, rátalál jóllakott lelkekre bárhol is. De te, Degli-Bel, te még fiatal vagy ahhoz, hogy lelked a mélyek mélyébe zuhanjon. Te még szomjas vagy. Te még áhítozod a szépet és a jót. Te még eltárod a karodat a csillagos végtelenre és éneket suttogsz a szerelmes asszonyról, ki fűszeres száján és vonagló derekában a Végtelen mámorához hasonló mámort tartogat számodra.

DEGLI-BEL (lehunyja szemét): Ő több, mint a Végtelen. Ő nem fér a Végtelenbe, olyan nagy. S az ő mámora is bódítóbb, mint a csillagos éjszaka bódulata. Ő Tafnisz! Tafnisz! Tafnisz!

DAMASKUSI KALMÁR: Amrafel, öreg-hajós, vigyázz, vigyázz reánk. Mentsd meg a hajót. Mentsd meg a portékáinkat. Mentsd meg az életünket.

ASKELONI KALMÁR: A portékánkat, Amrafel. Meg az életünket. Hatalmadban van mindenünk.

SIDONI KALMÁR: Te értesz a viharokhoz. Száz vihar ért a tengeren. Úgy-e megmenekedünk?

A TÖBBI KALMÁR: Segíts, Amrafel. Tégy valamit, Amrafel. Huzasd le a vitorlákat. Vonj fel újakat. Erősebb köteleket csavarj az árbóc derekára. Szólj le az evezősökhöz. Ints a tyrusi mesternek. Amrafel, öreg-hajós, segíts.

AMRAFEL: Dágoné a segítség, akié a pusztulás. Dágon torka mered a hajóra: vagy elnyeli vagy kiköpi. Ne hozzám kiáltsatok. Dágonhoz kiáltsatok. És hozzátok áldozatot neki. Vessétek a tengerbe a legdrágább holmitokat. Talán békülékennyé enyhül az ő dühe.

DAMASKUSI KALMÁR: A portékáinkat. Ne, ne, Amrafel. Ne kívánd tőlünk. Kívánj egyéb áldozatot.

SIDONI KALMÁR: Egyebet, Amrafel, ne a holmijainkat. Fogadalmat teszünk Dágonnak. Olárt építünk asdódi templomában. Áldozatokat

mutatunk be neki. Akármít, csak a portékánk maradjon.

ASKELONI KALMÁR: Kap tőlünk templomot. Kap tőlünk papokat. Kap szüzeket, mint Astarte. Füstölgő áldozatot, mint Baal. Embervért, mint Moloch. Csak a portékánkat ne akarja Dágon.

AMRAFEL: Dágonnak nem kell se a szüzek szolgálata, se füstölgő áldozat, se vér. Kincs kell neki, arany és drágamívű holmik. A fájdalmatok kell neki. A portékát adjátok az ő nyugtalan vízeinek, talán megnyugosznak.

DAMASKUSI KALMÁR: Kegyetlen vagy, Amrafel. Dágonnál is kegyetlenebb vagy. Dágon nem akarja a kincseinket. Dágonnak egy fogára is kevés a mi minden drágaságunk.

SIDONI KALMÁR: Dágon is olyan isten, mint Moloch. Vér kell Dágonnak, nem arany.

ASKELONI KALMÁR: Vér kell Dágonnak, vér, vér, vér!

VALAMENNYI: Vér kell Dágonnak. Vér, vér, vér!

(Egy hullám végigsöpör a hajón. A kalmárok ijedten kapkodják a szandálos lábukat s reszketeg ujjakkal szakállukat gereblyélik. A megdöbbenés pár percnyi szünete.)

DAMASKUSI KALMÁR: Korbácsoltasd meg a rabszolgákat, Amrafel. Szeges korbáccsal, hogy csurogjon a hátukból a vér. Mindenki azt mondja: vér kell Dágonnak, vér.

AMRAFEL: Vér Dágonnak? Rabszolgavér? Naponta iszik ilyet a tenger. A portékátok kell neki.

SIDONI KALMÁR: Ha kevés az elevenek vére, öless meg egy rabszolgát, Amrafel. Öless meg egy rabszolgát, hármat adok majd helyette. Három izmos lybiai cselédet. Rajta, Amrafel, hozasd fel egyik evező-legényedet. Mártsuk torkába a kést. Folyassuk vérét a vízbe. Hátha lecsöndesedik Dágon,

AMRAFEL: Nem rabszolga kell neki. A portékátok.

ASKELONI KALMÁR: Talán ha előkelőbb ember vére. Sorsot vetünk, Amrafel s akire a sors esik, megöljük s a tengerbe dobjuk véres tetemét.

AMRAFEL: Neki nem kell egyiktek teste sem. Ha ő akarja, mindötöket elemészt. A portékátokat adjátok neki.

DAMASKUSI KALMÁR: Nem adjuk, nem adjuk. Inkább vesszen a hajó.

VALAMENNYI: Inkább vesszen a hajó. (Hatalmas villám, mennydörgés. Újabb hullám szalad a fedélre. A hajó meginog.) Jaj nekünk, jaj nekünk! Jaj nekünk!

PÉNUEL: Mondd, Abimelek, csakugyan nincs menekvés? Kittim szigetének szagait érzem.

ABIMELEK: Jó orrod van Pénuel. A tyrusi Kittim felé fordult a hajóval. Ha az Úr irgalmas lesz hozzánk, még elérjük.

PÉNUEL: Ismí-Samma a veszedelmet próféta. A rémület elfog, öreg testvérem. Dágon ma irgalmatlan lesz hozzánk.

ABIMELEK: Nekünk nincs Dágonunk, Pénuel. Nekünk csak Jehová van, aki az égen, a földön s az egész mindenben uralkodik. A vízen is Jehova a király. És Jehova nagy, erős, könyörületes isten. Jehova hosszantűrő s a haraggal késedelmes. Hívd ide Isbósetet meg Zéráht és kiáltunk istenünkhöz.

PÉNUEL: Én nem merek kiáltani hozzá, Abimelek. A tengerbe taszítanak, ha nem Dágon segítségét kérjük.

ABIMELEK: Akkor suttogd el a nevét. Ő meghallja, ha a viharba leheled is a könyörgést. Ő meglátja a szájad rebbenésén, hogy hozzá fordulsz. Hívjad, jérusalemi, a testvéreinket.

PÉNUEL: Nem merek suttogva se a Jehovához fordulni. Dágon megneheztel érte. Hallottad, mit mondott Ismí-Samma Dágonról?

ABIMELEK: Pénuel, Pénuel! Dágon nem hallja, mert nincs neki füle. Dágon nem hallja, mert nincs. Csak Jehova van, Pénuel. Ő támasztja a vihart és ő csitítja el a tenger haragját. És ő mivel csodákat a tengeren, ha itt a veszedelem.

PÉNUEL: Igazad van. Ő csodákat mivel a tengeren. (Kiált:) Isbóset, Zérah.

(Isbóset, Zérah jön s a négy héber kalmár félrevonul a hajó egyik sarkába.)

BÓZ (Iekúszik a veszedelmesen hajladozó árbócfáról): Nem birom tovább odafenn. Orrom alatt hadonászik a villám, mintha Dágon szabljája volna. Dágon ma öldöklő kedvében van. Még sose láttam oly haragosnak a tengert, mint ma.

ÖREG HETITA: Az ő kardja villám, az enyém csak vas. Ő ellene nem lehet viaskodni. Ő a tengeri rablók királya, aki a legvitézebb hetítát is megöli.

BÓZ: Asszony miatt gerjesztette ellenünk Ismí-Samma Dágot. A nínivei hozta szívében az asszonyt.

ÖREG HETITA: Ha az éjjel bele nem avatkozol, Bóz, megöltük volna a níniveit. S akkor elmarad Dágon dühödt gerjedelme.

BÓZ: Igazad van, chetí, de még megölheted.

ÖREG HETITA: Megölöm. (A níniveire ront.) Te hívtad elő Dágot, asszírius. Te bösztetted fel a kalózok kalózát. Te kergetted ránk a nagy rablót, aki mindenünket elviszi s aki ellen nem lehet fegyverrel tusázni. (Rárohan lándzsájával Degli-Belre.)

DEGLI-BEL (kardot ránt) Hátrább, hetíta. (Küzdenek.)

DAMASKUSI KALMÁR: Öld meg, hetíta. Dágon vérre szomjas. Ha megöled, egy erszény aranysíkulus a jutalmad.

ASKELONI KALMÁR: Szorítsd, hetita. A síklusok már zengenek feléd.

SIDONI KALMÁR: Öld meg Dágon bősztőjét, chéti. Markold meg a lándzsát. Döfd belé. Rajta, chéti. Rajta!

VALAMENNYI: Rajta, chéti. Rajta.

(Rövid küzdelem után a ninivei fejére sújt az öreg hetitának, aki összeesik. A vihar egy pillanatra alábbhagy.)

ASKELONI KALMÁR: Vérre szomjazott Dágon. Vért kellett neki, vér, a hetita vére. Most immár csillapodik.

DAMASKUSI KALMÁR: Látod, Amrafel, Dágon nem akarja az aranyunkat. Vért akart, de a chéti vérét. Ha a ninivei hal meg: egy erszény aranyunk bánja.

A HETITÁK (akik társuk körül foglalatoskodtak, felordítanak): Meghalt. Megölte az asszírú.

(Kétszeres erővel tör ki a vihar.)

SIDONI KALMÁR (a hetitákhoz): Öljétek meg az asszírú. Tietek az arannyal telt erszény.

A HETITÁK: Halj meg, büszke asszírú. Halj meg, Dágon bősztője. (Rávetik magukat Degli-Belre és kísérőjére, akik meztelen karddal várják a támadást.)

ISMI-SAMMA: Le a fegyvert, chéták! Ne nyúljatok a niniveihez. Meg ne csonkítsátok. Dágon épen akarja a testét. A réműlete is Dágoné, nem a fegyverek isteneié. Titeket is elnyel a haragos tengeristen, de őt kétszeresen nyeli el az asszonya miatt. Elnyeli az asszonyt is, aki mintegy dúcbán a szívében tollászkodik.

(Egy hullám meglöki a hajót. Mindenki arcra bukik.)

ASKELONI KALMÁR: Dágon jön a portékánkért meg az életünkért. Életem csak egy van, portékám még van otthon Askelonban. (A tengerbe gurít egy hordót.) Dágon, ha serre szomjazol, ez a legizesebb datolyaser. Nyolcszáz síklus aranyat kaptam volna érte Társisban.

SIDONI KALMÁR (ugyancsak egy hordót dob a tengerbe): Ha nyalánságot áhít az inyed: ez a legdrágább csúrgatott méz. Olyan mint a napfény, mint a színarany. Annyi aranyat ér, amennyi a súlya.

DAMASKUSI KALMÁR (egy bálát dob a vízbe): Ime, haragos bíborral boríthatod a testedet, haragos tengeri király. A legnehezebb bíborszövetet ajánlom föl neked. Ötször annyi arannyal rakodnám a társisi révekben, mint amilyen nehéz emez.

PÉNUEL (két tömlőt dob a hullámok közé): Az egyikben fejedelmeknek való kenet, a másikban tüzes borítal, mely a hórebi hegy lábáján termett. Engesztelésül neked adom, te zord idegen fejelelem.

(A kalmárok egymásután dobják a vízbe minden holmijukat. A tenger pillanatok alatt elnyel mindent. A vihar erősödik.)

AMRAFEL: Dobd ki te is a holmijaidat, ninivei. Dobd ki gazdag málháidat, ékköves ruháidat, ékszereidet. És dob d ki szivedből az asszonyt, a hajó legsúlyosabb terhét. Kergesd ki őt, aki miatt Dágon nekünkrontott. Hátha kiengeztelődik a fergeteg istene. Hátha csitúl az ő búsult haragja.

BÓZ: Dobd a tengerbe, a szivedet, a sápadt ninivei szűz kelletlen fészket. Dobd a tengerbe, asszírú, magad is megkönnyebűsz s a hajó is megszabadul a nagy tehertől.

DEGLI-BEL: A málháimat örömet odaadom Dágonnak. (Kísérőjéhez.) Hozasd fel a szolgálkkal a pántos ládákat és vettesd a habok közé. (A hajósokhoz) Jókora tereh, három teve roskadozott alatta, míg Asdódba hozta.

AMRAFEL: Az asszonyodat is, ó ninivei.

BÓZ: Az asszonyodat is.

DEGLI-BEL: Az asszonyomat? Azt nem tudom.

AMRAFEL: De tudod, ninivei. Tudod. Te erős vagy. Az öreg hetitát, a legjobb viaskodót, megölted: egy gyenge asszonyt csak legyőznek a te izmos erőid.

DEGLI-BEL: Ő erősebb, mint tízezer fegyveres férfi. Nem bírok vele.

AMRAFEL: Ne mondd ezt. Bírsz vele, ha akarsz. Vesd a tengerbe és csillapítsd le Dágon.

BÓZ: Békítsd meg Dágon, asszírú.

DEGLI-BEL: Mit akartok tőlem? Mondjam, hogy eldobom őt magamtól? Mondom, ha oly nagyon óhajtjátok. Úgy sem látjátok, hogy a tengerbe hajítom-e vagy sem.

AMRAFEL: De látjuk, látjuk. A tenger csendesedik, a szél alábbhagy. S ha nem is ül el a a fergeteg, sikerül elérnünk Kittim partjait.

BÓZ: Mentsd meg a hajót, ó asszírú.

AMRAFEL: A hajót könyörgöm tőled, nem az életemet. Ezen a hajón voltam én vitorlás, árbócos, kormányos és most, hogy hajómester vagyok rajta, őszül a szakállam. A palotám nekem ez az öreg hajó, a királyi városom. A hadiszekerem, amely még most is, im mily vitézül viaskodik a viharos tengerrel. Az atyám síheder volt, amikor épült. Sénir-hegyéről való jegenyékből építették Tyrusban. A Libánusról hozták a cédrust, ebből készült az árbócfája.

BÓZ: Öreg árbóc, de nézd asszírú, még most is hajlékonyabb Asszírú karcsú szűzeinél.

AMRAFEL: Hallod, hogy recseg az oldala? A hajó sir, a hajó sóhajtoz. Nem bírom hallgatni. Szánd meg ezt az öreg bárkát, messzi, messzi partok csodálatos, vakmerő hidját. Vesd a tengerbe Dágon ellenesét, az asszonyt és mentsd meg a hajót.

A TYRUSI MESTER (ordítva): Amrafel, Bóz, legények, szolgálk, ide.

(Amrafel és Bóz a tyrusi pallójához szalad.)

A KISÉRŐ: A tengerbe dobattam a málhákat. Nem használ. A tyrusi mester kormányja is szét-törött már. A hajó bordái ropognak, mint dió az ifjak izmos fogai között. Mit csináljunk?

DEGLI-BEL: Te is remegsz, mint a kalmárok.

A KISÉRŐ: Nem a halált félem, csak az atyád két haragos szemét. Degli-Vul tekintete a másik életbe is elkísér és számoltat: „Így vigyáztál az én ifjú egyetlenemre!”

DEGLI-BEL: Azt mondják a hajósok: dobjam a tengerbe Tafniszt és Dágon lecsöndesedik. Dágon haragszik az asszonyra, mert elrabolja tőle a férfiú szívét.

A KISÉRŐ: Dobd a tengerbe, Degli-Bel. Dobd a tengerbe. Vesd oda örökre. S ha lecsitul a tenger, vissza is fordulhatunk a királyi Ninivébe. Még te fiatal vagy, még megláthatod: van más is, mint Tafnisz. Az ő szíve úgyse becázta soha a te szép ifjú testedet, te se cízogasd szívedben az ő akaratos szépségeit. Vesd ki a szívedből. A tengerbe vele!

DEGLI-BEL: Kivetem. Várj egy kicsit. Még egyszer megsimogatom. Tafnisz. Te szép, kiről a szépek sírva áradoznak. Tafnisz... Tüstént, öreg kísérom. A tengerbe taszítom. Csak búcsúszom tőle. De nem, nem is búcsúszom. Tafnisz, menj. Nem akarlak látni. Soha többé. Soha többé. Nyeljen el a tenger. Ne bukj fel többé soha. Soha. Így. Erős voltam. Tiszta a szívem. Üres a szívem. Dágon csitulhatsz.

(A vihar vészes erővel tombol. A hajó hullámról-hullámra szalad s olykor lezuhan, mintha örökre el-süllyedne. De a kis kerek alkotmány nem egyhamar adja meg magát. Megtépászva, vízzel megmerülve küzköd a tengerrel, amely mintha meg akarná kínozni áldozatát, mielőtt elnyeli. A hajó népe az előrészen tolong, ahol Amrafel, Bóz, a tyrusi mester s a legények új kormányt hevenyésznek. A messziben hatalmas víztölcsér ágaskodik a fellegekbe s közeleg a hajó felé. Vagy talán a hajó rohan a vaskos vízoszlop felé.)

ISMI-SAMMA: Már jön, már jön. Vágtatva jön Dágon a habokon. Nyíssátok ki szemeteket asszonynak szülöttei, most láthatjátok az ő fen-ségesen hatalmas lényét. Ó Dágon, Dágon, Dágon!

(A kalmárok, hajósok, hetiták térdreborulnak, a vágató vízoszlopra meresztik szemüket s eltárt karjukat a látomás felé rázogatták.)

AMRAFEL: Dágon, Dágon, Dágon!

VALAMENNYI: Dágon, Dágon, Dágon!

ABIMELEK: Pénuel, Isbóset, Zérah, hát ti is? Jehova, nagy, erős, irgalmas isten...

A KISÉRŐ: Késő volt Degli-Bel. Dágon jó és tátogatja ránk a száját.

DEGLI-BEL: Dágon? Nem. Tafnisz. Tafnisz, kit a tengerbe vetettem. Feltámadt a hullámokból s most felér az égboltig. A tengeren is ő a királynő. Ő uralkodik, nem Dágon. Tafnisz, Tafnisz, Tafnisz!

(FÜGGÖNY)

A TOLL HARCOSAI

ABÁDI IMRE: EGY SZENTFÖLDI KULTÚRHARCOS

SZIMCHA BENZIJON (JAFFA)

צער-קדומים וחלום-עיתודות
ואהבת-נצח עם שמחת-רגע
ש. ב. ל' אמונה

fegyverek dörgése közepette is legyen szabad megemlékeznünk egy judeai harcosról, akinek fegyvere a toll és akinek diadalai nyomán kultúra és világosság fakadt.

Benzíjon azon kevésszámú modern héber író közé tartozik, akiket már az irodalomtörténet nimbusza vesz körül; az új zsidó irodalom csaknem egyedülálló alakja ő, s neve szorosan összefügg a modern zsidó kultúra hajnalával; minden egyes könyve reveláció, mellyel nagyon sok tisztelőt, de annál több ellenséget szerzett magának; a megcsontosodott maradiak oktalan megvetéssel ejtik ki a nevét és ha lehetne: készséggel máglyára hurcolnák. Holott nem tett egyebet, csak a vallás lényegét mentette mindig, a lényegről feszegette a külsőségek megkeményedett sarát és koloncát.

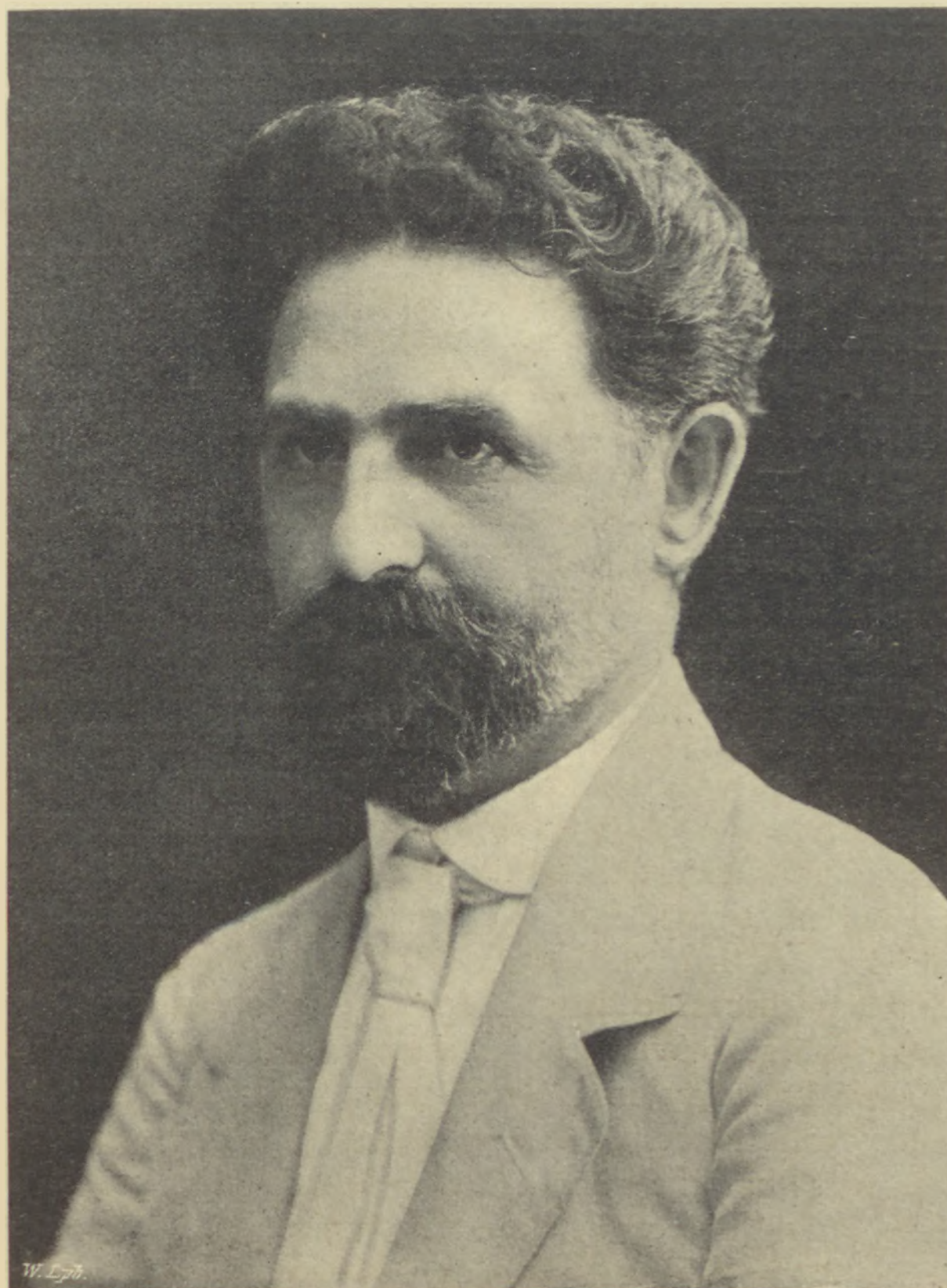
Bessarabia Teleneste nevű községében született 1870-ben. Anyanyelve a déloroszországi zsidók leggroteszkebb zsargonja. Gyermekévei eseménytelenek, úgy telnek el, mint a többi hasonló korú gyermekek évei, akik szintén olyan vakbuzgó szülőktől származtak, mint ő. Alighogy jární és beszélni kezd, már a „chajder”-be adják; itt megtanulja a héber olvasást, mely után persze a Tnach lapjai nyílnak meg előtte. Innen egy vidéki jesivába megy, ahol különféle bibliamagyarázatokat, régi héber jogot és bölcséletet tanul, mellesleg pedig az orosz nyelvet is elsajátítja. Tizenhétéves korában kilép a talmudiskolából, megnősül és terménykereskedő lesz. De az üzlet mellett egyre mélyebbre hatol a talmudi ismeretekbe és minden szabad idejét a régi héber írók és filozófusok olvasására fordítja. Ebben az időben próbálkozik meg a novellairással és „Majn chaver” című első kísérletével Perec-hez, a nagy novellistához fordul, akinek rögtön megtetszik a dolog és ki is adja azt, a zsargonnyelű Zsidó Könyvtárban. Perec buzdítására héber nyelven folytatja ily irányú munkásságát és első héber írásai a varsói „Hacfirah”-ban jelennek meg. A héber lapok akkor még nagyon rosszul fizettek, az üzletet nem hanyagolhatta el az irodalomért s mivel így hosszabb dolgok írására nem volt

ideje, gondolatait és impresszióit csak rövid jegyzetekbe szorította. Ezekből a jegyzetkből, melyeket egyéb elfoglaltsága közben papírszeletekre és zsebkönyvecskékbe rögtönzött, nagyon sok elkalódott. De még így is majdnem ötszázra rúg azoknak a száma, melyeket e jegyzetek közül az Achiaszaf című almanach „Ukcim upri machsavot“ cím alatt kiadott.

Az irodalom és a tudomány felé vonzó lelke nem tűrhette tovább az üzlet absorbeáló nyűgét, felhagyott tehát vele és beállt tanítónak, mely foglalkozás végre lehetővé tette, hogy több időt szentelhesse az irodalomnak. Ebből az időből való a „Hachus ha sisí“ (A hatodik érzék) című fantasztikus nagyobb elbeszélése, meg a „Hasíloach“ nevű odesszai folyóiratban megjelent két novellája is: a „Lichvod Sabbat“, meg az „Al kei gbul ha-jalduth“ (A gyermekkor határán).

Éppen ekkor alakult meg Odesszában Achad Haam elnöklete alatt a „Hachinuch“ (Nevelés) nevű társaság, mely elsősorban a chéder reformálását tűzvén ki céljául, csakhamar megnyitotta első iskoláját, a Chéder metukant (a megjavított chéder), melynek vezetésével a társaság Benzijont bízta meg. Ez volt a legelső zsidó iskola Oroszországban, ahol az összes tantárgyakat héber nyelven adták elő, még pedig fényes eredménnyel. Hihetetlenül hangzott ez akkor mindenki előtt és még az orosz társadalom kitünőségei is felkeresték az iskolát, hogy ámulva lássák azt a fiatalságot, melyet a Hegyi beszéd, meg az Ótestamentum őseredetű nyelvén oktatnak. Nem-sokára Bialik is az iskolához került, aki akkor még keveset keresett a verseivel, hiszen héberül olvasó közönsége se igen volt még, ezt előbb nevelni kellett, ami nem csekély feladatot rótt a héber iskola két kiváló vezetőjére. A tankönyvek nagyrészt Benzijon fordította héberre és héber olvasókönyvekkel is ő látta el az iskolát. Emellett persze állandóan nagyszabású irodalmi munkásságot fejtett ki, mely egyik leghíresebb művében, a „Nefes recuca“-ban (Elnyomott lélek) jut érvényre. Társadalmi és pszichológiai regény ez, melyben a merev, dogmatikus alapon álló zsidóság erkölcsét és szokásait rajzolja, még pedig egy zsidó fiú gyermekevének keretében, aki egy felvilágosodott, modern, szabad ember életútjára indulhatna, de folyton a tradicionális szokások és szabályok bántó szírtjébe ütközik, melyek elmozdíthatatlan sziklaként állnak előtte.

E könyv hatása példátlanul áll az új héber irodalom történetében. Azonban nagyon sokan félreértették, sőt elferdítették a tendenciáját; az ortodox lapok is hevesen támadták, mire a vakbuzgóság még intenzívebben tört ki ellene; Benzijon korholó és átkozódó leveleket kapott, míg végre a felháborodás hullámai a templomokba is becsaptak; a papok kiprédikálták, mert könyvét a „Nefes recucát“, vallásellenes könyvnek dekla-

Benzijon

rálták. Pedig csak a hajisub hajasan, a régi társadalom, a chassidim-perusim-caddikim-fanatizmus fejlődéstgátló hagyományos szokásai és tarthatatlan elvei ellen szólt.

Az elmélet fegyvereivel bolygatták már e kérdést mások is, de ő az elvont társadalmi és vallási doktrínák helyett az eleven élet éles beállítással győz meg érveinek súlyos igazságáról. Ezért volt a könyv hatása elmaradhatatlan és szokatlanul intenzív. És ha e könyv a hagyományos külsőségek, a sötét és süket vakbuzgóság útvesztőjében nem is vágott tökéletes utat a haladás és a felvilágosodottság felé, de éles határt vont vele az új meg a régi társadalom között, a kérdést félredobhatatlanul szőnyegre vitte, nyílt és heves vitákat provokált, szóval a két társadalmi rétegben szembeállította egymással a multat a jelennel: a jövőért; és a harc tüzeit, mely eddig csak lappangott a két réteg között, ő szította fel igazán. Ez a könyv legnagyobb érdeme. Hogy ebből a harcból melyik réteg kerül ki győztesen, az ma már sejthető, bár ő még csak az igazság erejében vetett bizalmával adta át könyvét a nagy zsidó társadalomnak, melynek modern hajlandóságú rétege előtt nagy tekintélyt szerzett, nagy ember lett és közbecsült. De ő még egyre impozánsabb magaslatoakra hág. A „Nefes recuca“ után a „Meever lechajim“ (Az élet túlsó partján)

című nagyszabású munkája következik, melyben a társadalmi és valláserkölcsi konvenciók alól felszabadult ifjút rajzolja, aki az anarchisztikus elvek hirdetőjeként lép fel és ekkor úgy érzi, hogy idegen abban a társadalomban, melynek eddig tagja volt. És tanácstalanul áll az emberek között, a talajt elvesztette lábai alól, egész világa összeomlott. E könyvével viszont, mely teljesen újszerű nyelvezettel, finom ironiával, sok bölcsességgel és mindenekfelett nagy művészettel van megírva — a szélsőségekben járó fiatalság haragját vonta magára. Kisebb elbeszélései szintén ebből az időből valók, melyek közül néhány pogrom-rajzát és a „Judit“ című novelláját zsargonra is lefordították. Közben gyermeklapoknak is dolgozott, melyekbe allegóriákat, satírákat, de leginkább meséket írt. Ez utóbbiakat különösen az jellemzi, hogy szakított az eddigi gyermekmesék képtelen együgyűségével és a mesét csak eszközül használta ahhoz, hogy a fiatalság érdeklődését egy tanulságos tétel, vagy egy természettudományi megfigyelés iránt lekösse.

Nagy sikerei után Bialikkal és Levinszkyvel, a kiváló tárcaíróval szövetkezve megalakította a „Moriah“ könyvkiadó-vállalatot, melynek az volt az egyetlen célja, hogy hasznos olvasnivalót nyújtson az ifjúságnak. Ennek a vállalatnak a létrejöttével ismét új korszak kezdődött a zsidó ifjúság nevelésében. Először a „Ben Ami“ (Népem ifjúsága) című füzetsorozattal tettek kísérletet, mely fényesen bevált. Benzijon ebben elsősorban a zsidó népmeséket és legendákat dolgozta fel, aztán pedig geográfiai és egyéb tudományos kérdéseket tett plauzibilissé az ifjúság előtt és pedig mindig az ő kiforrott, választékos, újszerű nyelvezetével, mely a héber nyelvet tömördek szépséggel gazdagította.

Hét esztendei odesszai munkásság után válságos napok szakadtak reá az orosz zsidóság sorával; a zsidógyűlölet ismét elementáris erővel tört ki Oroszországban, megkezdődtek a kisenevi pogromok borzalmas napjai, utána pedig következett a revolúció, melynek vihára az olvasóközönségét is, meg a tanítványait is megtizedelt. Ekkor elhagyta Oroszországot és családjával együtt Palesztinába vándorolt, hogy itt új közönséget és új híveket szerezzen írásainak. Kezdetben egy Omer című gyűjteményes vállalatba fog, melyből azonban csak négy füzet jelenik meg. Később megindítja a „Hapoel Hazair“-t („Az ifjú munkás“), a szocialista munkásifjúság lapját. És ebben folytatja palesztinai impresszióit; ennek befejezése után orosz remíniscenciáit közli, majd átadja a lapot és egy irodalmi folyóiratot alapít („Moladet“) ugyancsak a fiatalság, a tanulóifjúság részére.

Jelenleg egy nagyobb munkatervével foglalkozik és Heine híresebb dolgait fordítja héberre. Eddigi műveinek teljes gyűjteménye most jelent meg a „Hapoel Hazir“ kiadásában.

A MAGYAR ZSIDÓ HADI ARCHIVUM MEGALAKULÁSA

z eszme, amelyet a *Múlt és Jövő*-ben tiszasülyi Polnay Jenő felvetett, íme testet öltött. A Magyar Zsidó Hadi Archivum, amely folyóiratunk propagandája révén már sok értékes anyagot gyűjtött egybe, formálisan is megalakult és elnökeül tiszasülyi Polnay Jenőt választotta. És örömmel konstatalhatjuk, hogy az Archivum mindjárt első alakulásával magához tudta vonzani a főváros és az egész ország zsidóságának vezetőfőfiaiit, akik mind az eszme magasztosságától áthatva fogtak a történelmi jelentőségű munkához. Azok a nagynevű tudósok és egyéb előkelő egyéniségek, akik a Magyar Zsidó Hadi Archivum elnökségében, szakosztályaiban és országos bizottságában helyet foglalnak és akik az alábbi magaslendületű felhívást kibocsátották, tudatában vannak annak, hogy egy történelmi művet csak nagy és kitartó munkával lehet megalapozni. De ez a tudat csak fokozza a munkakerőt és a munkakedvet. A nagy monumentum, amelynek alapjai immár le vannak rakva, el fog készülni, dicső Pantheonja lesz a mai magyar zsidó generációnak és örök forrása a jövő történelmi kutatásnak és kultúrhistoriának.

A Magyar Zsidó Hadi Archivum elsősorban dokumentumokat gyűjt. Ide tartozik minden a háborúval összefüggő zsidó vonatkozású írat, oklevél, tárgy, emlék, kép, arckép, levél, leírás, cikk, könyv stb., aminek az idő muzeális értéket, kultúrhistoriái érdekességet kölcsönözhet. A zsidó hősök és hozzátartozóik nem helyezhetik el dokumentumaikat méltóbb helyen, mint az Archivumban, amely örök időkre őrzi meg azokat. Főfeladataul tűzte ki magának az Archivum továbbá az összes adatok összegyűjtését és hitelesítését. Pontosan és teljesen akarja összeállítani a zsidó katonák lajstromát és statisztikáját, és a háború alatt kifejtett különböző zsidó közmunkák adatait.

Az Archivum a munka helyes beosztása szempontjából anyaggyűjtési, múzeumi, történelmi és oklevélhitelesítő szakosztályt alakított. Mindegyik szakosztályban a legkiválóbb szaktudósok foglalnak helyet. A legfőbb munka egyelőre az anyaggyűjtési szakosztályra vár, melynek elnökeül dr. Patai Józsefet választották.

Mínthogy pedig a magyar-osztrák és német seregek együtt harcolnak és a szálak oly sok helyen egybefűződnek, a Magyar Zsidó Hadi Archivum állandó összeköttetést létesített a Bécsben és Berlinben alakult Zsidó Archivumokkal, hogy bizonyos anyagot esetleg illetékessége szerint kicserélhessenek és egymást kölcsönösen kiegészítsék.

Az Archivum programját és célját különben gyönyörűen kidomborítja az alábbi felhívás, amelyet a Magyar Zsidó Hadi Archivum elnöksége és országos bizottsága kibocsátott:

FELHIVÁS A MAGYAR-ZSIDÓ HÁBORÚS DOKUMENTUMOK GYŰJTÉSÉRE

minden idők legvéresebb történetét éljük. Ilyen gigászi méretei egyetlen kor küzdelmeinek sem voltak és reméljük, hogy nem is lesznek. E rendkívüli korszaknak rendkívüli történetíróra lesz szüksége, aki majd a hatalmas adathalmaz anyagából készíti el nagy művét, a legadázabb embertusa igaz históriáját.

Am az eljövendő historikus számára a mai nemzedéknek kell összegyűjtenie az adatokat. Nekünk, akik a történelemben benne élünk, kell feljegyeznünk a nagy kor apróbb-nagyobb eseményeit. Nekünk kell egybehordanunk az építőanyagot, hogy felépülhessen a nagy piramis, amely megállítja az időt.

És e nagy historiai feladatból, amelyet vallás- és fajkülönbség nélkül az egész nemzetnek kell elvégeznie a jövő számára, a zsidóságnak is meg kell munkálnia a maga részét. A magyar zsidóságnak is össze kell gyűjtenie a történet számára a nagy háborúban való kombattáns szerepének adatait, dokumentumait, tárgyi, személyi, számbeli, katonai, gazdasági, társadalmi, emberbaráti, etikai jelenségeit. A Magyar Zsidó Múzeum méltó kereteibe beillesztendő *Hadi Archivumot* alapítottunk tehát, mely rendszeres, teljes és egész foglalatát fogja adni mindannak, ami vonatkozásban van nagy nemzeti küzdelmünknek a zsidóságot érintő mozzanataival. Kultúrhistoriai értékeink között a legkiválóbb és egyben a legragyogóbb is lesz, ha szisztematikus és céltudatos adatgyűjtés tárgyilagos kritikáján átszűrt egybefoglaló anyag állapítja meg: miként vette ki részét a nemzettest nagy egészének hősi munkájában a magyar zsidóság, melynek az egyetemes védkötelezettség harci próbájában igaz nagy méreteiben legelőször nyílt ma alkalma megmutatnia, hogy hadierényeiben is méltó fia hazájának.

A magyar zsidóság etikai és kulturális érdekei követelik, hogy a historiai értékű feladatnak mindenki önkéntes munkatársul szegődjék, hogy a magyar zsidóságnak e monumentális emlékműve minél előbb elkészülhessen. *Nem könyvkiadásról van szó*, hanem a mindenfelé szétszórt és könnyen elkallódható értékes historiai anyagnak egybegyűjtéséről, kritikai rendezéséről és megőrzéséről egy nagy történelmi oklevél- és adattárban, amelyből majd minden idők historikusai merithetnek.

Mély tisztelettel arra kérjük tehát, kegyeskedjék a rendelkezésére álló anyagot, adatokat, képeket, feljegyzéseket, dokumentumokat lehetőleg eredetiben az Archivum részére beküldeni, illetőleg minél többeket a *kérdőívek* kitöltésére s a dokumentumok gyűjtésére és beküldésére buzdítani.

A beérkező anyagot a „*Múlt és Jövő*” szerkesztőségében (Budapest, VI., Podmaniczky-utca 6.) gyűjtjük össze; elrendezése után pedig mint „Magyar Zsidó Hadi Archivum” alapítványt örök letétül a Magyar Zsidó Múzeumhoz csatoljuk.

A Magyar Zsidó Hadi Archivum elnöksége nevében :

<i>tiszasülyt Polnay Jenő</i>	<i>bárá Dórsztay Béla</i>	<i>dr. Hevesi Simon</i>	<i>dr. Hajdu Miklós</i>	<i>dr. Patai József</i>
<i>dr. Alexander Bernát</i>	<i>dr. Bánóczy József</i>	<i>dr. Blau Lajos</i>	<i>dr. domonyi Domony M.</i>	<i>dr. Fejér László min. tan.</i>
<i>dr. Fodor Á. curiát bíró</i>	<i>bárá Kohner Adolf</i>	<i>bárá Kornfeld Pál</i>	<i>dr. Kúnos Ignác</i>	<i>Marczali Henrik</i>
<i>dr. Mezei Mór</i>	<i>dr. Munkácsi Bernát</i>	<i>boglári Simon Jakab</i>	<i>dr. Stein Emil</i>	<i>csepeli Weissz Manfréd</i>
<i>Vadász Lipót</i>		<i>lovag Schweitzer Ede altábornagy</i>		<i>Vészi József</i>

A Magyar Zsidó Hadi Archivum Országos Bizottsága nevében :

Adler Lajos hitk. elnök, Bpest	dr. Fónagy Odön, Bpest	dr. Löwinger Adolf, Szeged	dr. Steinherz J., Sz.-fehérvár
alsóterényi Auer Róbert, Bpest	dr. Frisch Ármin, Budapest	dr. Lukács Leó, Budapest	dr. Steiner Vilmos, Hátszeg
Alapi Béla, Budapest	dr. Fürst Aladár, Sz.-fehérvár	Mandel Bernát, Budapest	Stern Ábrahám, Budapest
dr. Bande Zoltán Kíspeszt	dr. Gerstl I., Nagyszentmiklós	dr. Molnár Ernő, Budapest	dr. Temesváry Rezső, Bpest
Bárd Rezső, Budapest	dr. Goldberger Izidor, Tata	dr. Neumann Ede, N.-kanizsa	dr. Vajda Béla, Losonc
dr. Bernstein B., Nyíregyháza	dr. Guttmann Mihály, Bpest	dr. Pap Lajos, Brassó	dr. Vágvolgyi Lajos, Arad
dr. Braun Salamon, Budapest	dr. Herczog Manó, Kaposvár	dr. Pollák Miksa, Sopron	dr. Venetiáner Lajos, Újpest
dr. Büchler Sándor egyetemi m. tanár, Keszthely	dr. Heves Kornél, Szolnok	dr. Pfeiffer Izsák, Sümeg	Viola Miksa, Budapest
dr. Drechsler Miksa, Temesvár	dr. Jordán Sándor, Szatmár	dr. Richtmann Mózes, Bpest	dr. Visontai S. udv. tanácsos, Budapest
Duschinszky M., R.-palota	dr. Kahan Niszon, Budapest	Serényi Samu, Budapest	dr. Weiss Miksa, Budapest
dr. Eisler Mátyás egyetemi m. tanár, Kolozsvár	Kaczér Illés, Budapest	dr. Schönfeld József, Bpest	enyíngi Wertheim Ármin, Székesfehérvár
Farkasházy-Fischer V., Gyula	dr. Kecskeméti Ármin, Makó	dr. Silberfeld J., Békéscsaba	dr. Weizskopf A., Rózsahegy
Feigl L. H., Gyöngyös	dr. Kecskeméti L., Nagyvárad	dr. Singer B., Szabadka	mucsinyi Wohl Rumi Adolf, Losonc
dr. Flesch Ármin, Mohács	dr. Kelemen Adolf, Fogaras	dr. Singer J., Temesvár	Wolf Sándor, Kismarton
Fleischel Sándor, Budapest	dr. Kohlbach Bertalan, Bpest	dr. Schwarcz Mór, Győr	
	Kramer M. hitk. titkár, Bpest	dr. Schweiger Lázár, Eger	
	dr. Löwy F., M.-vásárhely	dr. Schönwald K., Tapolca	

Hogy a *Magyar Zsidó Hadi Archivum* megalkakulása milyen lelkes visszhangra talált ország-szerte, annak bizonytsága az a rengeteg levél, amely a felhívás kibocsátására mindenfelől érkezett szerkesztőségünkhöz, köztük csepeli Weisz Manfréd, az ismert nagy filantrop, mucsinyi Wohl Rumi Adolf, a kiváló agilitású községkerületi elnök (Losonc) és dr. Neumann Ede (Nagykanizsa), az Országos Rabbí Egyesület nagytudású elnöke megkapóan meleg sorokban köszöntik a Hadi Archivum eszméjét. Számosan már arról értesítettek bennünket, hogy az egész környéken megszervezték a Magyar Zsidó Hadi Archivum helyi bizottságait, hogy a legkisebb községben is legyen valaki, aki az adatokat és dokumentumokat egybegyűjti. Ezúton is felkérjük az Archivum országos bizottságának tagjait, hogy az adatgyűjtést ilyenképen szervezzék. Berger Salamon bajai főkantör pl. beküldte a Bajáról és környékéről bevonult összes zsidó katonák lajstromát, pontosan megadva mindegyik foglalkozását, korát, ezredét, szakaszát és a harctéri eredményét. Ilyet akarunk beszerezni minden egyes községből. Az adatokat azután, amire illetékes helyen már ígéretet kaptunk, hivatalosan át fogják vizsgálni és hitelesíteni.

Csak úgy teremthetünk becseset a jövő számára, ha munkánkat históriai komolyság hatja át. „Igen fontos feladat vár a Magyar Zsidó Hadi Archivum bizottságára — írja dr. Vajda Béla, a tudós losonci főrabbi — hiszen tudjuk, hogy privát közleményekre és a fájdalom, lábrakapott sőt istápoltt Hányjánoskodásra építeni nem lehet, sőt nagyon veszedelemes. Nagyon üdvös dolog ennek még idejében útját állani és bizonyára ez a Magyar Zsidó Hadi Archivum szándéka“.

Hogy a dokumentumok küldésére is említsünk néhány példát, *Farkasházy-Fischer Vilmos* (Békésgyula) beküldötte a hősi halált halt fiának, *Farkasházy Sándor* vadászkapitánynak szentelt emlékfüzetet, amely a hős történetét, dr. Eisler Mátyás gyönyörű gyászbeszédét és a kolozsvári hitközség részvétátiratát tartalmazza. Sokan beküldték hősi kiténtetéseikről szóló okirataikat részben eredetiben, részben hitelesített másolatban. Igen sok harctéri levelet is kaptunk, amelyek közül egynémelyike — sokszor éppen a legegyszerűbb — rendkívül érdekes és becses. Hitközségek és egyletek beküldik háborús tevékenységükről szóló jelentéseiket. A legsűrűbben érkeznek az elhalt vagy kiténtetett hősök arcképei. Ezeket forgatható álló mappákban fogjuk az Archivumban elhelyezni. *Alapi Béla* a Belvárosi Takarékszövetkezet igazgatója egy széttepett tóra pergamentdarabjait küldötte be, amiket a harctéren levő öccse szedett össze a Kárpátokban az orosz kivonulása után. Több rabbi beküldte héber vagy magyar háborús imáját vagy zsidó vonatkozású háborús cikkének lenyomatát. A Hadi Archivum muzeális anyaga istehát igen sokoldalúnak ígérkezik.

Az Archivumnak szánt mindennemű küldemény a *Múlt és Jövő* szerkesztőségéhez címzendő.

TOLL-HEGYRŐL.

A GALICIAI BÜNBÁKOK. Miért olyan nagy a drágaság ország-szerte? A felelet igen egyszerű és világos. Mert a galíciaiak, azaz a galíciai zsidók elesznek előlünk mindent és mesterségesen felferik mindennek az árát, hogy mi szegény magyarok ne tudjunk velük konkurrálni! Miért nem használ hazánkban a maximális árak törvénye? A felelet igen egyszerű és magától érthető. A galíciaiak, azaz a galíciai zsidók, a látszat kedvéért hónapos szobákat bérelnék ugyan a külvárosban, hogy felvehessék a segélyt, sőt sokszor direkt 3—4 család bérel együtt egy kis hónaposszobát, csak azért, hogy minél több segélyt gyűjtsenek így együtt, titokban azonban a hónaposszobák liszt- és egyéb nagykereskedéseket rejtenek. Egy-egy hónaposszoba ágya vagy kanapéja alatt több vagon lisztet tartanak eldugva és így a törvényt ügyesen ki tudják játszani. Miért esik az Osztrák Magyar Bank kamatlába? A felelet igen egyszerű és közkezen forgó. A galíciaiak, azaz a galíciai zsidók piacra dobják azokat a milliókat, amiket az államsegélyből megtakarítottak és természetesen senki se tud konkurrálni a galíciai uzsorásokkal! Szóval: keresd a galíciait, a kitűnő bűnbakot. Szegény galíciaiak, rosszabb a soruk, mint a hajdani bűnbaké. Akkor külön volt a bűnbak mellett áldozati bak is és így a nehéz sors kétfelé osztódott meg. A szegény galíciaiak pedig először áldozati bakok voltak, kiűzték őket hazájukból, feldúlták otthonukat, hontalanokká, koldusokká tették őket és most ráadásul megteszik őket túlhalmozott vendégszeretetből még bűnbakoknak is.

NYOLCVANEZER OROSZ ZSIDÓ KATONA esett el eddig a háborúban. Ezt a meglepő adatot közli egy igen megbízható amerikai lap. A zsidók lakossági arányának megfelelően eszerint legalább kétmillió orosz katonának kellett volna elesnie. És minthogy tudjuk, hogy ez nem történt meg, fogalmat alkothatunk magunknak arról a „kivételes helyzet“-ről, amelyben az orosz zsidó katona az orosz hadseregben leledzik.

AZ ISTENFÉLŐ JÁMBOR ANGOLOK, akik egy zsidó megtérítésére egy millió font sterlinget sem sajnálnak kiadni, elfogták és elkobozták azt a hajót, amelyen az amerikai zsidók élelmiszert küldtek az éhségben sýnylódó jámbor szentföldi zsidók számára. És ezalatt otthon bizonyára tovább szónokoltak a símaállú angol gentlemanek a „barbár német“-ről.

Secundus.

KRÓNKA- ÉS-ÖZEMLE

DR. HEVESI BÉCSI ELŐADÁSA. Legutóbbiszámunkban megírtuk, hogy Hevesi Simon dr. a bécsi hitközség ismételt felkérésére Bécsben február hó 4-én előadást tart. Dr. Hevesi bécsi útja — amint bécsi munkatársunk írja — valóságos diadalút volt. A nagytudású pesti rabbít a bécsi hitközség vezetősége és előkelőségei a legodaadóbb szeretettel fogadták s a közönség a leglelkesebb rajongással vette körül. Előadása a zsidó nőről szólt, kapcsolatban irodalmunkkal s a vallásos élettel. Előadására az előadó-terem a háborús viszonyok ellenére is zsúfolásig megtelt a legdíszesebb közönséggel. Másfélórai felolvasás után mintegy félórás szabadelőadásban foglalta össze mély-séges fejtegetéseinek eredményeit. A közönség az előadótól s az előadástól valósággal faszcinálva volt, az immár Bécsben is népszerűvé vált felolvasót folyton félbeszakította a tetszésnyilvánításokkal s a felolvasás végeztével alig akart betelni az óvációkkal.

HÁROM MUNKATÁRSUNK AZ ÉSZAKI HARC-TÉREN. Mai számunkban három rendkívül érdekes leírást közlünk, amelyek véletlenül szinte egyszerre érkeztek hozzánk az északi harcterről. Az egyiket *Dénes Sándor Az Est* tudósítója, a másikat *Lévai Mihály A Nap* harctéri kiküldöttje, aki nemzsidó létére kitűnő zsidó vonatkozású megfigyeléseket gyűjt, a harmadikat pedig *Székely Béla* munkatársunk küldte, aki jelenleg katonai szolgálatot teljesít az északi harctéren. A három irodalmi értékű leírás mindegyike más-más zsidó vonatkozású témával foglalkozik és a miljö azonossága természetesen még fokozza a becses munkák érdekességét.

A NÉMET ZSIDÓ HADI ARCHIVUM. A német zsidók szövetsége felhívást intézett a zsidó nyilvánossághoz, hogy a zsidó vonatkozású háborús adatokat bocsásák a szövetség rendelkezésére. Hasonló intézkedéseket tett a különböző egyesületek egész sora. A mozgalom összpontosítása érdekében a háború statisztikájának megállapítására egy külön bizottság alakult, amelyhez a következő egyesületek csatlakoztak: Verband der Deutschen Juden, Bureau für Statistik der Juden, Zentralverein deutscher Staatsbürger jüdischen Glaubens, Deutsch-Israelitischer Gemeindebund, Zionistische Vereinigung für Deutschland, Grossloge für Deutschland, U. O. B. B., Kriegshilfsausschuss der Berliner Logen, Verein zur Abwehr des Antisemitismus, Kartell Convent, Kartell jüdischer Verbindungen. Miután úgy a német zsidók szövetségénél, valamint a többi egyesületnél az anyag nagyon felhalmozódott, egy kizárólagosan ezzel foglalkozó iroda felállítása vált szükségessé. Ez az iroda pedig a „Bureau für Statistik der Juden“-hoz lett csatolva.

KÉT ÚJ PAPOT avattak fel az Országos Rabbiképző Intézet templomában február hó 10-én, *Klein Miksa* dr-t és *Molnár* (Morgenstern) *Ernö* dr-t. Mindketten alapos héber ismereteikkel tűntek ki. Középkori héber krónikákat feldolgozó műveiket pályadíjakkal koszorúzták. Együtt működtek több éven át az intézet könyvtárában is. *Molnár Ernő* dr-t, a kiváló poétát lapunk olvasói értékes szépirodalmi munkásságáról is ismerik.

VERS EGY HŐS APJÁTÓL. Pollák Adolfné Tapolcáról, aki a város és a környék hőseinek egész képtárát és adatgyűjteményét küldte be a Magyar Zsidó Hadi Archivum számára, az egyik képhez érdekes verset is mellékel, amelyet az elesett ifjú hősnek, *Vázsonyi József* tartalékos zászlósnak (62. gye. 4. sz.) édes atyja, *Vázsonyi Izidor* írt. A nagy jövőre jogosult, jelesképzettségű, 23 éves fiú a déli harctéren esett el, amint szakaszát rohamra vezette. Az apai fájdalomon győzedelmeskedett a hazaszeretet, amelyből a következő vers fakadt:

Isten, ki életet adál,
Engem nem félemlít a halál,
Idősb fiam hősként esett el,
Emlékét őrzöm kegyelettel.
Másik fiam még küzd hazámért,
S én is tűröm, mit sorsom rám mért.
Nem várom gyáván harcunk végét,
Nem kérem tőled még a békét,
Csapásid nyugton szenvedem,
Csak győzni engedd nemzetem.

AZ OMIKE MENZA ÚJABB KIBŐVÍTÉSE. Az OMIKE menzája, amely a háború alatt nemcsak hogy nem korlátozta működését, hanem, amint annak idején megírtuk, még különböző hadikonyhákat is állított fel, — újabban ismét kibővítette helységeit és egy külön nagy termet rendezett be a galíciai menekültek számára. Naponta több mint kétszáz galíciai menekült kap itt ingyenes ebédet, úgy hogy az OMIKE menzájának négy osztályán most már több mint nyolcszázan étkeznek naponta.

ZWACK JÓZSEF. *Zwack* József, a *Zwack J.* és társa cs. és kir. udvari szállító likörgyáros cég legidősebb főnöke 94 éves korában elhunyt. *Zwack* József igen előkelő pozíciót foglalt el a fővárosban, a szimpatikus, jóságos agastyánt általános tisztelettel vették körül. A *Zwack* József és Társa cég alkalmazottainak ő teremtette meg nyugdíjegyületét, részt vett minden humánus mozgalomban és élete végéig nagy agilitást fejtett ki a közélet terén. *Zwack* József elhunyt nagy és előkelő családot döntött gyászba. Temetése a fővárosi társadalom nagy részvéte mellett ment végbe.

EGY HÉBERFELÍRÁSÚ HADIGYŰRŰÉRT *Grosz* Simonné Izsákról 50 koronát küldött be hozzánk. *Goldgruber* József fakereskedő Nagydorogról ugyancsak egy héberfelíratú hadigyűrűért 10 koronát. Az összegeket rendeltetési helyére juttattuk.

A NÉMET BENEI BRITH-PÁHOLYOK KÓRHÁZVONATA. Amint berlini levelezőnk írja, február hó közepén indult útnak a németországi „Benei Brith“ nevű zsidó páholyoknak nagyszerűen felszerelt kórházvonata, amelyet első útján teleraktak ajándékokkal a front mögött fekvő kórházak részére. A kórházvonatot a német Benei Brith-páholyok nagymestere, *Timendorfer* titkos tanácsos kísérte, aki az ajándékokat személyesen osztotta szét a katonák között.

ALAPÍTVÁNY. *Winkler* Adolf dr. kir. tan., a soproni hitközség volt elnöke és neje, élete tavaszán elhunyt fiúk, *Winkler Ernő* dr.-nak emlékére négy, egyenkint 5000 koronás alapítványt létesítettek és pedig a soproni ügyvédi kamara, az ottani izr. nőegyesület, a chevra-kadisa és az izr. betegsegítő-egyesület számára.

HAGADA. Dr. *Flesch Ármin*, a mohácsiak kitűnő főabbija, kinek nevét már több munkája tette ismertté, a peszachi hagadát magyar nyelvre fordította és tárgyi magyarázatokkal látta el. A mai háborús időkben e könyvet nem méltathatjuk bővebben, csupán megjelenését regisztráljuk, mit a közeledő ünnepek tesznek aktuálissá. A hagada kiállítása igen tetszetős és bizonyára gyorsan el fog terjedni.

IMAK. Dr. Pfeiffer Izsák munkatársunk, sümegi főrabbi, kiadta az idei nagyünnepek alatt a templomban elmondott imáit, amelyeket szívemarkoló őszinte áhitat és magaslendületű költői nyelv jellemez. Dr. Pfeiffer, aki Pap Izsák néven szokta megjelentetni műzsájának termékeit, imáiban is valósággal prózai költeményeket írt.

DR. VENETIANER LAJOS BÉCSI ELŐADÁSA, amint lapzártakor értesülünk, rendkívül nagy sikert aratott a bécsi zsidók körében, akik a tudós papot lelkes ovációkkal vették körül. Előadásának címe: „Die Messiashoffnung des Judentums“ volt és különösen a zsidóság világbéke-ideálját méltatta mély gondolatokkal.

JÓTÉKONYCÉLÚ MŰVÉSZDÉLUTÁN. Az ötödik kerületi izraelita nőegylet február hó 21-én jótékonycélu művészdélutánt rendezett a Pesti Lloyd dísztermében. Az érdekes és tartalmas műsoron sikerrel működött közre Jászai Mari, Komlóssy Emma, Czukor Etelka, Krassner Katóka, Palassa Jenő, Sarkadi Aladár, Komor Géza, Stefanidesz Károly és Porges Mór. Dr. Bodor Zsigmond főszerkesztő Az ápolónővér címmel nagyhatású felolvasásban számolt be hadikórházi tapasztalatairól.

HALÁLOZÁS. Ötvenéves harmonikus házasság szakadt meg Bródy Ármin rabbi kiváló talmudtudós feleségének elhunytával. A finom, jóságos úrasszony, aki Isaak Aron Landesbergnek, a nagyváradiak egykori nagy hírességű főrabbijának leánya volt, egészen különleges, nemes típust képviselt. Bájosságával, ritka szellemességével mély tudás párosult, amellyel tudós férjét még a talmud útjain is követni tudta.

Házukban a vallásosság és a zsidó tudás karöltve jártak, és szép, hosszú és boldog házasságukat példaként emlegették. Gyermekükben is sok örömük tellett. Fiaik közül Bródy Miksa, az ismert író és Bródy Ernő a Pester Lloyd munkatársa. Egyik leányuk dr. Hevesi Simonné, aki férje nagyszabású filantropmunkájának buzgó segítő társa, a másik dr. Mészáros Ignác középiskolai tanár felesége.

Szívbe kapó volt, mikor a temetésen Bródy Simon rabbi maga búcsúztatta el a drága halottat, akivel ötven évnek öröme, bűja fűzte egybe.

Donáth Manó trencsényi ügyvéd, az ottani ügyvédek nesztora, február hó 2-án, élete 67-ik évében elhunyt. A közmunkának minden területén a legnagyobb lelkesedéssel teljesítette vállalt feladatait. Nemcsak a vármegye törvényhatósági és közigazgatási bizottsága, hanem a felekezeti közélet is sokat vesztett benne. A III. izr. község-

kerületi elnöki állást is nagy szeretettel és ügybuzgósággal töltötte be. Halála nagy és előkelő családot döntött gyászba.

Schönwald Károly dr.-t, a tapolcai főrabbit súlyos csapás érte. Felesége január hó 31-én, Sátoraljaújhelyen, hosszú szenvedés után 27 éves korában elhunyt. Szeretetre méltó egyéniségét Tapolca egész társadalma és kiterjedt rokonsága gyászolja.

Özvegy Heidelberg Mórné úrasszony, a fővárosi előkelő társaság ismert tagja, e héten 71 éves korában elhunyt Budapesten. A pesti izr. nőegyletnek hosszú ideig vezető tagja volt a megboldogult úrhölgy, ki valódi nemes lélekkel és aranyos szívvel segített minden nyomor enyhítésén. Boldogult férje nyomait követte ezzel, ki a felekezeti élet és a jótékonykodás nagynevű szereplője volt. Popper Istvánné és budai Goldberger Leó dr.-né anyjukat, illetve nagyanyjukat vesztették a nagyasszonyban.

Özv. Herzfelder Viktornét, a fővárosi zsidóság emberbaráti munkájának e nemeslelkű, kiváló részesét nem mindennapi részvétellel kísérték örök nyugalomra. Végtisztességén megjelent Sélley Sándor dr. nyug. államtitkár, Kohner Adolf báró, Herzog Mór Lipót báró, Dirsztay Béla báró, Winterberg Gyula udv. tan., a chevra-kadisa elnöke, Mezey Ferenc dr. az orsz. Iroda ügyv. alelnöke, továbbá a Wolfner Gyula és társa cég bérházában ápolt sebesült katonák, az izr. árvaházak, a szünidei gyermektelep stb. küldöttségei. A Lazarus főkantort által vezetett templomi kar gyászénekei után Hevesi Simon méltatta az elhunytat.

Elesett hőseink

nevének megörökítő díszes emléktáblák, templomok vagy középületek falaira hazai márványból 50 K-tól feljebb, közterekre és temetőkre állítandó emlékoszlopok 150 K-tól feljebb megrendelhetők: **KULATÁR** művészi sírkökiállítás: Budapest, VIII., Köztemető-út 4. szám alatt

BEKÖTÉSI TÁBLÁK

a
Múlt és Jövő
1914-iki évfolyamához

Ára portóval együtt 2 korona 30 fillér
A díszkiadáshoz portóval együtt 3 korona
Megrendelhetők a Múlt és Jövő kiadóhivatalánál Budapest, VI., Podmaniczky-utca 6.

A NAGYSURÁNYI CUKORGYÁR
úgy mint minden évben, úgy az idén is fog

HUSVÉTI CUKROT

(süveg-, kocka- és pilécukrot) gyártani a nagysurányi-kerületi főrabbi szigorú felügyelete alatt

Megrendelések a **Nagysurányi Cukorgyár és Finomító R.-T.** központi irodájához:
BUDAPEST, V., NÁDOR-UTCA 3. SZ.
vagy a vállalat ügynökségéhez intézendők.

ALAPÍTÁSI ÉV

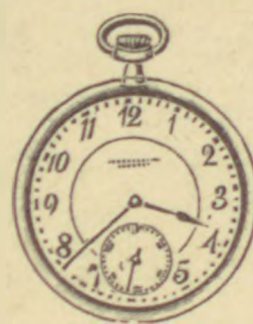
1862

• CHRONOGRAF •
• REPETITION ÉS •
ZSEBÉBRESZTŐK

CUENDET CONSTANZ

Svájc, Francia-, Angol- és Németország zseb-, inga- és díszóragyárainak lerakata.
BUDAPEST, IV., KISGYÓ-TÉR 5

KARCSATÓRÁK, GYŰRŰ-
ÓRÁK JAVÍTÁSOK

INGA-ÉS ÁLLÓÓRÁK RAK-
TÁRON ÉS RENDELÉSRE
KÜLÖNLEGESSÉGEK

SZERKEZTŐI ÜZENETEK

FRIED DEZSŐ, ZILAH. A három beküldött érem közül csak kettő zsidó származású; a harmadik, az ezüst-érem, a kisázsiai Cilícia fővárosából, Tarsusból származik, még pedig a IV. századból Kr. e. A főniciai írás ugyanolyan, mint az ókori héber írás és az érmen látható בערתר azaz Baal Taraz, Tarsus urát jelenti, akit ebben az időben (362–328.) Maräusnak hívtak. A város ugyanis, amelynek Szanherib, Asszíria királya vetette meg az alapját, ebben az időben perzsa kormányzás alatt állott. Tarsust sokan azonosítják a Jósua könyvében említett Tarsissal, amit különösen az a körülmény látszott igazolni, hogy a tarsusi ásatások alkalmával megtalálták itt Jóna szobrát. Amint azonban a műtörténet később megállapította, a szobor a keresztény korból származik, amikor már Jónát mint bibliai prófétát ismerték és tisztelték.

A kisebbik bronzérem Alexander Janneus vagyis 'נא' judeai király idejéből való, akiről a talmud is sűrűn megemlékezik. Nagy vérengzéssel kezdte uralkodását (104–79. K. e.) és egy ízben sátorosünnepkor úgy megsértette a zsidó tradíciót, hogy a feldühödött nép megdobálta őt az esztrógokkal, amire a király zsoldosai 6000 zsidót öltek meg a helyszínen. Később kibékült nemzetével és ennek jeléül az érmekre a maga neve mellé odavésztette „és a zsidók társasága” szavakat is 'הגדת הנדל וחבר' mintha az érmekeket egy zsidó köztársaság és elnöke alapította volna. 'הגדת' azonos 'נא'-val. A király ekkor egyszersmind a főpapi méltóságot is viselte.

A nagyobbik bronzérem a legfiatalabb. Simon bar Gióra idejéből származik, aki 67-ben (K. u.) vezette a palesztinai zsidó felkelést a rómaiak ellen. Az egyik oldalon שמעון neve némi rendetlen betűelhelyezéssel, a másikon ש"ב 'לח' ישראל teljesen „senasz bész le-cheruth Jisrael” vagyis „második évében Izrael felszabadulásának”.

TÖBBEKNEK. A beérkező anyagot elteesszük a Magyar Zsidó Hadi Archivum részére, közlésére azonban nem vállalkozhatunk. A nagy háború nem a jelenért folyik, hanem a jövőért. Akik benne részt vesznek, a történelem művén dolgoznak és nem a babért keresik. Neveiket, tetteiket és dokumentumaikat pedig a legméltóbban megörökíti az utókor számára az Archivum.

S. I. DSZ. A fordítás igen sikerült, de az eredetije békés időkbe való.

D. K. SZEGED. Méltóztassék egyenesen az Imit vezetőjéhez, dr. Bánóczi Józsefhez fordulni. Címe: Tavaszmező-utca 10.

K Ö Z G A Z D A S Á G

A PESTI HAZAI KÖZGYŰLÉSE. A Pesti Hazi Első Takarékpénztár-Egyesület a napokban tartotta 75-ik évi rendes közgyűlését Hajós József elnöklésével. Az intézet összes forgalma az elmúlt évben 15,065.674.002 K 42 fill.-t tett ki. Az intézetnél elhelyezett tőkék álladéka a tavalyi 413 millió K-ról 475.625,942 K 21 fill.-re emelkedett. A takarékbetétekben a forgalom 415.216,756 K 2 fill. volt. A váltótárca az év végével a tavalyi 154.884,533 K 72 fill.-rel szemben 156.654,912 K 75 fill.-re rug. A mérleg kimutatása szerint a takarékpénztár-egyesület az 1913. évi 902.630,427 K 33 fill.-rel szemben jelenleg összesen 959.012.389 K 26 fill.-t kezel. A közgyűlés elhatározta, hogy részvényenkint 650 K osztalékot ad. A megüresedett hat igazgatósági helyre hatusztendei tartamra újból báró Dániel Ernőt, dr. Darányi Gyulát, Hajós Józsefet, dr. Tóth Bélát, dr. Végh Arturt és gróf Wenckheim Dénest; a választmányban megüresedett tagsági helyre pedig báró Radwánszky Albertet választották meg.

A SALGÓTARJÁNI KÖSZÉNBÁNYA RÉSZVÉNY-TÁRSASÁG KÖZGYŰLÉSE. A Salgótarjáni Kőszénbánya Részvénytársulat február hó 20-án délelőtt tartotta 47-ik évi rendes közgyűlését dr. Chorin Ferenc főrend elnöklése alatt. A jegyzőkönyvet Dezsényi Gyula igazgató vezette. Az évi mérleg 6.745,902 K 10 fill. összjövedelmet mutat ki. Az igazgatóság indítványozza, hogy az értékcsökkenési tartalékalap, a rendes tartalékalap dotálása, jutalékokra és egyéb dotálások után a forgalomban levő 110,000 részvény után 3.520,000 K-t fizessenek ki osztalékul, részvényenként 32 K-t, míg a fennmaradó összeg a múlt évről áthozott összeggel együtt, vagyis 1.397,517 K 28 fill. új számlára irassék elő. A közgyűlés a jelentést egyhangúlag tudomásul vette és a fölmentvényt minden irányban megadta. Ezután a felügyelőbizottság eddigi tagjait: Jellinek Lajost, Horánszky Dezsőt és Molnár Viktort újból egyhangúlag megválasztották.

A GIZELLA GŐZMALOM R.-T. a napokban tartotta rendes évi közgyűlését, amelyben az igazgatóság előterjesztette a múlt évi mérleget. A mérleg tudomásul vétele után a felmentvényt úgy az igazgatóságnak, mint a felügyelőbizottságnak egyhangúlag megadták.

MAGYAR ÁLTALÁNOS HITELBANK. KÖZGYŰLÉSI MEGHÍVÓ.

A Magyar Általános Hitelbank szavazatra jogosult t. c. részvényesei az 1915. évi március 19-én, pénteken, d. e. 10 órakor, Budapesten a bank helyiségében (V. ker., József-tér 3. szám alatt) tartandó *negyvenhetedik rendes közgyűlésre meghívotnak.*

A TANÁCSKOZÁS

TÁRGYAI:

1. Az igazgatóság jelentése a társaság 1914. évi üzleteiről, az igazgatóság számadása az 1914. üzletéről és indítványa az évi nyereség megállapítása és hova fordítása iránt. A felügyelő-bizotts. jelentése.
2. A felmentés megadása az igazgatóság és a felügyelő-bizottság részére.
3. Választás az igazgatóságba.
4. A felügyelő-bizottság választása és tiszteletdíjának megállapítása.

Budapest, 1915 febr. 19. AZ IGAZGATÓSÁG.

BOROS ÉS KOHN SÍRKÖRÁKTÁRA
BUDAPEST, VI., KÁROLY-KÖRÚT 17., ORCZY-HÁZ
Egyszerű és díszes kivitelű, valamint nagyszabású SIREMLÉKEK nagy választékban, jutányos áron. Vidéki megrendeléseket felelősséggel szállítunk.

Popper Istvánné, szül. Heidelberg Ilona és férje Popper István, úgy a maguk, mint összes rokonaik nevében fájdalmas szívvel jejtik, hogy hön szeretett anyjuk, a legjobb anya, nagyanya, dédanya, testvér és rokon

özv. Heidelberg Mórné született Csillag Kornélia

életének 71-ik évében, hosszasszenvedés után elhunyt.

Drága halottunkat f. hó 19-én, pénteken d. u. 1/23 órakor a Kertész-u. 41. sz. a. gyászaházból a kerepesi-úti izr. temetőben örök nyughelyére kísértük.

dr. Buday Goldberger Leó és férje dr. Buday Goldberger Leó, dr. Popper Miklós, Popper Béla, dr. Links Jenő és férje dr. Links Jenő, Popper Lajos, Popper Gábor unokái. Özv. Deutsch Lajosné, Csillag Kálmán, Csillag Antal testvérei.

Popper Károly, Csillag Kálmánné, Csillag Antalné, Heidelberg Samu és neje, özv. Heidelberg Árminné, özv. Heidelberg Józsefré sógorai, sógornői és dédunokák.

Budapest, 1915. évi február hó 19-én.

Aldott legyen drága emléke!

Minden külön értesítés helyett.

Mély fájdalommal jelentjük, hogy családunk feje, forrón szeretett atyánk, a legjobb nagypapa és dédapa, a leggyöngédebb rokon

Zwack József úr nagyiparos

e hó 20-án, életének 94-ik évében, rövid haláltusa után jobblétre szenderült. A megboldogultat e hó 21-én, d. u. 4 órakor kísértük a gyászaházból (VII., Károly-körút 3.) a kerepesi-úti sírkertbe örök nyugalomra.

Budapest, 1915 február 21-én.

Özv. Reinitz Samuné, szül. Zwack Hermina, dr. Schreyer Jakabné, szül. Zwack Róza, Zwack Edmund, Zwack Lajos gyermekei. Dr. Schreyer Jakab, Zwack Edmundné, szül. Rink Ella, Zwack Lajosné, szül. Rosenfeld Eli veje és menyei. Zwack Miksa fivére. Valamennyi unoka és dédunoka.

Emléke áldott legyen!

K.L.I.S.E.K

Sokszorosító
Ipár R-T
-Budapest-

vm. Kisfaludy-utca 9. Telefon. József 2-85.

Klisék: Egy és több színű autotypia, Phototypia, Heliogravure, Plakátok, képeslevelexemplumok, Egy és több színű fénynyomat, Photo és chromo lithografia, Művészi fényképfelvétel.

K.L.I.S.E.K

A PESTI IZR. HITKÖZSÉG ELŐLJÁRÓSÁGA
Budapest, VII. kerület, Síp-utca 12.

FIGYELMEZTETÉS.

A most közelgő peszach-ünnepre való tekintettel ezúttal is felhívjuk hitfeleink figyelmét arra, hogy husvétí kenyeret (macotot) hitközségünk területére behozni tilos. A volt földmívelés, ipar- és kereskedelemügyi magy. kir. miniszternek 14040/889. sz. a. kelt rendelete értelmében ugyanis:

„kihágást követ el és rendőrhatalóságok által 100 koronáig terjedő pénzbüntetéssel fenytendő és ezenfelől attól a nála talált husvétí kenyerek is elkobzandók, ki husvétí kenyereket a hitközség területén kívül eső helyről szállítat.”

Budapest, 1914 március hó.

A PESTI IZR. HITKÖZSÉG ELŐLJÁRÓSÁGA.

Pesti Viktoria Gőzmalom

Alapított 1866.

Teljesen újjáalakított: a buzamalom 1900., a rozsmalom 1903.

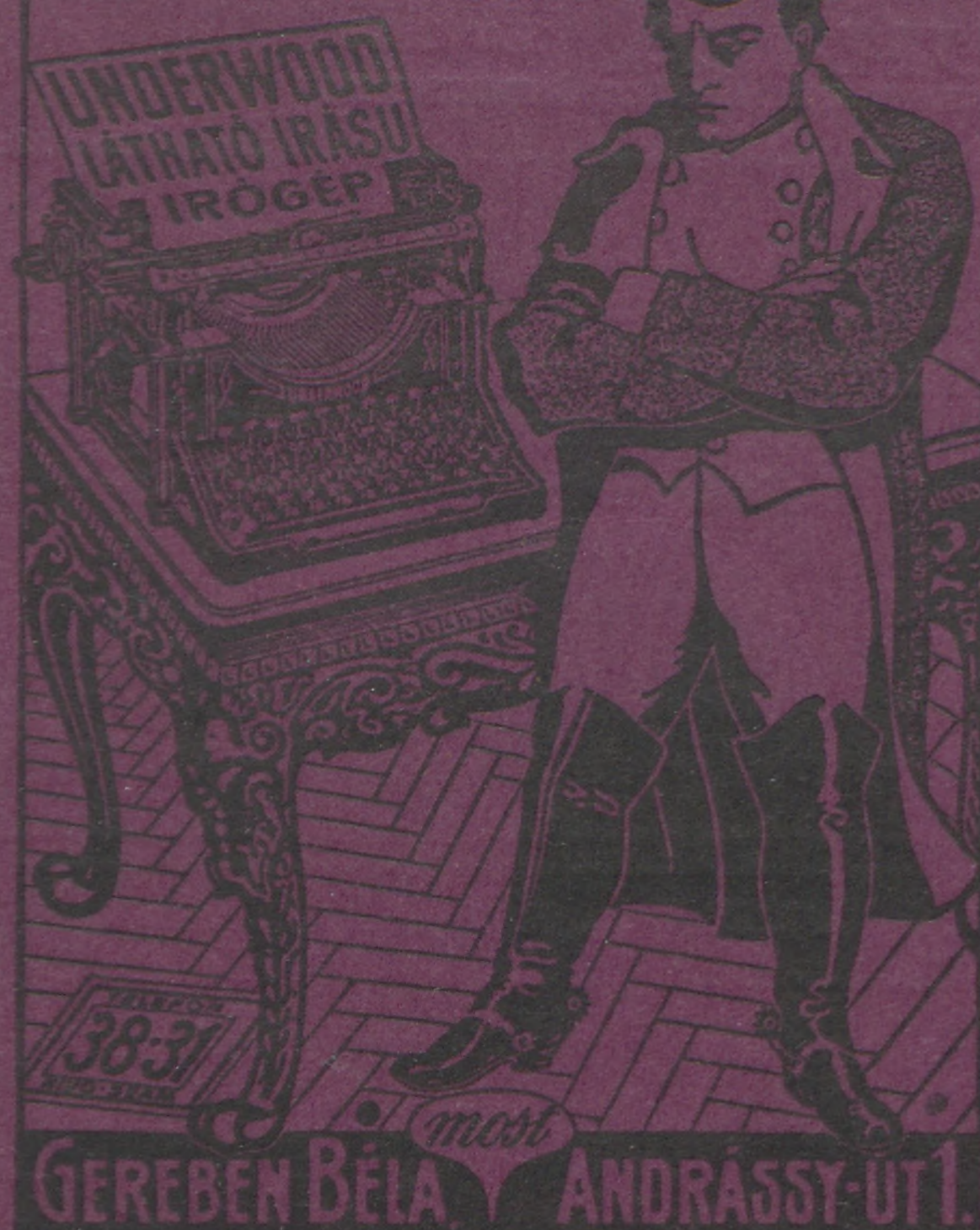
1902-ben épült a malmot a Dunával összekötő villamos erővel hajtott elevátor, mely az uszályokban érkezett gabonát önműködően ki- és az elszállítandó lisztet berakja. Legmodernebb berendezésű malom, évi 1.000.000 métermázsát tevő búza- és rozsliszt-örléssel.

KIVITEL: Angliába, Francia-, Német- és Olaszországba, Skandináviába, Belgiumba, Hollandiába, Svájcba, a Balkán-államokba, Brazíliába, Indiába, Afrikába, Közép- és Dél-Amerikába.

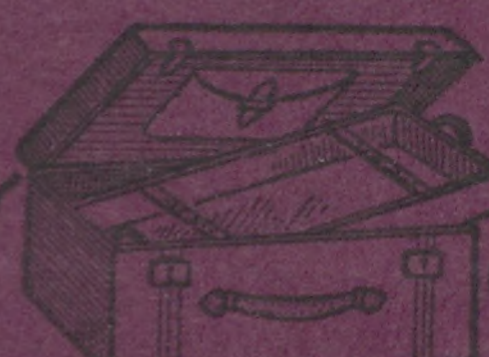
Részvénytőke: K 3.600,000

Törlesztési alap: K 1.194,841

**MEGHŐDÍTOTTUK
A VILÁGOT!**

GEREBEN BÉLA *most* **ANDRÁSSY-UT 1.**

CSAK MUZEUMKÖRÜT 5. szám alatt van
Csángó Henrik BÖRÖNDÖS
Glm. fontos, mert fióküzlet nincs

„THOMSON“

ELEKTROTECHNIKAI VÁLLALAT
BUDAPEST, VII., WESSELÉNYI-U. 6.
CÉGTULAJDONOS: GLÜCK ARNOLD.

Gyári raktára: Modern csillároknak, minden-
nemű izzótesteknek, motorok és szellőztetők-
nek, telefon és villamos jelzőkészülékeknek.
Elvállal: Házak, üzlethelyiségek és magánla-
kások villamvilágítási, erőátviteli berendezését.

Terv és költségvetés díjmentes. — Telefon 135-78.

VISÓ MÁRKNÉ

HÖLGYFODRÁSZ, PARÓKAKÉSZÍTŐ ÉS
HAJKERESKEDŐ, BUDAPEST, IV., ANKER-
KÖZ 23. (ANKER-PALOTA). — FIÓKÜZLET:
KIRÁLY-UTCA 1. (ORCZY-FÉLE HÁZBAN).

Nagy raktár kész hajfonatok,
(copfok), parókák (transformá-
ciók) és minden a szakmába vágó
munkákban.

Elvállal mindennemű hajmunkát (kihullott hajból is)
a legjutányosabb árak mellett. * Vidéki megren-
delésnél egy zárt levélben egy kis hajminta be-
küldése elegendő.

Hajszálakat hölgyek arcáról, karjáról
végleg kirtja felelősséggel MIRACLE törv. vé-
dett módszerével

Pollák Sarolta

hajellővelítő specialista, kozm. intézet
VI., Andrásy-út 38., I. em.
(Párizsi Áruházszal szemben).

Ártalmatlan, fájdalommentes kezelés.
Rögtön hatás. Övekdőnk veszélyes
villanykezeléstől és utánafeleltől. —
Ujdekre a szert alositással díszkré-
ten küldi. Párizsi rendszerű arcpolcs.

FOGAD EBÉSZ NAP. ***
TELEFONSZÁM 157-98.

Perzsaszőnyegek

alkalmi vételek

Sternbergnél, Dob-u. 24.

MARX ÉS MÉREI

tudományos műszerek gyára. • Fizikai, kémiai, természetrajzi
műszerek. • Röntgen-készülékek. • Tudományos műszerek.

Budapest, VI., Balcsa-utca 7. szám. Telefon 21-06